

193
JOH. AAVIK

20

EUROOPA
KEELT

1525 V

1 9 3 3

KIRJASTUS „ISTANDIK“

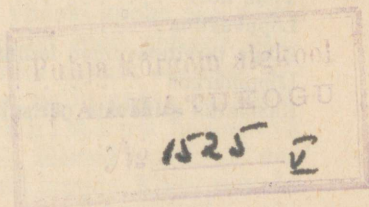
A-8725_{IV}

20

EUROOPA KEELT

20 EUROOPA KEELE HÄÄLDAMISE REEGLID ERITI
PÄRISNIMEDE JA TSITAATSÕNADE
NING -LAUSETE HÄÄLDAMISEKS

K O O S T A N D
J O H . A A V I K

KIRJASTUS „ISTANDIK“, TARTUS
1933

SISUKORD.

	Lk.
Eessõna	5
Põhimõtted	7
Esitusmeetod ja märgid	11
Saksa keel	13
Ladina keel	17
Prantsuskeel	20
Ingliskeel	42
Itaalia keel	61
Hispaania keel	64
Portugali keel	66
Rumeenia keel	69
Hollandi keel	70
Taani keel	72
Norra keel	74
Rootsi keel	77
Ungari keel	79
Poola keel	81
Tšehhi keel	83
Leedu keel	85
Läti keel	86
Soome keel	88
Muud keeled	89
Vene keel	90
Lõppvaatlus	94
Kõige tarvitetavamad ladinakeelsed sõnad ja ytlused	98
Lõppmärkus	107
Raamatus esinevate pärisnimede indeks	109

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

196671

Eessõna.

Võörkeelte, eeskätt võörnimedega hääldamine on eesti keeles (praegusel ajal) õige keeruline ja raske päätykk, palju raskem ja keerulisem kui sellest harilikult teadlik ollakse. Raskus tuleb sellest, et meil kord viisiks on saand teiste rahvaste, nagu sakslaste, prantslaste, inglase, pärisnimesid nii kirjutada ja enam-vähem ka hääldada, nagu need rahvad neid ise kirjutavad ja hääldavad. See maksab kõigi rahvaste kohta, kes meiega yhiselt tarvitaavad ladina tähestikku. Sest ehk kyll yhised tähed — hääldab iga rahvas neid enam-vähem oma moodi. Nii on z saksa ja itaalia keeles kui **ts**, aga prantsuse, inglise ja poola keeles kui heliline **s** (vene з), norra keeles kui kõva **s** (ss); ungari keeles **s** kui **š** (vene ш) ja **sz** kui **s**, aga poola keeles otse ymberpöördult — **s** kui **s** ja **sz** kui **š**; **u**, mis meil ja mitmes muus keeles kõlab kui **u**, hääldub prantsuse keeles kui **ü** ja inglise keeles kord kui **juu**, kord peaaegu **a**, mõnikord ka kui **u** jne. Et ladina tähestikku tarvitavaid kultuurrahvaid on ligi paarkymmend, siis tuleb sel, kes tahab kõigi nende rahvaste nimesid enam-vähem õigesti hääldada, osata ka ligi paarikymne keele erineva õigekirjutuse lugemist ja hääldamist. Seda aga ei osata, sest nii palju keeli ei õpeteta yheski koolis ega võigi õpetada. Mis keele nimede hääldamist meil yldiselt osatakse, on saksa keel. Selle hääldamise oskust edendab ka see asjaolu, et meie rahval endal on palju saksa nimesid, ehk kyll sääligi juhtub, et mõned **F ä h l m a n n** hääldavad **f ä h h l - m a n n** (pro **f e e l m a n n**). Mõned haritlased oskavad ka prantsuse ja inglise nimesid lugeda. Kõigi muude keelte lugemise oskamist esineb vaid juhuslikult, mõnede väga harvade yksikute juures. Selle tagajärg on, et meil võörnimesid enamasti nii hääldetakse, kuidas nad kirjutetakse — nii teeb harilikult „liht“-lugeja ajalehes ja juturaamatuis esinevate võörnimedega —, hääldamis-

viis, mis on sageli tunduvalt, mõnikord otse veidrasti erinev nime õigest hääldamisest. Tõepoolest, millise veidra, naeruväärse, otse harimattuse mulje teeb, kui keegi nimesid Goethe, Voltaire, Rousseau ja Shakespeare nii hääldaks, nagu nad kirjutetakse, s. o. **g-o-e-t-h-e, v-o-l-t-a-i-r-e, r-o-u-s-s-e-a-u, s-h-a-k-e-s-p-e-a-r-e**, kuna nad tõepoolest kõlavad *g ö ö t e, v o l t ä ä r, r u s s o o, s h é e k s p i i r*. Seepärast peaks haritud eestlane õppima võõrnimesid õigesti hääldama, muidu teeb ta harimattuse ja naeruväärsuse mulje. Ja kuigi mõnede vähem tuntud keelte nimede õige hääldamise tundjaid ei ole päält kuulamas, peaks igayhel ometi piinlik olema see paljas mõte, et ta mõnd nime vahest naeruväärselt valesti hääldab.

2 Seepärast on käesoleva raamatuga pyytud pakkuda võimalus ja abinõu natukenegi vabaneda sellest nimede võõriti-hääldamise pahest ja õppida neid õigemini hääldama. See ei ole kerge. Sest arvesse võttes, et iga keel samu tähti hääldab erisuguselt ja et ladina tähestikku tarvitavaid kultuurrahvaid Euroopas on õige rohkesti, siis tuleb tutvuneda umbes 20 eri keele kirja hääldamisreeglitega: itaalia, hispaania, portugali, prantsuse, rumeenia (romaani keeled) — inglise (germaani-romaani segakeel) — saksa, hollandi, daani, norra, rootsi (germaani keeled) — tšehhi, poola (slaavi keeled) — leedu, läti (balti keeled) — ungari, soome (soome-ugri keeled), ja nende lisaks veel ladina keel. Kõige tähtsamad elavaist keelist on kolm — prantsuse, inglise, saksa, sest et nende nimesid kõige rohkem esineb nii ajalehis kui raamatuis. Päälegi on neist prantsuse ja veel enam inglise hääldamine kõige keerulisem ja raskem (mispärast nende mõlemi reeglite esitamiseks ses raamatus läheb umbes niisama palju lehekylgi — nimelt 40 — kui 15 ylejäänd keele hääldamise omad kokku). Seepärast tuleb prantsuse ja inglise hääldamise õppimisele panna erilist rõhku. Oletades, et saksa hääldamine enam-vähem yldtuttav, tuleks järjekorras itaalia keel (osalt ka rohkearvuliste muusikasõnade pärast), siis niisugused keeled kui hispaania, poola, ungari, rootsi, daani, hollandi, tšehhi, portugali jne., mille nimesid meil kyll esineb, aga ometi kaugelt vähem kui saksa, inglise ja prantsuse omi. Seepärast tuleks haritud inimesel neidki osata enam-vähem õigesti hääldada, sest kui on naeruväärne ja veider hääldada *r o u s s e a u p r o r u s s o o*, siis pole mitte vähem kentsakas ja naeruväärne hääldada nimed

Canalejas (hisp.), Mickievicz (poola), Rysvijk (hollandi), Nordenskiöld (rootsi), Kierkegaard (daani), Sándor, Széchenyi (ungari) nagu kirjutetakse, pro kanalehas, mitsk(j)eevitš, reisveik, nuurdenšöld, kérkegoor, šaandor, seetshenji. Kõige vähem tuleb meil kokkupuutumist rumeenia ja leedu nimedega. Niisuguste — meie seisukohalt — teise ja kolmanda järgu keelte hääldamine on seepärast esiteta vähem üksikasjaliselt, enam yldjoonis, nii muu seas daani keel, mille hääldamise põhjalik esitamine võtaks niisama palju ruumi kui prantsuse.

Põhimõtted.

Põhimõtteline kysimus kergib, millise piirini, kui ³ kaugelt tuleb eesti keeles jäljendada võõrnimede algkeelist hääldamist. Sest tähendetagu kohe, et me võõrnimede hääldamist, nagu seda pärismaalased teevad, täitsa täpselt järele teha ei saa ega tarvitsegi. Järele tegemata jääb, sest et võimatu, igatahes see igale rahvale omalaadne häälekõla, tämber. Päälegi põhimõtteliselt on võõrnimede hääldamine oluliselt teises seisukorras kui võõra keele: kui õpime võõrast keelt kõnelema, siis peame püüdma selle hääldamises pärismaalasile järele teha võimalikult koguni nende iseäralist intonatsiooni ja häälekõla. Võõrnimesid aga hääldame eestikeelse kõne keskel ja me hääldame neid siis loomulikult eesti intonatsiooni ja häälekõlaga. Me võime neis koguni mitte hoolida mõnedest peenemaist vahedest, seega et mõne isemoodi varjundiga hääliku, mida meil raske tabada, korvame (asendame) mingi lähedase ja meile omasema häälikuga. Seega on siis võõrnimede hääldamine eesti keeles mingi teataval määral lihtsustet, eestipärastet kompromiss-hääldamine. Seepärast võib öelda natuke paradoksina kõlava väljendusega: mitte nagu neid võõrnimesid hääldavad asjaomased rahvased ise, vaid nagu neid eesti keeles peab hääldama. Nii tehaksegi meil vene nimedega: eestikeelses kõnes hääldetakse **tolstoi** (harilik eesti l), mitte **tanstoi** (vene т); väga vene kõlaga hääldamine tunduks koguni veidrana, affekteerituna (aga vene keelt rääkides hääldame muidugi **tanstoi**). Samuti ei tarvitse me prantsuse

(ja ka saksa) „kurgu“-r-häälikut järele teha, vaid me korvame selle lihtsasti meie eesti r-ga. Inglased ja põhjameeriklased ei häälda oma r-i silbi ja sõna lõpus, see r vaid annab eelmisele vokaalile isesuguse kõla või muutub ise mingisuguseks a või ä või õ taoliseks vokaaliks: **Mortimer** (peaaegu kui mootimõ), **fire** (= faiä). Ka seda ei tarvitse me järele teha inglisis nimede hääldamises, vaid me hääldame sääl r-i selgesti välja nagu eesti keeles: **mortimer, fair**. Võib koguni öelda teatava paradoksaalsusega, et kui inglased ei oska oma r-i korralikult hääldada, mispärast siis ka me eestlased peame seda halba hääldamist järele tegema? Inglased hääldavad teatavate rõhuta silpide vokaalid segaselt või jätavad nad hoopis hääldamata: **Byron** (= bairn), **Proctor** (= prokto). Ka seda hääldamist (mis muide tulnud inglasile omasest hääldamislohkusest) ei tarvitse me järele teha, vaid me hääldame o iga kord selgeks o-ks: **bairon, proktor**. Nii tehes me ei tee muud kui tarvitame vanemat, vähem kulund hääldamist. Ja vanem hääldamine on ka, kui nimes **Bacon** a hääldame ee-ks mitte ei-ks): **Beekon** (mitte Beikn). Seepärast võime inglisis nimedes ka mõnegi u u-ks ja a a-ks hääldada, kuigi neid nyudisaja inglased ise teisiti hääldavad. Ja samuti nagu me saksa nimedes ll, mm, nn, rr ei häälda lyhikeseks, nagu seda sakslased ise teevad, näit. nimes **Schiller** (me hääldame šillär või koguni šiller, mitte aga šilär, nagu Saksamaal hääldetakse), samuti võime samad kahekordsed tähed julgesti pikaks hääldada ka prantsuse ja inglisis keeles, mis jällegi on vanem hääldamine. Eriti võiks niimoodi lihtsustetult hääldada mõningaid yldiselt rahvale sel hääldamise kujul tuttavaks saand nimesid, nagu **Washington, Walter Scott, Watt** jne.

4 Teiselt poolt aga tuleb ometi õppida hääldama ka mõned eesti keeles olematumad võõrad häälikud, kui või kus need tunduvad vajalistena võõrakeelse nime kõlalise jume tarvitiliseks kujundamiseks, nii inglisis th ja prantsuse nina-häälikud.

5 Konsonante **g, b, d** hääldavad eestlased võõrsõnades samuti kui **k, p, t** eesti sõnade alguses. Loomulikult tehakse seda ka võõrnimedes. Seega võõrnimede alg-g ja k, b ja p, d ja t kõlavad eestlaste suus täiesti yhesuguselt. Igatahes on seisukord te-

gelikult nii. Vahest aga tuleks võõrsõnade, vähemalt võõrnimede alg- **g**, **b**, **d**-sid hakata võõraste keelte taoliselt nii-nimetet heliliselt hääldama, nii et meilgi hääldamises vahe tuleks alg- **g**, **b**, **d** ja **k**, **p**, **t** vahele.

Aga ka ses lihtsustet ja eestistet hääldamise põhi- 6
mõtte piirkonnas võib vahel haruneda kaks kalduvust ja võimalust: üks lähem algkeelele, teine lihtsustet; viimane antakse käesolevas raamatus niisugusel korral teise hääldamisviisina. Muidugi vähem tähtsate keelte nimede hääldamine antakse yldse selle lihtsustusprintsiiibi järele.

Lõpuks see põhimõtteline kysimus, kuidas oleks pa- 7
rem — kas yldse säilitada võõrais nimedes nende võõrkeelne ortograafia või neid foneetiliselt kirjutada? Ses suhtes jagunevad keeled kahte laagrisse: yhed hoiavad võõra ortograafia alal, nii saksa, prantsuse, inglisi, itaalia, rootsi jne. ja ka soome keel; teised transkribeerivad nende kõla oma kirjaviisi järele, nii nimelt keeled, mis ei tarvita ladina tähestikku, nagu vene keel. Ladina tähestikku tarvitavaist keelist teevad seda läti¹⁾ ja leedu keel ja osalt ka poola keel. Meil on saksa keele eeskujul (mida ka muud keeled toetavad) saand viisiks ja sääduseks ladina tähestikku tarvitavate rahvaste pärisnimede õigekirjutus muutmata säilitada.

Kumb teguviis aga on parem? Transkribeeriv kirju- 8
tusviis teeb asja lugejate seisukohalt lihtsamaks ja hõlpsamaks: pole vaja osata nii mitme keele kirja hääldamisreegleid, vaid võib iga nime nii lugeda, kuidas see kirjutatakse. Kuid sel on ka omad raskused ja varjukyljed, nimelt:

1) See paneb siis kõigile, kes eesti keeli avalikult kir- 9
jutavad (teadlased, kirjanikud, ajakirjanikud, tõlkijad) kohustuse pääle iga võõrnime õiget hääldamist osata (seega ligi 20 keele õigekirjutuse hääldamist), millist nõuet raske oleks täita; tagajärg oleks sagedane puudulik või vigane transkribeerimine.

2) Isikunimedes on eriti tähtis nime kirjalist kuju 10
täpselt eraldada, nii et mingit kahtlust ei tekiks nime iden-

¹⁾ Nii kirjutatakse läti keeles Voltaire kui Volters (konsonant- 10-a
lõpulistel nimedel tuleb s mingi meessugu lõpuna ikka otsa, nagu läti sõnadelgi), Rousseau kui Ruso, Shakespeare kui Šekspirs, Goethe kui Gete, Byron kui Bairons, Hugo kui Igo (et läti keeles ü puudub, siis ü asemel ikka i) jne.

titeedi (samasuse) kohta. Ent mitmed eri kirjutusega prantsuse **Hanot, Hanau, Haneau, Hanaux** kõlavad kõik a n o o; samuti saksa **Kurz ja Kurtz**). Seepärast koguni venekeelseis teaduslikes raamatuis jäetakse nimed transkribeerimata, täpsemini säilitamataks nende identsus.

11 3) Järjekindluse pärast peaksime siis ka saksa nimesid transkribeerima (sest miks nendega erandit teha?), seepärast peaksime hakkama kirjutama mitte enam **Goethe ja Schiller**, vaid **G ö ö t e ja S h i l l e r** või **Š i l l e r** (või koguni **Š i l l ä r**), samuti **Viebig'i** asemel **Fiibig** (või **Fiibih** või **Fiibik**), ja et meil endil on palju saksa nimesid, siis tuleks needki foneetiliselt kirjutada: **Kröitswalt, Feelman, Kitsbärk, Šprenk-Läte** jne. Vaevalt aga on loota, et see läbi läheks. Yldse ortograafias ja eriti veel isikunimede ortograafias on traditsioonid ja harjumused väga visad.

12 Arvesse võttes kõik need raskused, ei ole, vähemalt esialgu, ette näha, et meil võõrnimede kirjutamises loobutaks vastavate rahvaste individuaalsest kirjaviisist ja yle mindaks transkribeerivale. Päälegi ei anna suured kultuurkeeled (prantsuse, inglisis, saksa) yhtki eeskujuga, vaid, vastupidi, oma eeskujuga toetavad võõrapärast kirjutusviisi.

13 Yks uuendus aga tuleks meil siiski kombeks võtta: võõrnimede järel klambreis anda nende h ä ä l d a m i n e (siis väikese algtähega), mitte iga kord, vaid tarbe korral, eriti nime esmaskordse esinemise puhul mingis kirjutuses. Seda peaks tingimata hakatama tegema meie ajalehis (juhtkirjades, sõnumeis, osalt ilukirjanduslikes tõlkeis); aga ka raamatuis, koguni ilukirjanduslikes, võiks seda syndida, kui mitte klambreis nime järel, siis alamärkuses või vähemalt raamatu lõpus.

14 Tähendetagu veel, et ka yldiselt tuntuks saand geograafilised nimed, nimelt maade ja päälinnade nimed kirjutetakse meil foneetiliselt: **Pariis, Berliin**, ka **Viin**, kuigi siin pole täit järjekindlust (sest kirjutetakse ometi **New York**, mitte **N j u u J o r k**, nagu hääldetakse), päälegi on raske piiri tõmmata, kus lõpevad väga tuntud ja kust algavad vähem tuntud nimed.

Esitusmeetod ja märgid.

1. Näiteiks on toodud geograafilisi, pääasjalikult aga isikunimesid ajaloost, kirjandusest, kunstide, teaduste või poliitika alalt ja võimalikult niisuguseid, mis tegelikult sagedamini esinevad. Tähtsamaile on lisatud ka synni- ja surma-aasta või vähemalt sajand. 15

2. Reeglid on esitet niisuguses järjekorras ja näidenimed on nii valitud, et viimaseis ei ole yhtki nähtust, mida pole seletet eelmisis reegleis. Ainult harukorral on kõrvale kaldutud sellest põhimõttest. 16

3. Iga nime järel on klambreis selle hääldamine; kui sääal on antud kaks hääldamist, siis esimene on täpsem, teine lihtsustet. 17

4. Tähtsamate keelte hääldamisreeglite järel antakse ka lyhike karakteristika keelest, koguni ta grammatikat natuke, ja ta rahvusvaheliseks saand kõnekäände ja tsitaatlauseid; põhiarvsõnad antakse peaaegu igast keelest. 18

5. Klambreis antud hääldamiskirjas tarvitet tähed ja märgid ja muud lyhendused: 19

' (rõhumärk), on rõhulise silbi vokaalil; tähendab ainult rõhku, mitte hääliku pikkust; pikkus märgitakse kahekordse tähega (aa, ee, ii jne.); kui rõhumärgiga ega ka kahekordse vokaaliga pole rõhku märgitud, siis on rõhk esimesel silbil.

š — kui saksa **sch**, vene **ш** (eesti keeles harilikult **sh** kirjutet; gooti kirjas saabki ainult **sh** tarvitada).

ž — kui vene **ж**, prantsuse **j** (ajakirjanduses märgitakse seda häälikut lihtsalt **sh**-ga, mis aga siis yhte satub š häälikuga; siin vahetegemine on hädasti tarviline; kui trykikojas ei ole ž märki, tuleb tarvitada **zh**, ja samuti ka gooti kirjas).

vene **з** — pehme (heliline) **s**.

greeka **ε** — ä poole kalduv **e** (aga ometi mitte ä); seda tarvitetakse ainult täpsema hääldamise märkimiseks; lihtsustet hääldamises võib selle asemel olla lihtsalt **e**.

è — kinnisem, **i** poole kalduv **e** (ka ainult täpsema hääldamise märkimiseks).

9 ja 8 inglise märkimiseks (v. 177).

a — isesuguse *a* ja *õ* vahelise inglise hääliku märkimiseks (v. 208, märkus nr. 3 kohta).

s — tähendab sajandil (= aastasajal).

sk — saksa, *pr.* — prantsuse, *ingl.* — inglise, *it* — itaalia
NB (= nota bene) — pane (hästi) tähele.

- 20 6. Äärel olevad numbrid on mingisugused paragrahviumbrid, millega määratakse reegli ja näidenimede ning sõnade koht. Alamärkused on märgitud numbrile lisatud -a, -b, -c'ga jne.

*

- 20-a Et käesolev raamat on esimene seesugune töö eesti keeles, siis on võimalik, et ses leidub mõningaidki puudusi ja vigu; nii võib ka mõni tähtis ja tarviline näidenimi, sõna või kõnekäänd olla kahe silma vahele jäänud. Järgmises trykis, kui see peaks tarviliseks saama, pyütakse need parandada.

Saksa keel.

h — vokaali järel ei hääldu, vaid on vokaali pikendusmär-²¹
giks: **Dahn** (daan), **Behrens** (beerens), **Men-**
delssohn (mendelsoon), **Böhlau** (bööläu),
landeswehr (lándesveer).

Märkus: Sõna alguses ja konsonandi järel
hääldub h selge h-na: **Gerhard Hauptmann**, **Rein-**
hold, **Wilhelm**.

ie — ii: **Siegfried** (siigfri(i)d), **Marie** (marii),²²
Wieland (viilant); aga ie (või je) naisnime
lõpus, kui see lõpp rõhuta: **Amalie** (amaalie),
Ottilie (ottiilie, samuti **Liliencron** (liiljenkroon).

Märkus. Vokaali pikkust sageli ei märgita;^{22-a}
lahtine¹⁾ rõhuline vokaal on alati pikk: **Hegel** (hee-
gel, sk. filosoof 1770—1831), **Maler** (maalär),
Grün (grüün)²⁾; aga mõnikord ka kinnises pikk:
Roth (root).

ä — enamasti e: **Fähmann** (feelmann), **Häckel** (hek-²³
kel, loodusteadl.), aga ri ees kui ä: **Bär** (bäär);
siiski: **Häring** (heering).

er — är: **Bürger** (bürgär, saksa luulet. 18. s.), **Ger-**²⁴
stäcker (gärstekär), **Hermann** (härmann),
Herder (härädär, kirj. 18. s.), **Werner** (värnäär).

eu — öi (nii hääldetakse Eestis, Saksamaal aga oi):²⁵
Kreutzwald (kröitsvalt), **Reuter** (röiter,
Saksamaal: roitär).

¹⁾ Lahtiseks nimetatakse silpi, mis lõpeb vokaaliga: **He-gel**,^{25-a}
Ha-ler.

²⁾ Yldse pika vokaali märkimine on saksa keeles ebajärjekindel:
1) kord h abil: **Dahn**; 2) kord kahekordse vokaaliga: **Seeberg**, **See-**
mann, **Saar**; 3) kord hoopis märkimata: **Gross** (grooss); **Schlaf**
(šlaaf); 4) pikk i ie-ga: **Siegfried**; 5) kord ie ja veel h: **Riehl**
(riil).

- 26 **ae** — e, aga r-i ees kui ä: **Schaefer** (šeefer), **Baer** (bäär); **Faehlmann** (feelmann).
- 27 **oe** — ö: **Goethe** (gööte, saksa luuletaja 1749—1835), **Buxhoevden** (bukshöövden).
- 28 **ue** — ü: **Huene** (hüüne), **Uexküll** (üksküll).
- 29 **y** — 1) nimeses enamasti i: **Kyvel** (kiivel). **Kyber** (kiiber), **Hölty** (hölti, sk. luulet.), **Frey** (frei), **Heyse** (heise, s. kirjan.), **Fanny** (fanni), **Meyer** (meiär, meier); ka -sky lõpus: **Jakobowsky** (-ski)¹⁾; 2) kui ü ainult greeka nimeses ja sõnades: **Odysseus** (odüssöis), **Mystik** (müstik).
- 30 **v** — 1) f (saksa omis sõnus ja nimeses): **Volkelt** (folkelt), **Viebig** (fiibih, fiibig, s. naiskirj.), **Vischer** (fišer), **Lavater** (laafater), **Virhow** (firho²⁾, firhov), **Volkman**, **Voss** (foss). 2) kui v (võõrsõnus ja nimeses): **Novalis** (novaaalis, s. kirj.), **Caprivi** (kapriivi); aga ka **Overbeck**, **Varnhagen** (várnhagen), **Veit**, **Hasenclever** (haasenkleever), **Vilmar**³⁾.
- 31 **sch** — š (sh, vene ш): **Schiller** (šillär, šiller, sk. luul. 1759—1805).
- 32 **st, sp** — št, šp: **Stein** (štein), **Spielhagen** (špiilhagen, sk. kirjan.), **Klopstock** (klópštók, sk. luul. 18. s.), **Strauss** (štrauss), **Storm** (štorm, sk. kirjan. 19. s.).
- 33 **c** — 1) ts (ainult e, i, y, ä, ö, ü, ae ja oe ees): **Cäsar** (tseesar), **Cäcilie** (tsetsiilie) jne., **Cyrill** (tsürill) jne.
- 33-a 2) k muis juhtumeis: **Carl** (karl), **Clara** (klaara).

Märkus. Sõnades kirjutetakse nyüd ts-ks hääldetava c asemel z: **Zentrum** (enne Centrum), ja

33-b ¹⁾ y on seega saksa keeles sageli nii-ytelda edevus-y, mis lihtsalt kirjutetakse i asemel, ja nimelt alati slaavi nimese lõpus -sky: **Tschaikovsky** (tšaikófski). Meil aga seda saksa i-kõlast edevus-y-d nimeses ei ole sugugi põhjust tarvitada, seepärast me kirjutame ainult **Tšaikovski**, **Jakobovski**, **Fanni**, **Harri** jne.

²⁾ ow lõpus ei häälda sakslased v-d: **Bülow** (büülo).

³⁾ Ainult w hääldub alati kui v; seepärast saksa nimeses mitte kirjutada w asemel v. Viga on seega **Kreutzwald**, **Vilde**, peab olema: **Kreutzwald**, **Wilde**. Saksa nimese w peab ka eesti keeles püsima.

- k-ks hääldetava c asemel lihtsalt k: **Konsul** (enne Consul), kuna ainult pärisnimedes osalt jääb c.
- ck** — k (kk): **Bismarck** (sk. riigimees 19. s.), **Rückert** 34
sk. luulet. 19. s.), **Klopstock** (klopštok), **Tieck**
(tiik, sk. kirj. 19. s.).
- ch** — hh, h: **Richard** (rihhart), **Heinrich** (heinrih), 35
Fichte (fihte, sk. filosoof 1762—1814).
- chs** — ks: **Sachs**, **Fuchs** (saks, fuks). 36
- chr** — kr: **Christian** (kristjan). 37
- z, tz** — ts: **Zeitung** (tseitung), „**Zukunft**“ (tsu- 38
kunft), **Zahn** (tsaan), **Zacharias** (tsahha-
riias), **Lenz** (lents), **Schultz**, **Opitz**, **Nietzsche**
(niitše, kirjan. 19. s.).
- ß** — ss: **Groß** (gross); seda tähte tarvitetakse gooti 39
(fraktur) kirjas ss-i tähenduses, ladina (antiikva)
kirjas harvemini.
- qu** — kv: **Quantz** (kvants), **Quitow** (kvitso(v), 40
Quincke (kvinke).
- x** — ks: **Alexander** (aleksander), **Xaver** (ksaa- 41
ver).
- ph** — f: **Philipp** (filípp), **Stephan** (štéfan), **Ste-** 42
phanie, **Iphigenie** (štefanii, ifigeenie), **Gry-**
phius (grüfius).
- th, rh** — t, r: **Thomas** (toomas), **Luther** (lutter), 43
Rhein (rein), **Freiligrath** (fréiligrat), **Hoff-**
mannsthal (hófmanstaal).
- b, d** sõna lõpus — p, t: **Kalb** (kalp), **Kind** (kint), 44
Kreutzwald (kröitswalt), **Umland** (uulant,
sk. luul. 1787—1862).
- dt** — t: **Schmidt** (šmitt), **Sternfeldt** (štärnfelt), 45
Humboldt, **Wundt**, **Arndt**, **Roth** (root) jne., sageli
just -feldt ja -stadt lõppudes.
- g** sõna lõpus — hh (Baltimaal), k (Saksamaal): **Berg** 46
(bärhh, hh muljeeritud, nagu oleks sellega yhen-
duses j (bärjh), Saksamaal bärk); me võik-
sime siiski hääldada lihtsalt g: **Kitzberg** (kits-
bärg, koguni kitsberg), **Strassburg** (štraass-
burg, koguni lihtsalt straassburg).
- bb, dd, gg** — b, d, g: **Hebbel** (hebel, kirjan. 19. s.), 47
Grabbe, **Knigge** (knigge), **Heidegg** (heideg),
Edda (eda), **Wedde** (vede).

48. gh — g (ehk k): **Herwegh** (härveg).

49. gk, gkh — k: **Stürgkh** (štürk), **Göckingk**.

50. nh — n: **Nhil** (niil).

51. -tia-, -tie-, -tio-, -tiu- ladinakeelseis võõrsõnus hääldub kui -tsia-, -tsie-, -tsio-, -tsiu-: **National** (natsioonaal), **Aktiengesellschaft** (áktsiengesellschaft); maade nimede lõppudes -tien siiski -tien (mitte -tsien): **Böotien** (böootien).

52. -ls, -ns, -rs — -lss, -nss, -rss: **Hans** (hanss), **Mars** (marss)¹).

53. Rõhk on saksa omapäraseil sõnul ja nimedel sõnatyve esimesel silbil; eesliited be-, ent-, ver-, zer- on rõhuta, seepärast neis rõhk teisel silbil: **Gesellschaft** (gesélschaft), **Verlag** (färlaak); võõrsõnul ja nimedel esineb rõhk ka kaugemal esimest silpi, samuti kui eesti keeles: **Conradi** (konraadi), **Caprivi** (kapriivi).

53-a. Kui nimi koosneb kahest sõnast, siis päärõhk on esimesel nimeosal, kuna teise pool on nõrgema, nii-nimetet kõrvalrõhuga, kusjuures selle kõrvalrõhuline vokaal oma pikkuse säilitab: **Wolzogen** (vóltsoogen), **Varnhagen** (várnhaagen). Seega võib saksa nimedes pikk vokaal esineda ka kaugemal rõhku.

54. Täiendavad märkused. a) Saksamaal hääldetakse ei ja ey kui ai: **Frey** (frai), **Heinrich Heine** (hainrih haine, sk. luulet. 1797—1856), kuid me ei tarvitse seda teha eesti keeles, vaid hääldame lihtsalt ei. b) Saksamaal ll, mm, nn, rr hääldub kahe vokaali vahel peaaegu kui l, m, n, r (I välde): **Schiller** (šilär), kuid me ei tarvitse nii, vaid hääldame need III vältes (Schiller); samuti kk, pp, tt hääldame III-välteliselt (Häckel), kuna Saksamaal II-välteliselt.

55. Prantsuse nimed sakslasil. Sakslasil on ka mõningaid prantsuse nimesid, samuti kui sõnu, mida prantsuse kombel kirjutetakse ja hääldetakse. Seepärast saksa nimede (ja sõnade) lugemise täieliseks oskuseks on tarviline ka prantsuse nimede ja sõnade hääldamist tunda (v. reeglid 77 jne.). Niisugused prantsuse nimed on näiteks: **Louise** (luiise; v. prantsuse nimede hääldamise reeglid

55-a. ¹ Seepärast tulebki meil eesti hääldamise ja ortograafia järele kirjutada **Hanss**, **Marss**, samuti kui valss, bilanss, kurss; „Hans“ on lihtsalt ortograafiline germanism, mis on meil sisse juurdund seeläbi, et on harjutud seda saksa keeles nii nägema.

77—140), **Charlotte** (šarlotte¹); **Alphonse** (alfonss), **Jean Paul** (žan(g) poll, sk. kirjan. 18. s.), **de la Motte-Fouqué** (döla mott-fukee), **Chamisso** (šamisso, sk. luulet. 19. s.), **Baudissin** (bodissään), v. 103), **Laronge** (laronž), **Dubois-Reymond** (dübua-re(i) moon, v. 121, sk. teadlane 19. s.).

Ladina keel.

Ladina keelt, mille tähestikku tarvitab suurem hulk Euroopa rahvaid ja kogu Ameerika ning Austraalia, hääldab iga rahvas oma moodi, nimelt oma enese keele kirjutuse ja hääldamise järele. Nii nimesid **Caesar**, **Cicero**, **Numantia**, **Constantius**, sakslased hääldavad tseesar, tsiitsero, numantsia, konstantsius, itaallased tšeessar, tšiitšero, numantsia, konstantsius, prantslased sesár, sisseroo, nümanssiaa, konstanssiüss (rõhk ikka viimisel silbil), inglased siisõr, saissero, njumänšja, kõnštänššõs. Samuti: casus belli — kaasus belli (sakslasil), kasüss belii (prantslasil), keisõs belai (inglasil).

Missugune on ladina nimede ja sõnade hääldamine meil eestlasil? Meil, samuti kui venelasil, on traditsiooniks saanud sakslaste viis ladinakeelseid sõnu ja nimesid hääldada. Seega maksavad meil ladina keele hääldamise kohta yldiselt samad reeglid, mis saksa keele kohta antud (v. 21—51). Korduvalt antagu need ladina keele kohta ometi veel eraldi.

ae — e (või eesti keeles parem ä): **Caesar** (tsääsar).
oe — ö: **Coelestis** (tsölestis).

Märkus. Aga kui **aë**, **oë** (e kahe punktiga), siis loetakse mõlemad vokaalid eraldi a-e, o-ë: **Lärtes**.

eu — eu (siin mitte saksa keele järele öi või oi): **Eupolis** (rõhk eu-l).

1) Naisnimede e-lõpp tuleb saksa keeles ka prantsuse nimedel hääldada.

- 62 **i** vokaali ees kui j (mõned kirjutavadki nii): **Caius** (k a a - j u s); **Julius** (j u u l i u s).
- 63 **c** — 1) ts vokaalide e, i, y, ae ja oe ees: **Cicero**, **Caesar**, **Caecilia**, **Coelestinus** (t si i t s e r o, t s ä ä s a r, t s ä t s i i l i a, t s ö l e s t i i n u s).
2) k muis juhtumeis: **Consul**, **hic** (k ó n s u l, h i k k).
- 64 **ch** — k (sõna alguses) ja hh (sõna keskel): **Christus** (k r i s t u s), **Antiochus** (a n t i o h h u s).
- 65 **qu** — kv: **Quintus** (k v i n t u s), **Quaestor** (k v ä s t o r).
- 66 **ph** — f: **Philopoemen** (f i l o p ö ö m e n).
- 67 **th, rh** — t, r: **Thesaurus** (t e s á u r u s), **Rhenus** (r e e - n u s), **Karthago** (k a r t a a g o).
- 68 **v** — v: **Vejellus**.
- 69 **x** — ks: **Maximus** (m á k s i m u s).
- 70 **y** — ü: **Cyrus** (t s ü ü r u s), **nympha** (n ü m f a).
- 71 **z** — ds: **Zama** (d s a a m a), **Zoroastres** (d s o r o á s t - r e s).
- 72 **gua, gui** — gva, gvi: **lingua** (l i n g v a, k e e l), **unguis** (u n - g v i s, k y y s).
- 73 **sua-, sue-** — sva-, sve-: **Suetonius** (s v e t o o n i u s), **sua- vis** (s v a a v i s).
- 74 **-tia-, -tio-, -tie-, -tiu-** hääldetakse kui -tsia-, -tsio-, -tsie-, -tsiu-: **Numantia** (n u m a n t s i a), **repetitio** (r e - p e t i i t s i o), **Constantius** (k o n s t á n t s i u s), **nasturtium** (n a s t ú r t s i u m).

75 R õ h k on ladina keeles kas eelviimisel silbil või kolmandal silbil lõpust, mitte aga viimisel silbil. Rõhu seisukoht oleneb eelviimse silbi pikkusest: on eelviimne silp pikk, siis on rõhk sellel, on see aga lühike, siis rõhk on selle eelmisel silbil, see on kolmandal silbil lõpust. Nii on nimel **Cicero** (t si i t s e r o) rõhk sellepärast kolmandal silbil (ci-), et teine silp lõpust (ce-) on lühike, aga sõnas **regina** (loe: r e g i i n a) on rõhk teisel silbil lõpust (-gi-), sest et see -gi- on pikk.

Millal teine silp (lõpust) lühike ja millal pikk, see tuleb iga nime ja sõna juures eraldi ära õppida, teiste sõnadega: ladina rõhk tuleb ära õppida. Ainult teatavais hääliku-yhtumeis on rõhk kindel: see on peaaegu alati -ia, -ius, -ium, -io lõpulisil sõnul selle i eelmisel silbil: **Numántia**, **socius** (s o o t s i u s), **Consilium** (k o n s i i l i u m) jne.; rõhk on eelviimisel silbil, kui selle eelviimse silbi vokaali järel on kaks või rohkem konsonanti: **agenda**

(a g é n d a). Kuid neistki reegleist on mõned erandid. Eelviimsel silbil on ka -ator ja -ura lõpulised sõnad: **procurator**, **cultura** (prokuraator, kultuura).

Muinasgreekana nimed hääldetakse harilikult ladina hääldamise ja rõhu sääduste järele: **Oedipus** (öödipus), **Socrates** (sookrates), **Miltiades** jne.

Pikemalt ladina ja greeka keele üle v. Joh. Aavik: „Võõrsõnade tuletus“, mis ilmub edaspidi ja mis on tarviliseks täiendusraamatuks käesolevalle. Säl antakse ka lyhike ylevaade ladina keele sisemisest ehitusest¹⁾.

Kui iga rahvas ladina keelt oma moodi hääldab, missugune neist on siis see õige hääldamine? Ei ykski: kõik hääldavad valesti, s. o. teisiti kui vanad roomlased ise. Kuid kõige vähem kaugel muinasroomlaste hääldamisest on siiski vist kyll sakslaste hääldamisviis. Kuidas aga hääldasid vanad roomlased ise (Caesari ajal) ja mille poolest läheb see näit. sakslaste, seega ka meie omast lahku? Nimelt järgmisis suhteis (niipalju kui teadus on võind seda kindlaks teha):

1) ae ja oe hääldeti, nagu kirjuteti (mitte e, ä ega ö); 2) c hääldus alati kui k: Cicero (kíkero), Caesar (kaesar) ja t alati kui t: Horatius (horaatius), agitatio (agitaatio), Numan-tia, pretium (mitte preetsium); 3) kõige olulisem vahe ja viga aga praegusel hääldamisel on ses, et vokaalide pikkust ja lyhidust õigesti ei hääldeta, vaid iga rõhuline lahtine silp hääldetakse pikaks ja iga rõhuta vokaal lyhikeseks, kuna muinasroomlaste hääldamises rõhuline lahtine vokaal sageli oli lyhike ja rõhuta vokaal sageli pikk. Nii ilmub, et meil sageli otse vastuoksa hääldetakse, nimelt pikaks sääl, kus see roomlaste hääldamises oli lyhike: Amor (praegu meil aamor), kuna roomlasil mitte aamor (III välde), vaid ämor²⁾ (I välde). Samuti I-välteliselt Venus, Nero, Asia, Italia, Sicilia (sikflia), Ovidius, Vergilius jne. (mitte veenus, nero, aasia, itaalia, sitsiilia, vaid venus, nero jne.); teiselt poolt hääldetakse roomlaste pikk vokaal lyhikeseks: Consul (peab olema: koonsul), pastor (: paastor), censor (: keensor), Marcus (: maarkus), Mars (: maars), Christus (: kriistus), actus (: aaktus), Constantinopolis (: koonstantinopolis) rõhuga o on lyhikel), institutio (: iinstituutio), Justus (: juustus), Sallustius (: salluustius), nullus (: nuullus), jus (: juus), magnus (: maagnus), republica (: reespublika), non (: noon), crescens (: kreeskeens)³⁾ jne. Võrdle veel: maximus (Saksamaal ja meil loe-

¹⁾ Pääle selle on samalt autorilt kavatsusel eraldi raamat: Ladina keele hääldamine.

²⁾ v vokaali pääl tähendab lyhikest vokaali.

³⁾ Ärgu langetagu sesse eksiarvamisesse, nagu oleks siin silbi pikkust iga kord ka vokaali pikkuseks peetud. Ei, positsiooni tõttu pikas silbis on vokaali pikkus täitsa iseseisev nähtus: see võib pikk või ka lyhike olla ega muuda vähimatki silbi prosoodilist väärtust; see ei seepärast paistagi ka silbi pikkusest, vaid on eriuurimuste ja asjaolude arvesse võtmise tulemus ja tuleb eraldi ära õppida.

takse **maksimus**, aga roomlased hääldasid **maaksimus**), aga teiselt poolt **minimus** (nyyd loetakse **miinimus**, aga vanad roomlased **minimus**), samuti **plus** (loetakse **pluss**, aga roomlased **pluus**), **minus** (nyyd **miinus**, aga roomlasil **minus**). Roomlaselle oleks praegune vastuokslik hääldamisviis äärmiselt veider kuulda ja teeks talle ladina keele paiguti hoopis arusaamatumaks, samuti kui eestlastele eesti keele, kui keegi välismaalane lause „see mees elas säääl viis aastat“ vokaalide pikkuse suhtes nii moonutaks: se mess eelas sel viss astat!¹⁾ Ja niiviisi moonutavad ladina keele hääldamist suurem hulk õpetajaid gymnaasiumes ja professoreid ylikoolis, õpetades nii ka õpilasile ja yliõpilasile! Ainult mõnedes välismaa koolides ja ka Soomes õpetetavat seda foneetiliselt õigemalt hääldamist.

Muidugi me ei tarvitse oma hääldamist enam ymber teha neis sõnus, mis juba lubatud võõrsõnuna on meie keeles kodanikuõiguse saand (isegi mitte niisuguseis, kui **minimum**, **maksimum**), vahest isegi mitte tuntud rooma nimedes (Vergilius, Horaatsius, Tsiitsero), kyll aga ladinakeelist teksti lugedes ja vahest ka ladinakeelseis tsitaatlauseis. Foneetilise (või õigem foneetilisema) hääldamisviisi osutamiseks on raamatu lõpus olevais ladinakeelseis tsitaatlauseis vokaalide pikkus märgitud kriipsukesega vokaali pääl²⁾.

Prantsuskeel.

- 77 **Rõhk** on alati viimsel silbil: **Figaro** (loe: f i g a r o o), samuti: **Arago** (prants. fyysik ja astronoom 19. s.), **Lamarek** (prants. loodusteadl. 19. s.), **Gavarni** (g a v a r n i i, joonistaja), **Loti** (l o t i i, pr. kirj. 19. s.).

Vokaalid.

- 78 e — 1) tumm (sõnade lõpus): **valse** (v a l s s), **madame** (m a d á m), **Marie** (m a r i i), **Lille** (l i l l, linn Pr.), **Marne** (m a r n, jõgi Pr.), **Verne** (v ä r n, pr. kirjan.), **Lamartine** (l a m a r t i i n, pr. luulet. 1790—1869), **Pierre** (p j e e r, p j ä ä r³⁾), **Peeter**, **Robespierre** (r o b e s p j e e r -jäär, prants. revolutsiooni tegelane 1754—94). Ka sõna keskel vahel tumm: **Belleville** (b e l v i l l, linnajagu Pariisis), see

78-a ¹⁾ Samuti ka nende ridade kirjutajalle, kes on foneetilise hääldamise omandand, on praegu meil Eestis valitsev traditsionaalne saksapärase ladina keele hääldamisviisi veider ja vastumeelt kuulda.

²⁾ Vastuoksused on veel „kollokvium, numerus“; õigem on „kollokvium, numerus“.

³⁾ -erre kõlab -err (äär), seepärast ka terre t e e r, täär, mää).

on eriti siis, kui nimi kahest sõnast koos, millest esimene lõpeb e-ga.

2) nagu ö (lahtises rõhuta silbis): **Remi** (r ö - m i i), **Lebel** (l ö b e l l); samuti ka yhesilbilisis sõnakestes: **le, de, me, te** jne. (l ö, d ö m ö jne.); ce (s s ö, see).

3) nagu e (kinnises silbis): **messe, peste** (m e s s, p e s t).

4) nagu ee yhesilbilistes sõnades: **les** (l e e, artikli mitmusvorm), **des** (d e e), **mes** (m e e, minu), **tes** (t e e, sinu jne.); **ces** (s e e, need).

5) nagu a sõnas: **femme** (f a m, naisterahvas).
é — ee (rõhuline), e (rõhuta): **Doré** (d o r e e, pr. joonistaja ja illustraator 19. s.), **Émile** (e m i i l, meester. nimi); ée loomulikult hääldub kui ee: **Mérimée** (m e r i m e e, pr. kirjan. 1813—70). 79

è, ê — ä poole kalduv e (e), r ees peaaegu ä: **Molière** 80 (m o l j ä ä r, pr. näitekirjan. 1622—1673), **Lavallière** (l a v a l j ä ä r, Ludvig XIV favoriit), **bellevèdère** (b e l v e d e e r).

y — 1) i: **Valmy** (v a l m i i, kyla Pr.), **Lévy** (l e v i i), 81 **Hippolyte** (i p o l i t, meeste- ja naisterahva nimi), **Yvonne** (i v o n n, naister. nimi).

2) j (kahe vokaali vahel): **La Fayette** (l a f a j e t t); royal (r u a j a l, kuninglik).
u — ü: **Victor Hugo** (v i k t o r (h) ü g o o, pr. kirjan. 82 1802—85), **Gustave** (g ü s t a v), **Sue** (s ü ü, pr. kirjan. 19. s.), **Lulli lüllii**, pr. helilooja 17. s.), **Lunéville** (l ü n e v i l l, linn Pr.), **Puy** (p ü i), **Dubarry** (d ü b a r r i i, Ludvig XV-nda favoriit), **La Bruyère** (l a b r ü j ä ä r, pr. kirjan. 17. s.), **Bellevue** (b e l v ü ü, ‚ilus väljavaade‘, mitmete võõrastemajade nimetus), **avenue** (a v (e) n ü ü, pikk puudega istutat uulits), **nocturne** (n o k t ü r n, liik muusikatykke), **prélude** (p r e l ü ü d, eesmäng), **étude** (e t ü ü d, harjutustykk), **musette** (m ü s e t t, torupillilugu), **nature morte** (n a t ü ü r m o r t, ‚surnud loodus‘, väikesi eluta asju kujutav pilt).

ou — u: **Toulouse** (t u l u u s, linn Pr.), **Louise** (l u i i s), 83 **Louvre** (l u v r, suur kunstimuuseum Pariisis), **Pompadour** (-d u u r, Ludvig XV favoriit 18. s.), **Soulié** (s u l j e e, pr. kirjan.), **Larousse** (l a r u s s), **Raoul** (r a - ü l, meester. nimi), **Nouvelle** (n u v e l l, uus),

souvenir (s u v e n i i r, mälestus), amour (a m u u r, armastus).

84 **ai, ay, ei, ey** — e, ε (ä poole kalduv e): **Voltaire** (v o l t ä ä r, pr. kirjan. 1694—1778), **Taine** (t e e n, pr. ajaloolane ja mõtteteadl. 1828—1893), **Reine** (r e e n, kuninganna), **Seine** (s e e n (e), jõgi Pr.), **Barbey** (b a r b e e), **Du Bellay** (d u b e l l e e e, pr. luulet. 1525—1560), **Beyle** (b e e l, Stendhali salanimi), **polonaise** (p o l o n e e s, p o l o n e e s, üks tants), **maire** (m e e r, m ä ä r¹), linnapää Prantsusmaal).

85 **oi, oy** — ua: **Loire** (l u a r, jõgi Pr.), **Leroy** (l ö r u a, kuningas), **Foy** (f u a), **Lemoyne** (l e m u a n), **Royal** (r u a j á l, kuninglik), **mademoiselle** (m a d m u a s é l l, preili), **toilette** (t u a l e t t).

NB. Aga oi — oii: **Héloïse** ((h) e l o i i s).

86 **eu, oeu** — ö: **Pasteur** (p a s t ö ö r, pr. teadlane 19. s.), **Lesueur** (l ö s u ö ö r), **Leboeuf** (l ö b ö f f, härg), **Meuse** (m ö ö s, jõgi Pr.), **Dieu** (d j ö ö, jumal), **adieu** (a d j ö ö, jumalaga).

87 **au, eau** — o: **Paul** (p o l l), **Rousseau** (r u s s o o, pr. kirjan. 1712—1778), **Boileau** (b u a l o o, pr. luulet. ja kriitik 17. s.), **Mirabeau** (m i r a b o o, tegelane pr. revolutsiooni algul), **Baudelaire** (b o d l ä ä r, pr. luulet. 1821—67), **Watteau** (v a t o o, pr. maalikunsth. 18. s.), **Barbey d'Aurevilly** (b a r b e e d o r (e) - v i l l i i, pr. kirjan. 1808—89), **Feydeau** (f e d o o, pr. kirj.), **Nouveau** (n u v o o, uus), **Beaulieu** (b o o l j ö ö, koha nimi).

88 **oe** — e (= ö saksa nimesed): **Toepffer** (t e p f ä r, Šveitsi kirjan.).

89 Erandlikult: **M-me Staël** (m a d á m s t a a l, pr. naiskirj. 1766—1817), **Saône** (s o o n, jõgi Pr.).

Konsonandid.

Iseloomuline nähtus prantsuskeeles:

90 t u m m a d k o n s o n a n d i d s ö n a d e l ö p u s : -s, -t, -d, -x, -b, -p, harvem -r, -c, -z.

-s, -es: **Louis** (l u i, meester. nimi, Ludvig), **Dumas** (d ü m a a, kaks pr. kirjan., isa ja poeg 19. s.), **Rabelais**

¹) Seetõttu on pr. keeles palju yhekõlalisi sõnu (homonyyme): mer — meri, mère — ema, maire — linnapää, kõik kõlavad „m e e t“ (või mää r).

(r a b l e e, pr. kirj. 16. s. I pool), **Délibes** (d e l i i b, pr. helilooja), **Lourdes** (l u r d, linn Pr.), **Yvonne** (i v o n n, meester. nimi), **Palais Royal** (p a l e e r u a j á l, kuninglik loss Pariisis), **pas** (p a a, tantsu-s a m m), **louis d'or** (l u i d o o r, pr. kuldraha 20 fr.).

Erandlikult lõpp -s hääldub: **Mars** (m a r s s); **Ducis** 91 (d ü s s i s s), **Reims** (v. 123), **lis** (l i s s, liilia); -ès lõpulistest nimedes: **Barrès** (b a r r e s s, pr. kirj. 19. s. lõpul); eriti mitte-prantsuse nimedes: **Warrens** (v. 120), **Helvétius** ((h) e l v e s s i ü s s), **Seignobos** (s e n j o b o s s), **Norvins**, **Lens** (v. ninahäälikud); **Huysmans** (ü i s m a n s, pr. kirj.).

-t, -ts: **Turgot** (t ü r g o o, pr. riigimees revolutsiooni eel), 92 **Marat** (m a r a a, pr. revolutsiooni tegelane), **Diderot** (d i d r o o, d i d e r o o, teadl., kirjan. 19. s.), **Bossuet** (b o s s ü e e, vaimul. kirj. 17. s.), **Bériot** (b e r i o o, belg. viiulikunstn. 1802—70), **Flaubert** (f l o b ä ä r, pr. kirjan. 1821—80), **Musset** (m ü s s e e, pr. luulet. 1810—57), **Hubert** ((h) ü b ä ä r), **esprit** (e s p r i i, 'vaimurikkus, vaim'), **Pierrot** (p j e r o o), **et** (e e, ja).

NB. -st: **Prévost** (p r e v o o, pr. kirj.), aga: **Ernest** (e r n e s t), **Rets** (r e s s).

-d, -ds: **Gounod** (g u n o o, pr. helilooja 1813—93, ooper 93 „Faust“), **Viaud** (v i o o), **Fragonard** (f r a g o n a a r, pr. maalikunstn. 18. s.), **Gare du Nord** (g a a r d ü n o o r, Põhja vaksal Pariisis). Erandid: **Alfred**, **Cid**, **Sand** (v. 120), kus lõpus -d hääldub.

-ld, -lt: **Arnauld** (a r n o o), **Perrault** (p e r r o o, pr. kirj. 94 17. s.), **La Rochefoucauld** (l a r o š f u k o o, pr. moralist 17. s.). Erand: **Iseult** (i s ö l t, Isolde).

x: **Bordeaux** (b o r d o o, linn Pr.), **Meaux** (m o o, linn 95 Pr.), **Leroux** (l ö r u u, pr. kirj.), **Marivaux** (m a r i v o o, pr. näitekirj. 18. s.), **Croix** (k r u a, rist), **doux** (d u u, magus), **prix** (p r i i, hind, auhind), **Lheureux** (l ö r ö ö) — nii kõik eux-lõpulisel sõnad; **aux** (o o, üks artikli vorm, v. 150).

Erandlikult x hääldub lõpus: **Aix** (e k s e h k e s s, linn Pr.); **Dierx** (d j e r k s).

g: **Dubourg** (d ü b u u r), **faubourg** (f o b u u r, eeslinn, 96 alev).

Mitmouse artiklites **les, des** s ka ei hääldu, aga e kõlab kui ee (lee, dee).

NB. Artiklites **les, des** lõpp-s hääldub vokaaliga ja tumm-h-ga algava nime ees: **Les Hermies** (lèsermii), **Des Esseintes** (dèsessänt, v. 123).

97 **-b, -bs ja p:** **Doubs** (duu, jõgi Pr.), **Lourps** (luur), **corps** (koor, keha), **beaucoup** (bokuu, palju), **loup** (luu, hunt); eriti ninahäälikute järel: **Colomb**, **Duchamp** (v. 119, 121).

98 **c ja z** on ainult erandlikult lõpus tummad, näit.: **nez** (nee, nina), ja teatavais lõppudes (v. 116).

99 **-er, -ers** — **ee** (ron tumm), eriti **-ier** lõpus (loe: jee): **Lavoisier** (lavuasjee, pr. keem. 1743—94), **Leverrier** (löverjee, pr. astronoom 1811—77), **Poitiers** (puatjee, linn Pr.), **Villiers** (viljee), **Meunier** (mönjee), **Gautier** (gotjee), **dîner** (dinee, lõunasöök), **souper** (supee, õhtusöök).

NB.: **monsieur** (musjöö, härra), mitm. **messieurs** (mesjöö, härrad).

100 Erandid: **Thiers** (tjäär, pr. riigimees 1797—1873), **Nevers** (neväär, üks sõjapäälük 16. s.), **Omer** (omäär), **cher** (šäär, armas, kallis), **fer** (fäär, raud), yldse mitte-prantsuse nimedes: **Schurer** (šüräär).

b) tummad konsonandid sõna keskel, harilikult **h ja s**:

101 **h:** **Ohnet** (onée, onee, pr. kirj. 19. s.), **Sully Prudhomme** (sülliiprüdomm, pr. luulet. 19. s. lõpul), **Rosa Bonheur** (bonöör, pr. kunstmaal. 1822—99), **Stendhal** (standál, v. ninahäälikud), **Duhamel** (dü(h)amel, pr. kirj.), **Meilhac** (meijakk, pr. näitekirj.)

NB. Prantslased ei häälda **h-d** ka mitte sõna alguses: **Hugo** (ügoo), kuid lihtsustet hääldamises võiksime seda siiski hääldada.

102 **th, rh, lh** — **t, r, l:** **Thomé** (tomee), **Thierry** (tjerii, pr. ajaloolane ja riigimees 1797—1873), **Thiers** (tjäär), **Berthollet** (bertolee) ja **Berthelot** (bert(e)loo) — pr. keemikud, **Thibaut** (tiboo), **Rhône** (roon, jõgi Pr.), **oeuvre posthume** (övr postúm, pärast surma ilmud teos).

103 **ph** — **f:** **Philippe** (filipp), **Rodolphe** (rodolf), **Théophile Gautier** (teofíl gotjee, pr. kirj. ja luulet. 19. s.), **Dauphiné** (dofinee, üks maakond).

104 **s** sõna keskel tumm: **Isle** (iil, saar), **Rosny** (ronii, pr. kirj.), **Aisne** (een, ään, jõgi Pr.), **Avesne** (aveen,

linn), **Dumesnil** (d ü m e n i l l), **Dufresnoy** (d ü f r e n u a), **Duquesne** (d u k e e n), **Guesde** (g e e d, pr. yhiskonnateadlane).

s jääb sõna keskel hääldamata, kui ta on artikli mitmusvormi lõpp (Des-, Les-) **Descartes** (d e k a r t, pr. mõteteadl. 1596—1650), **Desfontaines** (d e f o n t e e n), **Desbordes** (d e b o r d), **Deslys** (d e l i s s); vaata ka ninahäälikute näidete seas: **Deschamps** (112), **Desmoulins**, **Desjardins**. Samuti: **mesdames** (m e d á m, mu daamid), **mesdemoiselles** (m e d m u a s é l l, (mu) preilid).

f sõna keskel tumm: **Neufchâtel** (n ö s h a t e l l, linn Šveitsis) 106, **chef-d'oeuvre** (š e d ö v r, meisterteos), aga yksikult: **neuf** (n ö f f), **chef** (s h e f f, ylem, pereinimes).

Isemoodi hääldetavad konsonandid.

c — 1) ss (e, i, y ees): **Cécile** (s e s s i i l, naister. nimi, 106 **Cäcilia**), **Maurice** (m o r i s s, meester. nimi: **Moorits**), **Marcel** (m a r s s e l l, m. nimi), **Racine** (r a s s i i n, pr. kurbmängude kirj. 17. s.), **Sylvestre de Sacy** (s i l v e s t r e d ö s a s s i i, pr. orientalist 19. s. alul); — **merci** (m e r s s i i, tänan, suur tänu), **caprice** (k a p r i s s, tujukas muusikatykk), **berceuse** (b e r s s ö ö s, uinutuslaul, hällilaul), **voix céleste** (v u a s e l e s t, taevalik hää, üks oreliregister).
2) muidu kui k (muude vokaalide ja konsonantide ees ja sõna lõpus): **Calais** (k a l e e, k a l e e, linn), **Calas** (k a l a a), **Nicolas** (n i k o l a a), **Claude** (k l o o d, meester. nimi), **Claire** (k l ä ä r, naister. nimi: **Klaara**), **Pascal** (p a s k á l, pr. teadl. ja kirj. 1623—62), **Courbet** (k u r b e e, kurbee, pr. maastiku maalija 19. s.), **Cuvier** (k ü v j e e, pr. teadl. 1769—1832), **Duc** (d ü k k), **Gay-Lussac** (g e e - l ü s s a k k, pr. füüsik 1778—1850), **Doumic** (d u m i k k, pr. kriitik ja kirjanduslool.), **Meyrac** (m e r a k k, näitekirj.), **directrice** (d i r e k t r i s s, naisdirektor). Järelikult ka sce-, sci-, scy- on ss: **Scilly** (s i l l i i), **scène** (s e e n).

Märkus. — Siin on lõpud -ile, -ine transkribeeritud pika-vokaalse hääldamisega (s e s s i i l, r a s s i i n), ehk küll prantslased ise neid vokaale ei venita, vaid hääldavad pigemini sessil, rassin; kuid eesti hääldamises tundub pikk vokaal kohasemana ja loomulikumana, mis eriti tunduvaks saab käändevormides: sessiilile, rassiinist.

NB. Aga e, i, y ees on cc kui ks succès (s ü k s e e, kordaminek, menu).

- 107 **ç** — alati ss: **Ça ira** (s a i r a a, „see läheb“, yhe revolutsioonil. laulu algus); **Besançon** ja **à la française** (v. ninahäälikud 121 ja 119).
- 108 **ch** — š (saksa sch): **Charles** (š a r l, meester. nimi: Kaarel) **Michel** (m i š e l l, Mihkel), **Michelet** (m i š l e e, pr. ajalool. 19. s.), **Richelieu** (r i š e l j ö ö, pr. riigimees 17. s. Ludvig XIV ajal), **La Rochefoucauld** (l a r o š f u k o o, pr. moralist 17. s.), **André Chenier** (š e n j e e, pr. luulet. revoluts. ajal), **Beaumarchais** b o m a r š e e, näitekirj. 18. s.), **Foch** (f o š), **Château** (š a t o o, loss), **Châteauneuf** (š a t o n ö f f, linn), **Château-Lafitte** (š a t o l a f i t t, linn ja säält vein), **Père-Lachaise** (p ä ä r l a š e e s, surnuaed Pariisis), **Roche** (r o š), **Auch** (o o š, linn); — **chic** (š i k k, peenike, ilus, moodne), **ma chère** (m a š ä ä r, mu armas (naister. kohta)); **marche** (m a r š, marss), **marche militaire** (m a r š m i l i t ä ä r, sõjaväemarss), **chevalier** (š e v a l j e e, ryytel, ka üks aadlitiitel), **Chat Noir** (š a a n u a r, Must Kass, varietee Pariisis).

- 109 NB. sch — ka š, mõnedes yksiknimedes ja sõna-des: **sénéchal** (s e n e š a l l, üks kohtunikuseisus), **Schurrer** (š ü r ä r).

ch erandlikult kui k: **Roch** (r o k), aga: **Roche** (r o š).

- 110 **j** — alati kui ž (pehme sh, vene ж): **Jules** (ž ü l, Juulius), **Juliette** (ž ü l j e t t, naist. nimi), **Joseph** (ž o s e f f), **Jeanne D'Arc** (ž a n n d a r k, Johanna D'Arc), **Jacotot** (ž a k o t o o), **Jaurès** (ž o r e s s, sotsialist. juht), **Don Juan** (ž u a n), **journal** (ž u r n á l), **jamais** (ž a m e e, ei iialgi).

- 111 **g** — kord g, kord ž (pehme sh, vene ж), nimelt:

1) ž (pehme sh, vene ж) e, i, y ees: **Eugène** (ö ž e e n, meester. nimi), **Eugénie** (ö ž e n i i, naist. nimi), **Roger** (r o ž e e, m. nimi), **Gérard** (ž e r a a r, m. nimi), **Paul Bourget** (p o l b u r ž e e, pr. kirjan.), **Géricault** (ž e r i k o o, pr. kunstmaal. 1791—1824), **Gervais** (ž e r v e e), **Augier** (o ž j e e, pr. näitekirj. 19. s.), **Cyrano de Bergérac** (s i r a n o o d ö b e r ž e r a k k, kirj. 17. s. ja tema-nimeline näidend Edmond de Rostand'ilt (v. 121), **Desforges** (d e f o r ž), **Mur-**

ger (müržee, pr. kirj.), **Bougival** (bužival, alev Pariisi lähedal), **Liège** (lijεεž, linn Belgias), **Folies-Bergères** (folii beržεεr, üks lõbustus-teater Pariisis), **chargé d'affaires** (šaržeedaffäär, välismaa-saadiku asetäitja), **rouge et noir** (ruuženuar, „punane ja must“ õnnemängus).

NB. **gea** = ža, **geo** = žo: **George** ehk **Georges** (žorž), **Geoffroy** (žofrua), **Bourgeois** (buržua), sest e siin ei hääldu, vaid näitab, et g ka a ja o ees hääldub ž-ks.

2) Muidu g (muude häälikute ees ja taga): **Gounod** (gunoo), **Grenoble** (grenobl, linn Pr.), **Ségur** (següür).

NB. Vastupidi, kui tahetakse, et g häälduks ka e, i, y ees g-ks (mitte ž-ks), siis pannakse g ja e (i, y) vahele u, mis ei hääldu; seepärast **gue-**, **gui-**, **guy-** — loe: ge, gi: **Guy** (gii, meester. nimi), **Guillaume** (gijoom, = Villem), **Hugues** ((h)üüg, Hugo), **Faguet** (fagee), **Doumergue** (dumerg), **Daguerre** (dagäär), **Guernesey** (gernesee, üks saar). Seega: lõpp -ge = ž, -gue = g.

NB.: **Guise** (güis), **Guyau** (güijoo, pr. esteetik), neis ka u hääldub; NB.: **Guadeloupe** (guadluup, linn Lõuna-Am.).

qu, -q, -cq — k: **Jaques** (žakk, Jakob), **Quinet** (kinee), **Quinault** (kinoo), **Lecoq** (lökokk), **Ourcq** (urk, jõgi), **Quesnay** (kenee), **Quesne** (kεεn), **sonate pathétique** (sonátpatetik, yhe Beethoveni klaverisonaadi nimetus).

NB. Tumm q: **Leclercq** (lökläär).

y — 1) sõna alul ja sõna keskel kahe vokaali vahel kui j: **Yoroura** (jorura), **Guyenne** (gijenn); 2) konsonandi ees ja sõna lõpus lihtsalt vastab i-le: **Cyr** (siir).

z — 1) pehme s (vene з): **Zola** (solaa, pr. kirj. 1840—1902), **Balzac** (balsakk, pr. kirj. 1799—1850), **Guizot** (gisoo, pr. ajalool. ja riigimees 1787—1874), **Bizet** (bisee, pr. helilooja 1838—75, ooper „Carmen“), **Berlioz** (berlioos, pr. helilooja 1803—62), **Buloz** (bulos).

2) lõpus mõnikord tumm: **Cherbuliez** (šer- büljee, pr. Šveitsi kirj. 19. s.); nii ka verbi-

vormi lõpp -ez (loe: -ee): **vous parlez** (v u p a r l e e, te räägite, **parlez** (p a r l e e, rääkige).

Ninahäälikud.

117 Ninahäälikud on iseloomuline nähtus prantsuse keeles ja see annab sellele isemoodi kõla. Prantsuse ninahäälikuid kujutetakse eesti keeles harilikult -ng abil, näit. **Toulon** (loe: t u l o n g), kuid see ei ole täpne, sest õigupoolest yhtki g-häälikut ei ole, vaid o hääldetakse läbi nina, s. o. n kõlab yhel ajal o-ga, mitte alles pärast o-d, ja see annabki o-le ta ninahäälese kõla, järelikult **tuloonn** (n kõlab natuke kauemini)¹⁾. Samuti **a, ä, ö** (ninahäälikud) on harilikult pikad.

Prantsuse ninahäälikuid kujutame siin kriipsukesega tähe all ja n selle järel: **an, on, än, ön**. Prantsuse ninahääliku täpsema hääldamise oskuse puudusel võib lihtsustet hääldamises hääldada ka lihtsalt **an, on, än, ön**, ainult lõppsilbis, mis on rõhuline, tuleb siis hääldada pika-vokaalseks: **-aan, -oon, -ään, -öön**, aga ainult siis, kui nimi või sõna lõpeb selle n-ga ega sellele järgne hääldamises enam yhtki muud konsonanti; näit.: **Maupassant, Lyon, Toulon** (m o p a s s a a n, l i o o n, t u l o o n).

M ä r k u s. — Muide, kuigi nominatiivis (nimetavas) hääldada lõppsilbi ninahäälik prantsuse taoliselt, on nime eestikeelseis käändevormides ometi viisiks hääldada lihtsalt pikk vokaal + n: **Maupassant'ile, Lyon'is, Toulon'is** (häälda: m o p a s s a a n i l e, l i o o n i s, t u l o o n i s).

117-a ¹⁾ Eesti keeles on 2 erisugust n-häälikut: üks synnitatakse keele otsaga vastu ylahammaste igemeid, näit. sõnas **kand**; teine synnib keele keskosaga vastu suulage (nii-nimetet palataal-n), näit. sõnas **kang**, — viimane on ainult g ja k ees (**vang, pang, kynkad, hinged** jne.). Ainult see teine — g ja k ees olev palataal-n — tuleb aluseks võtta prantsuse ninahäälikute hääldamisel. See pärast kujutataksegi saksa ja eesti keeles prantsuse ninahäälikut ng abil, sest g sunnib hääldama palataal-n'i. — Prantsuse ninahääliku ligikaudseks hääldamiseks on kõige parem abinõu järgmine: hääldetagu sõna „kang“ nii, et n-häälikut kaua venitatakse (**kannn....g**), g aga jäetakse lõpus hääldamata, siis annabki see prantsuse ninahääliku ligikaudse kõla. Nii hääldetagu „**ban, bon, pain**“ (**bann(g), bonn(g), pänn(g)**). Prantsuse ninahääliku täieliseks hääldamiseks on vaja, et see palataal-n ei kõlaks mitte alles pärast eelolevat vokaali (a, o jne.), vaid kõlaks sellega ühel ajal. Seepärast kujutame ses raamatus ninahääliku hääldamist vokaali all oleva väikese märgikesega **õn**; vokaali järel olev n tähendab, et n natuke kauemini võib kõlada.

am, an, em, en: **Jean** (žān, Johann), **Henri** (ānrii, Heinrich), **Blanche** (blānš, 'valge', naister. nimi), **Alexandre** (aleksāndr), **français** (frānssɛɛ), **Béranger** (berānžee, pr. luulet. 19. s.), **D'Alembert** (dalāmbäär ehk dalambäär, pr. teadl. ja kirj. 18. s.), **Renan** (renān, renaan, pr. ajalooteadl. 1823—92), **Anatole France** (anatólfrānss, pr. kirj. 1844—1924), **Villiers de l'Isle-Adam** (viljee dōliil-adān, pr. kirjan. 1840—1889), **Stendhal** (stāndál, pr. kirj. 19. s.), **Conscience** (kōns-siānss, belg. kirj.), **Catulle Mendès** (katüllmandess, ka: mändess (v. 122 a), pr. kirj. 19. s.); **Lichtenberger** (lištanberžee, pr. kirj.); — **dance macabre** (dānssmakábr, surnute tants), **entente** (āntānt, (hää), kokkuleppimine yksteisega, nii nimeteti prantsus-inglis-vene yhendumist maailmasõjas), **alliance française** (alliānssfrānssɛɛs, prantsuse liit (prantsuskeele ja kultuuri levitamiseks); **fantaisie** (fāntesii, fantasia) **romance** (romānss), **rendez-vous** (rāndevuu, randevuu, kokkutulek, kokkusaamine), **café chantant** (kafee šāntān, restoraan ettekanetega), **chambre séparée** (šāmbrrseparee, eraldi kabinett hotellis, restoraanis).

Endast-mõista ei hääldu s, t, d, c, g, b, p ninahääliku järel sõna lõpus: **Maupassant** (mopassān, pr. kirjan. 1850—1893), **Chateaubriand** (šatobriān e. šatobriaan, pr. kirjan. 1768—1848), **Louis Blanc** (luiblān, pr. yhiskonnateadlane 1811—82), **Ducamp** (dükān), **Deschamps** (dešān), „**Temps**“ (tān, 'aeg', tuntud ajaleht Pariisis), **Vieuxtemps** (vjötān, belgia viiulikunstnik 1820—21), **Orleans** (orleān, órlean, linn Pr.).

Erandid: **Georges Sand** (žoržsand, pr. naiskirj. 1804—1876), **Warrens** (varrānss). Sõna **Grand** (tähend. 'suur') hääldub üksikult ja konsonandiga algava sõna ees grān, vokaaliga ja tumma h-ga algava ees agrānt: **Grand Hôtel** (grānt-otell).

om, on — on: **Lyon** (liōn, linn), **Toulon** (tulōn, linn), **Mont Blanc** (mōnblān, 'Valge Mägi' ('mont' on 'mägi'), **Montmartre** (mōnmātr, linnaosa Parii-

118

119

120

121

sis), **Pont neuf** (põn nõff, uus sild), **Besançon** (bösansson, linn Pr.); — **Edmond** (edmon meester. nimi), **La Fontaine** (lafonteen, pr. valmiluulet. 1621—92), **Buffon** (büffon, pr. loodus-teadl. 1707—88), **Montesquieu** (monteskjö, pr. yhiskonnateadlane 1689—1755), **Fenelon** (fenlon, fenelon, pr. kirj. 1651—1715), **Danton** (danton, üks pr. revoluts. juhtidest, hukati 1794), vennad **Goncourt'id** (gõnkuur'id, pr. kirjan. 19. s.), **Mon-golfier** (mõngolfjee), **Pompadour** (põnpa-duur, põmpaduur), **Auguste Comte** (õgüst cõnt, pr. mõtteteadl. 1798—1857), **Ninon de L'Enclos** (ninõn dö lankloo), **Dubois-Reymond** (dübua-remõn), **Edmond de Rostand** (ed-mõn dö rostãn, pr. näitekirj. 19. s.), **Colomb** (kolõn, Kolumbus).

Sõnad: **pardon** (pardõn, vabandage, andke andeks), **bon** (bõn, hää), **bonjour** (bõn žuur, 'tere', (õigupoolest 'hääd päeva'), **mon Dieu** (mõn djõ, mu Jumal), **mon cher** (mõn šäär, mu armas (meessugu olendi kohta)), **concierge** (kõnsjärž, uksehoidja), **légion d'honneur** (ležjõn donõõr, aulegion), **comtesse** (kõntess, krahvinna), **vicomte** (vikõnt, krahvi alajärgmine aadlitiitel).

122 NB. Sõnas **monsieur** (härä) on n tumm, seepärast loe: mõs jõõ; mitmus: **messieurs** (mes jõõ) — härrad.

123 im, in
aim, ain
eim, ein
ym, yn
lym, lyn

— ä n **impromptu** (ä m p r õ m p t ü ü), **pince-nez** (pännssnee, näpitsprill), „**Matin**“ (matãn, 'Hommik', tuntud Pariisi ajaleht).

Joachim (žoašãn), **Chopin** (šopãn, poola helilooja 1809—49), **Cousin** (kusãn, pr. mõtteteadl. 19. s.); **Quartier Latin** (kartjee latãn, ladina kvartaal, üks linnaosa Pariisis), **Saint** (sãn, püha), **Saint-Germain** (sãn-žermãn), **Reims** (rãns, linn Pr.), **Saint-Quentin** (sãn-kantãn), **Saint Hilaire** (sãntileer, -läär, pr. teadl. 19. s.), **Camille Desmoulins** (kamill demulãn, pr. kirj. ja

tegelane revoluts. ajal), **Saint-Simon** (s ä n - s s i - m o n, yhiskonnateadl. 1766—1825). **Bernardin de Saint-Pierre** (b e r n a r d ä n d ö s s ä n - p j e e r, pr. kirj. 1737—1814), **Desjardins** (d e ž a r d ä n), **Sainte-Beuve** (s ä n t b ö ö v, pr. kriitik ja kirjandusteadl. 19. s.), **Richepin** (r i š p ä n, pr. luulet. 19. s. II poolel), **Saint-Saëns** (s ä n - s s a n, pr. helilooja), **Vincent d'Indi** (v ä n s s a n d ä n d i i, pr. helilooja), **Baudouin de Courtenay** (b o d u ä n d ö k u r t e n e e, keeleteadl.), **Baudissin** (b o d i s s ä n), **Norvins** (n o r v ä n s s), **Des Esseintes** (d è s e s s ä n t); — **enfin** (a n f ä n, viimati), **suzerain** (s ü s e r ä n, vassalli ylem keskajal), **Moulin Rouge** (m u l ä n r u u ž, Punane veski, üks öölöbustuskoht Pariisis), **ingénue** (ä n ž e n ü ü, nais-naiiv-rolli näitlejanna).

ien — jän: **Lucien** (l ü s j ä n), **Félicien** (f e l i s s j ä n), ¹²⁴
Sébastien (s e b a s t j ä n), — meest. nimed; **égyptien** (e ž i p s j ä n, egyptuse-), **hertsog Enghien** (a n g ä n), **Amiens** (a m j ä n, linn Pr.), **Quotidien** (k o t i d j ä n, „Igapäevane“, üks ajaleht Pariisis), **rien** (r j ä n, ei midagi), **bien** (b j ä n, hästi, hää).

oan — uän: **Poincaré** (p u ä n g k a r e e, üks pr. matemaatik, teine riigimees viimasel ajal). ¹²⁵

um, un — ön: **parfum** (p a r f ö n, hää lõhn, lõhnaõli), ¹²⁶
Lebrun (l e b r ö n, kunstmaal.), **Verdun** (v e r d ö n, linn Pr.), **Chateaudun** (š a t o d ö n, linn Prants.), **Meung** (m ö n), **un** (ö n, üks).

Erandlikult:

aen — an: **Caen** (k a n, linn); **Saint-Saëns** (s ä n - s a n, pr. helilooja 19. s. II poolel). ¹²⁷

aon — an: **Laon** (l a n), **paon** (p a n, paabu).

Ninahäälikutei ole:

1) kui mm, nn (kahekordne m või n): **Emmeline** (e m m e - ¹²⁸
 liin); **Etienne** (e t j e n n, Stefan). Erand: **ennui** (a n n ü i, igavus, elutydimus);

2) kui m ja n järel on vokaal (a, e, i, o, u, y): **Réjane** (r e ž a a n);

3) mõningais mitte-prantsuse nimedes, näit.: **Ephraïm** (e f r a i m).

4) **album** (a l b o m m).

Muud iseärasused.

- 129 **-gn-** — **nj**: Bretagne (bretanj), Boulogne (bulonj), Auvergne (ovärnj, Pr. maakond), Avignon (avinjon, linn Pr.), Batignolles (batinjoll, linnaosa Pariisis), Mignon (minjon, naister. nimi yhes Goethe teoses; sellenimeline ooper), Guigne (ginj); — Montaigne (montänj, pr. kirj. 16. s.), Mignard (minjaar, pr. maalikunstn. 18. s.), Alfred de Vigny (alfred dövinjii, pr. luulet. 19. s.), Régnier (renjee), Delavigne (Dölavinj), Regnault (renjoo), Carmagnole (karmanjol, üks revolutsioonilaul).
- 130 **ail, aille** — **ai** (ail¹): Versailles (verssail), Noailles (noai, noail, rõhk ai pääl).
- 131 **eil, eille** — **eij** (eil¹): Marseille (marssei(l), linn Pr.), Corneille (kornei, korneil, pr. näitekirj. 17. s.).
- 132 **ille, -ill-** — **ij** (il, ilj(e)¹): Guillaume (gijoom, giljoom, Willem), Chantilly (šantijii, šantiljii, linn), Crebillon (krebijon, krebiljon, pr. näitekirj. 18. s.), Condillac (kondijakk, kondiljakk, pr. mõtteteadl. 18. s.). Erandid: Lille (lill, linn Pr.), ville (vill, linn'), Mabilles (mabil).
- 133 **euill, euille** — **öij** (öilj¹): Feuillet (föijee, föiljee, pr. kirjan.).
- 134 **oil, oille** — **oij** (oilj¹); **ouil, ouille** — **uij**, (uil(je)¹); **aye** — **eik** Abbaye (abei, abtei).
- 135

136 Yksikuid iseärasusi: **mme Staël** (staal), **curaçao** (kürassoo, üks liköör), **Saône** (soon, maakond), **Jean-Baptiste** (žan-batist), **Retz** (ress), **Xérès** (keress, üks vein), **Xaintrailles** (šäntrai(l), **Auxerre** (osseer, osserr, linn), **Auxonne** (ossonn, linn), **Bruxelles** (brüssell, linn), **rez-de-chaussée** (redöšossee, maja alumine kord), **Jésus-Christ** (žesüükrii), **Talleyrand** (taleran ehk talran), **Lefébvre** (löfevr, bon tumm); lõpp -s erandlikult hääldub: **Senlis** (sanliss), **Norvins** (norvänss), **Lens** (lanss), **lis** (liss) ja -ès lõpus: **Barrès** (barress).

136-a ¹) Praegused prantslased l-häälikut ei häälda, kuid me võiksime mõnedes nimedes l hääldada, mis oleks ka mingi lihtsustet hääldamisviis (olles yhtlasi arbhailine).

Võõraid nimesid hääldavad prantslased oma häälda- 137
mise järele, siiski viimasel ajal on märgata pyüdmist võõr-
rahvaste nimesid algkeele kujul hääldada.

Kahe kordseid konsonante ll, mm, nn, rr 138
kahe vokaali vahel hääldavad prantslased harilikult lyhi-
dalt (samuti kui inglased), näit. **Barrès** (b a r e s s), **Bal-
lot** (b a l o o) jne., kuid me ei tarvitse seda nime häälda-
mises järele teha, samuti kui me seda ei tee saksa keeles,
kus me Schiller hääldame šiller (III välde!), mitte šilär,
nagu Saksamaa sakslased ise hääldavad.

Erilised lõpud:

- tion — nagu ssjon: **nation** (n a s s j o n), **variation** (v a - 139
r i a s s j o n), **consolation** (k o n s o l a s s j o n).
- um — nagu -öm: **album** (a l b o m), **Feuille d'album** (f ö i 140
d a l b ó m, albumileht).
- al, -el — all, ell: **Laval** (l a v a l l), **Lebel** (l ö b e l l).

Mõned mõisted prantsuse grammatikast.

-er (infinitiivi lõpp): **parler** (p a r l e e) — rääkima, rää- 141
kida;

-é (partitsiibi lõpp): **parlé** (p a r l e e) — rääkind, rää-
gitud;

-ez (käskkõne lõpp): **parlez** (p a r l e e) — rääkige, räägite.

Kõik kolm (-er, -é, -ez) kõlavad yhesuguselt (-ee).
Yldse on prantsuse keeles eriti rohkesti yhekõlalisi sõnu
ja vorme (homonyyme), mis asjaolu sääl võimaldab palju
sõnamänge (kalambuure).

-ent kui verbi mitmuse 3-nda persooni lõpp on tumm: **il** 142
parle (p a r l) — ta räägib; **ils parlent** (i l p a r l) —
nad räägivad (seega ainsus ja mitmus yhekõlalised).
Mitmuse lõpp nimi- ja omadussõnul on -s, harvem -x, 143
mis kumbki ei hääldu, nii et ainsus ja mitmus ena-
masti kõlaliselt yhesugused: **livre** (l i v r) — raa-
mat, **livres** (l i v r) — raamatud; **il** — ta, **ils** (i l)
— nad.

Ainult mõnikord hääldub mitmuse -s (või -x), nimelt 144
siis, kui järgnev sõna algab vokaaliga (a, e, i, o, u, y) ja
-s (-x) sellega seotakse; siis see -s (või -x) kõlab kui peh-
me s (vene з): **il a** — tal on, **ils ont** (i l s o n) — neil on;
ils aiment (i l s e m) — nad armastavad. Samuti: **vis-à-vis**
(v i s a v i i, vastamisi), **bons amis** (b o n s a m i i, hääd
sõbrad). Niisugust sidumist ei tehta aga mitte igakord,

vaid teatavais juhtumeis, nimelt tihedasti kokkukuuluvais sõnus. Et ka lõpp -t (ja -d), mis muidu tumm, niisuguse sidumise tõttu hääldeb, sellele juba tähendeti.

145 Asesõnad: je (ž ö) — ma, tu (t ü) — sa, il (meess.) — ta, elle (e l, nais.) — ta, nous (n u) — me, vous (v u) — te, ils (i l, mees.), elles (e l, nais.) — nad.

146 Artikkel: le (l ö, mees., saksa „der, das“), la (naiss., saksa „die“), mitmuses les (l e e, mõlemate sugude kohta), näit.: le père (l ö p e e r, isa), la mère (m e e r, ema), les pères (l e e p e e r, isad), les mères (l e e m e e r, emad).

Märkus. — Täpsema hääldamise märkimiseks, mis on nõutav prants. lauseis, on siin paiguti tarvitet tähti è, ô, mis tähendab, et see è ja ô on kõrgem, heledam kõlalt kui harilik e, o ja vastab umbes eesti kolmanda välte ee-le ja oo-le, kui see on lyhem.

147 Elisioon ja sidumine: kui järgnev sõna algab vokaaliga (a, e, i, o, u, y) või tumma h-ga, siis väikeste eessõnade ja artikli e kaob ja märgitakse apostroofiga: le ami asemel l'ami (l a m i i, sõber), la âme asemel l'âme (l a a m, hing), ce sont (s ö s s o n) — need on, aga c'est (s e e) — see on; table d'hôte (t a b l e d o o t, yhine söögi-laud võõrastemajas); seda nimetetakse elisiooniks.

148 Sidumine. — Mitmuse artikli lõpp -s, mis muidu tumm, hääldeb vokaaliga (a, e, i, o, u, y) algava sõna ees, sellega end sidudes: les femmes (l e e f a m) — naised; aga: les amis (l é s a m i i) — sõbrad, sest „ami“ algab vokaaliga; samuti tumma h¹) ees: l'homme (l o m) — mees, inimene, les hommes (l e s o m) — mehed, inimesed. Samuti ka sõnades mes (m i n u), tes (s i n u), ses (t e m a, o m a), nos (m e i e), vos (t e i e), leurs (l ö ö r, n e n d e): mes amis (m e s a m i i) — mu sõbrad, leurs âmes — nende hinged, nos hommes (n ö s ó m) — meie

¹) Prantsuse keeles on kaht laadi h sõna alguses: 1) üks (h aspirée), mis konsonandina arvesse võetakse (sest et ta omal ajal hääldeb); selle ees artikli vokaal (le, la) pysib: La Harpe (l a (h) a r p, le héros (l ö (h) e r o o, kangelane); 2) teine (h muette, s. o. tumm), mida konsonandina arvesse ei võeta; selle ees artikli vokaal elideerub, s. o. le, la asemel on l' ja mitmuse artikleis (les, des, aux) s (või x) hääldeb sidumise tõttu järgneva sõna algvokaaliga: l'homme, les hommes, des hommes, aux hommes (l o m, l e s o m, d e s o m, o s o m). Kui valesti siduda, võib tekkida kentsakaid väärmoistmisi. Kord yhel teadlaste kongressil puudulikult prantsuse keelt oskaja välismaalane ytelnud oma tervituskõnes osavõtjate kohta muu seas, et nad on „des héros de la science“ (teaduse kangelased), tegi aga väära sidumise (d e s e r o o), ja see kõlas kui „des zéros“ (teaduse nullid).

mehed. Seda nähtust nimetetakse sidumiseks (**liaison** — loe: **lie s o n**).

Muidugi nii-nimetet **h aspirée** ees jääb artikli ja ase-
sõnade mitmuse s hääldamata ega synni sidumist: **les hé-
ros** (**lee e r o o**, kangelased).

Millal kumbki h on, selle kohta kindlaid reegleid ei ole, vaid see tuleb iga sõna ja nime juures eraldi endale märkida. Nii palju tähendetagu, et greeka ja ladina algupära olevais sõnus ja nimeses h on enamasti tumm (näit. **Hip-
polyte** — ipoliit), aga germaani algupära olevais aspirée, näit.: **La Harpe**. Kuid sellest reeglist on erandeid. Nii näit. sõnas „héros“ (kangelane) ja „haut“ (kõrge) on h aspireeritud.

Tähendetagu veel, et prantslased kumbagi h-d ei häälda; me aga võiksime hääldada esimest liiki h-d (**h as-
pirée**).

D e k l i n a t s i o o n. — Õigupoolest prantsuse keeles 149
ei olegi deklinatsiooni: sääl on nimisõnul ainult 2 vormi: ainsuse ja mitmuse nominatiiv (nimetav), näit.: **main** (**m ä n**) — käsi, **mains** (**m ä n**) — käed, mõlemad häälduvad yhesuguselt „män“, nii et ainsuse ja mitmuse vahel ei ole hääldamises yhtki vahet; ainult ees-oleva artikliga saab enamasti vahet teha, näit. **le livre** (**l ö l i v r**) — raamat, **les livres** (**lee l i v r**) — raamatud. Eesti käändele vastavad suhted väljendetakse sääl kõiksugu eessõnadega, kõige sagedamini sõnakestega **de** (**d ö**) ja **à**, mil mõlemail on palju tähendusi; nii tähendab **de Paris** (**d ö p a r i i**): 1) genetiivi (omastavat) „Pariisi“, näit. **la mode de Paris** (**l a m o d d ö p a r i i**) — Pariisi mood; 2) Pariisist, Pariisilt, näit. **il vient de Paris** (**i l v j ä n d ö p a r i i**) — ta tuleb Pariisist; **à Paris** (**a p a r i i**) tähendab 1) Pariisil, 2) Pariisile, 3) Pariisis, 4) (kuhu) Pariisi. Pääleselle võivad **de** ja **à** teatavais juhtumeis olla ka veel eesti -ga tähenduses: **de la main** (**d ö l a m ä n**) — käega, **bateau à trois mâts** (**b a t o o a t r u a m ä a**) — kolme mastiga laev. Harilikult aga on -ga tähenduses **avec** (**a v é k k**): **avec le père** (**a v e k k l ö p ä ä r**) — isaga, **avec plaisir** (**a v é k k p l e s i i r**) — lõbuga, hää meelega; eesti -s lõpu tähenduses **dans** (**d a n**, sees): **dans la corbeille** (**d a n l a k o r b e i j**) — korvis.

Artiklite **le** ja **les** (**lee**) ees sulavad **de** ja **à** nendega 150
kokku yheks sõnaks: **de le** asemel **du** (**d ü**), **à le** asemel

au (o o), de les asemel des (d e e), à les asemel aux (o o); naissugu ainsuse artikli la ees aga ei sula de ja à sellega kokku: de la, à la.

le pain (l e p ä n) — leib, leiba, leiva (akus.)

du pain (d ü p ä n) — leiva, leivast, leiba, leivalt, leivaga

au pain (o o p ä n) — leivale, leival, leivas

la main (m ä n) — käsi, kätt, käe (akus.)

de la main — käe, käest, kält, käega

à la main — käele, kael, käes

Mitmus:

les pains (l e e p ä n) — leivad, leibu

des pains (d e e p ä n) — leibade, leibu, leibadest, leibadelt, leibadega

aux pains (o o p ä n) — leibadelle, leibadel, leibades, leibadega

Mitmus samuti kui les pains, nim.: les mains, des mains, aux mains, ja vastavad tähendused.

151 Vokaalide ja tumma h ees hääldub s ja x sõnakestes
les, des, aux: les amis (l e s a m i i) — sõbrad, sõpru,
des amis (d e s a m i i) — sõprade, sõpradest, aux amis
(o s a m i i) — sõpradele, sõpradel. Samuti: les hommes
(l e s ó m) — inimesed, mehed; des hommes (d e s ó m),
aux hommes (o s ó m).

152 Partitiivne (osa tähendav) artikkel moodustub de
yhendusest hariliku artikliga, seega see on de la, du, des:
Il a acheté de la farine, du pain, des pommes (i l a a š t e e
d ö l a f a r i n, d ü p ä n, d e e p o m) — ta on ostnud
(ostis) jahu, leiba, õunu. Seega vastab „du
pain“ pääle genetiivi ja -st, -lt tähenduse veel eesti partitiivile
(osastavalle). Teatavil korral on partitiivi tähenduses ka lihtne
de ilma artiklita: beaucoup de pain (b o o k u u d e p ä n) — palju
leiba, peu de pommes (p ö ö d ö p o m) — vähe õunu (kartuleid).

153 V e r b on prantsuse keeles kaugelt keerulisem ja rikkam
vormidest. Eitus on kahekordne: ne ... pas, nagu eesti ei ... mitte.

je parle (ž ö p a r l) — ma räägin

tu parles (t u par l) — sa räägid
il, elle parle (il (el) par l) — ta räägib
nous parlons (n u par l o n) — me räägime
vous parlez (v u par lee) — te räägite
ils, elles parlent (il, el par l) — nad räägivad

il on meessugu „tema“, elle naissugu „tema“, samuti mitmuses „ils“ (m.) ja „elles“ (n.).

E i t a v a l t.

je ne parle pas (ž ö n ö par l p a a) — ma ei räägi
tu ne parles pas (t ü n ö par l p a a) — sa ei räägi
il (elle) ne parle pas (il (el) n ö par l) — ta ei räägi
 j. n. e.

je suis (ž ë s ü i) — ma olen
tu es (t ü e) — sa oled
il, elle, est (il e) — ta on
nous sommes (n u s s o m) — me oleme
vous êtes (v u s é t t) — te olete
ils } **sont** (il s s o n) —
elles } nad on (el s s o n)

j'ai (ž e e) — mul on
tu as (t ü a a) — sul on
il a (ila) tal on
nous avons (n u s a v o n) — meil on
ils } **ont** (il s o n) —
elles } neil on (el s o n)

154

Nende abil moodustetakse kokkupandud verbiajad: **j'ai parlé** — ma olen rääkind, ma rääkisin, **tu as parlé** — sa oled rääkind, **il a parlé** — ta on rääkind j. n. e.

O m a d u s s õ n a on sageli nimisõna järel (nagu muis romaani keelis ja ka poola keeles): **République française** (rep ü b l i k k f r a n s s e e s) — prantsuse vabariik; **la langue française** (la l a n g f r a n s s e e s) — prantsuse keel.

Arvsõnad: 1. **un** (ö n), nais. **une** (ü n), 2. **deux** (döö), 3. **trois** (trua), 4. **quatre** (katr), 5. **cinq** (sänk), 6. **six** (siss), 7. **sept** (sett), 8. **huit** (üit), 9. **neuf** (nöf), 10. **dix** (diss), 11. **onze** (o n s), 12. **douze** (duus), 13. **treize** (trees), 14. **quatorze** (ka toors), 15. **quinze** (käns), 16. **seize** (sees), 17. **dix-sept** (dissett), 18. **dix-huit** (disüit), 19. **dix-neuf** (disnöff), 20. **vingt** (vänt), 30. **trente** (trant), 40. **quarante** (karant), 50. **cinquante** (sänkant), 60. **soixante** (suassant), 100. **cent** (san), 1000.

mille (mil). — 70, 80 ja 90 on prantsuse keeles isemoodi: nende jaoks eri sõna ei ole, vaid need väljendetakse kokkupandult: 70. **soixante-dix** (suassant diss), s. o. kuuskymmend-kymme; 80. **quatre-vingts** (katrvän), s. o. neli-kakskymmend (4.20); 90. **quatre-vingts-dix** (katrvän-diss), s. o. 4. 20 + 10; 99. **quatre-vingts-dix-neuf** (katrvändisnöff), s. o. 4.20 + 19.

Nende väheste grammatikateadmiste andmine on vahest kasulik ja tarvilik nende paljude rahvusvaheliseks saand prantsuskeelsete ytluste ja kõnekäändude paremaks mõistmiseks, mida meil eesti keeleski tarvitetakse.

Prantsuskeelsed ytlused ja tsitaatsõnad.

- 156 **à la** — tähendab: millegi moodi, millegi taoline, näit. **à la Voltaire** — Voltaire'i taoliselt.
- à la bonne heure** (alabonöör, sõna sõnalt: hääl tunnil) tubli! nii on hää! see meeldib mulle!; minugi pärast.
- à la guerre comme à la guerre** (alagээр kom alagээр) — sõjas nagu sõjas.
- à livre ouvert** (alivr uväär) — lehelt, ilma ettevalmistuseta (tõlkima, mängima; sõna-sõnalt: „lahtisel raamatul“).
- à jour** (ažuur) — läbipaistev.
- à la carte** (kart) — kaardi järele.
- à propos** (apropoo) — parajasti, selle puhul.
- à rebours** (aröbuur) — vastuoksa.
- allons, enfants, de la patrie** (alõns anfan dö la patrii) — mingem, isamaa pojad (revolutsiooni ja rahvushymni „Marsseljeesi“ algvärss).
- ancien régime** (anssjän režim) — vana kord.
- après nous le déluge** (apreenu lö delüüž) — pärast meid veeuputus.
- au revoir** (orövuur) — jällenagemiseni.
- avec plaisir** (avekk plesiir) — lõbuga, hää meelega.
- bel esprit** (esprii) — ‚ilus vaim‘, vaimukas, aga pääliskaudne isik.
- bon ton** (bõnton) — hää toon, hää komme.
- boutons d'amour** (butõn damuur) — vistrikud (õigup. „armastuse pungad“).
- chacun à son goût** (šakõn a sson guu) — igayks oma maitse järele.
- cherchez la femme** (šeršee la fam) — otsige naist.

- comme il faut (k o m i l f o o) — ,nagu peab', s. o. peenikese kombe järele, šikk.
- écrasez l'infâme (e k r a s e e l ä n f a a m) — litsuge nurjatu puruks (Voltaire'i sõnad usu ja kiriku kohta).
- eh bien (e e b j ä n) — hää küll! — Noh!
- enfant terrible (a n f a n t e r r i b l) — ,hirmus laps' (s. o. laps, kelle avalikud ja avameelsed ütlused võõraste ees panevad vanemad piinlikku seisukorda).
- enfin seuls (a n f ä n s ö l) — viimati üksi (kahekesi).
- en (a n) — sees, -s: en gros (a n g r o o) — hulgakaupa (myyma), en masse (a n m a s s) — hulgakaupa; en bloc (a n b l o k k) — kõik yhes hulgas.
- entre nous (a n t r n u u) — meie vahel, nelja silma all.
- et voilà tout (e v u a l a a t u u) — ja see on kõik.
- fait accompli (f e t a k o m p l i i) — syndind fakt.
- faux pas (f o o p a a) — eksisamm, väärsamm.
- fi-donc (f i d o n) — fui! võeh! vastik!
- fin de siècle (f ä n d ö s j e k l) — ,aastasaja lõpp', haiglaselt ylikultuuristund nähtus.
- fleurs du mal (f l ö ö r d ü m a l) — Kurja õied (Baudelaire'i luuletuskogu päälkiri).
- force majeure (f o r s s m a ž ö ö r) — suurem jõud (mille vastu ei saa parata).
- grande dame (g r a n d d a m) — suurmaailma-daaam.
- grand merci (g r a n m e r s s i i) — suur tänu.
- grand prix (g r a n p r i i) — suur (esimene) auhind.
- grand seigneur (g r a n s e n j ö ö r) — suur härra, suurt-sugu härra.
- homme de lettres (o m d ö l e t r) — kirjamees, kirjanik.
- honey soit qui mal y pense (o n n i s u a k i m a l i p a n s s) — neetud olgu, kes sellest halvasti mõtleb.
- hors-d'œuvre (o r d ö v r) eelsöök.
- idée fixe (i d e e f i k s) — sissejuurdund mõte, mis rahu ei anna.
- jour fixe (ž u u r f i k s) — kindel päev nädalas võõraste vastuvõtmiseks.
- jeunesse dorée (ž ö n e s s d o r e e) — kuldnoorsugu, lõbusasti elavad rikkad nooredmehed.
- journal intime (ž u r n a l ä n t í m) — (isiklik) päivik.
- laissez-aller (l e s s e e - a l l é e) — minnalaskmine (nagu asjad iseendast lähevad), mitte-vahelesegamine;

- samas mõttes ka *laissez-faire* (lessee-fäär —
 syndida, teha laskmine.
l'appétit vient en mangeant (lapetii vjānt an
 manžan) isu tuleb syyes.
l'art pour l'art (la ar pur la ar) — kunst kunsti
 (enese) pärast (ilma muu otstarbeta).
le dernier cri (lö dernjee krii) — ,viimne karje',
 viimne uudis või mood.
le roi est mort, vive le roi (lö rua e moor, viiv lö
 rua) — kuningas on surnud, elagu kuningas.
le style c'est l'homme (lö stil sε lom) — stiil,
 see on inimene (s. o. stiilis avaldub kogu inimese
 iseloom), Buffon'i lause.
l'état c'est moi (letaa sε mua) — riik olen mina
 (prantsuse kuninga Ludvig XIV sõnad).
merci (merssii) — tänan; *merci beaucoup* (merssii
 bokuu) — tänan väga.
mauvais ton (m ov ε ε t on) — halb toon.
noblesse oblige (nobless obliiž) — suurtsugu sei-
 sus kohustab.
pardon (pard on) — vabandage, andke andeks.
par excellence (par ekselan s s) — eriti, pääasjali-
 kult, enam kui iga muu.
plat du jour (plaa dü žuur) — ,päeva vaagen' (=
 toit), s. o. päevakorral olev kysimus, nähtus.
plus royaliste que le roi (plü ruajalist kö lö rua)
 — kuningameelsem kui kuningas.
poste restante (post restant) — järelenõudmisega
 kiri.
postillon d'amour (postij on damuur) — armastus-
 (kirjade) postiljon.
pour épater le bourgeois (pur epatee lö buržua)
 — et (lihtmeelist, rahulikku) kodanikku yllatada,
 imestama panna.
quantité négligeable (k antitee negližabl) — nii
 väike suurus, et seda ei tarvitse arvesse võtta.
qui s'excuse s'accuse (ki sekskü üs sakkü üs) —
 kes end vabandab, see süüdistab end.
qui vivra verra (ki vivraa veraa) — kes elab, see
 näeb.
raison d'être (res on detr) — olemasolu põhjus, mõte.
sans (san) — ilma: *sans façon* (san fass on) — ilma
 (peene) kombeta, hoolimata, häbematu; *sans phra-*

ses (s a n f r a a s) — ilma fraase, sõnakõlkse tege-
mata, otseselt; **sans gêne** (s a n ž e e n) — ilma hä-
benemata, julge, **chanson sans paroles** (š a n s s o n
s a n p a r o o l) — laul sõnadeta.

sauve qui peut (s o o v k i p ö ö) — põgenegu, kes võib.
tel est notre plaisir (t e l e n o t r p l e s i i r) — nii
meeldib meile (prantsuse kuningate käskkirjade lõpp-
sõnad).

terre-à-terre (t e r - a - t e e r) — ‚maa vastas‘, labaselt,
aineliste huvide kyljes kinni.

voilà tout (v u a l a t u u) — see on kõik.

Hääldamisreeglite näiteina esinend 157
prantsuskeelsed sõnad.

(Numbrid tähendavad paragrahvi).

Adieu 86, air varié 84, à la française 107, album 128,
alliance française 118, amour 83, aux 95, avenue 82, avec
149, avoir, avec plaisir, bateau 149, beaucoup 97, belle-
védère 80, berceuse 106, bien 124, bon 121, bonjour 121,
café chantant 118, ça ira 107, caprice 106, ce 78, chambre
séparée 118, chargé d'affaires 111, chat noir 108, chef
105, chef-d'oeuvre 105, cher 100, chère 108, chevalier 108,
chic 108, comtesse 121, concierge 121, cordial —, corps
97, corbeille 149, croix 95, curaçao 136, dans 149, danse
macabre 118, de 149, des 78, Dieu 86, dîner 99, directrice
106, Don Juan 110, elle, elles 153, enfin 123, ennui 128,
entente 118, faubourg 96, femme 78, fer 100, français
96, gare 93, grand 120, haut 147, homme 148, héros 148,
il, ils 145, impromptu 123, ingénue 123, je 145, jamais
110, journal 110, langue 155, légion d'honneur 121, les
78, liaison 148, lis 136, livre 156, louis d'or 91, loup 97,
madame 78, mademoiselle 85, main 149, maire 84, marche
108, marche militaire 108, mât 149, me 78, mer 91-a,
merci 106, mère 146, mes 78, mesdames 104, mesdemoi-
selles 104, messe 78, messieurs 99, mon cher 121, mon
Dieu 121, monsieur 99, 122, muette 82, nation 139, nature
morte 82, nos 148, ne . . . pas 153, neuf 105, nez 98, nocturne
82, nous 154, nouveau 87, nouvelle 83, oeuvre posthume
102, pain 150, paon 127, pardon 121, parfum 125, parlez
116, 153, pas 91, père 146, peste 78, pince-nez 123, plaisir
149, polonaise 84, pomme 152, pont 122, prélude 82, prix
95, que 113, qui 113, rendez-vous 118, république 155, rez-
de-chaussée 136, rien 124, romance 118, rouge et noir

royal 81, scène 106, sénéchal 109, sonate pathétique 114, sont 154, souper 99, souvenir 83, succès 106, suzerain 123, table d'hôte 147, te 154, temps 119, terre 78-a, tes 78, tu 154, toilette 85, un 126, valse 78, variation 139, vicomte 121, ville 132, voix céleste 106, vous 116, xérès (keress).

158 Suur hulk prantsuse sõnu on saand rahvusvaheliseks ja kõigi haritud keelte, seega ka eesti keele yhiseks omanduseks. Kuid niisuguseid eesti keeles kodunend ja kodanikuõiguse saand prantsuse sõnu ei kirjuteta mitte enam algkeele kirjaviisi järele, vaid enam-vähem foneetiliselt, s. o. nii nagu nad eesti keeles kõlavad; näit. (klambreis on nyyd prantsuse omas kirjaviisis olev sõnakuju): büroo (bureau), komii (commis), kokett (coquet, loe: kokee), šofföör (chauffeur), nyanss (nuance), renessanss (renaissance), markii (marquis), passaažh e. passaaž (passage), zhurnaal e. žurnaal (journal), bagaažh e. bagaaž (bagage), koguni: peisaaž, (paysage), sabotaazh e. -taaž (sabotage), salong (salon), zhanr e. žanr (genre), šarlataan (charlatan), restoraan (restaurant), šimäär (chimère), košmaar (cauchemare), šovinism (chauvinisme), jne. Võiks koguni kirjutada Marsseleees (prants. Marseillaise), Mõned sõnad on foneetiliseltki eestikõllalisemaks muutund: puhvet (bufet, loe: büffee), sandarm (gensdarme, loe: žandarm), insener (ingénieur, loe: änzenjöör). Võiks koguni: sarm (pro charme, loe: šarm, tähend. nõiduvus, veetlevus).

Inglisekeel.

159 Rõhk on harilikult esimesel silbil: Milton (luulet. 1608—1647), Darwin (loodusteadl. 19. a.-s.). Nimeidel, mis algavad eesliitega Mac ja O', on rõhk teisel silbil: Macdonald (makdónald), O'Connell (okónnel). Mac- (tähend. poeg) on šoti ja iiri, O'- on iiri nimesed.

Märkus. — Ka -on-lõpus jääb o peaaegu tummaks: Milton, Byron (milt'n, bairn), kuid lihtsustet hääldamises ei tarvitse seda järele teha.

Häälikud.

Mõned tarvilised eelteadmised vokaalidest (muud vokaalid v. allpool).

- y —¹⁾ i (v. i 217—221): **Nelly** (nelli), **Kydd** (kid), 160
Tyndal (tindal, fyysik 1820—1893), **pony**
 (pooni, väike hobu), **Tennyson** (luulet. 1809
 kuni 1892); **Henry** (henri).
 2) vokaali ees kui j: yes (jes — jah).
- e — sõna lõpus tumm: **Antony Hope** (hoop, ingl. kirj.); 161
home (hoom, kodu), **homerule** (hoomruul,
 omavalitsus (mida iirlased nõudsid), **Pope** (luulet.
 18. s.), **Poe** (poo, ameer. ingl. kirjan. 1909—49),
Defoe (defoo, ingl. kirj. 1661—1731, „Robinsoni“
 autor), **Sterne** (störn, kirj. 1713—1768), **Doyle**
 (doil, kirj., Sherlock Holmes'i looja), **Bret Harte**
 hart, ameer. kirj. 19. s.).
- es lõpus = s (e on tumm): **Holmes** (hooms), **Hobbes** 162
 (hobs, mõtteteadl. 17. s.), „**Times**“ (taims, aja-
 leht, tähend. „Ajad“).

Märkus. — Nime **Holmes** võiksime hääldada ka lihtselt
 holms, millises hääldamises see nimi on meil ja mujalgi tun-
 tuks saand.

Konsonandid.

- w — u¹⁾ lihtsust. hääldamises v: **well** (u ell, hää, hästi), 163
Swift (suift, svift, ingl. pilkekirj. 1667—1745),
Wilkie Collins (uilki, vilki kollins, ingl.
 kirj. 19. s.).
- wa — uo: **Watson** (uotson). 164
- sh — š: **shocking** (šoking, haavav, piinlik), **Sheridan** 165
 (ingl. näitekirj. 1751—1816), **Washington** (uošing-
 ton, vašington, Ameer. Yhendriikide esimene
 president 1732—99).
- ch — 1) harilikult tš: **Richard** (ritšard), **Richardson** 166
 (ritšardson, kirjan. 18. a.-s.), **Kitchener**
 (kitšener), **Hichens** (hitšens), **Archibald**
 (artšibald), **Chicago** (tšikaago), **Michigan**
 (mitšigan), **Manchester** (mántšester); 2) 167
 harva k.: **Anchor** (ankor), **chronicle** (kronikl,
 kroonika), **Buchanan** (bakänan, bjukä-
 nan); 3) tumm sõnas yacht (jot, jaht).

¹⁾ Nagu j suhtub i-le, nii u (inglis w) suhtub u-le. See u
 hääldetagu nii: huuled säetagu u asendisse ja siis hääldetagu u-le
 järgnev vokaal (e, o, i), kusjuures kiiresti tuleb u asendist järgneva
 vokaali asendile yle minna, nii et u kõlab ainult lyhikese kerge ette-
 löögina, kuna kogu rõhk on järgneval vokaalil.

- 168 **ck** — k(k): **Dickens** (d i k k e n s, ingl. kirj. 1812—1870), **Locke** (l o k k, ingl. filos. 1632—1704), **shocking** (šoking, h a a v a v, ebaviisakas).
- 169 **c** — 1) (e, i, y ees) ss: **City** (s i t i, kesklinn, vana linnaosa Londonis), **Spencer** (s p e n s s e r, ingl. mõttetead. 1821—1902), **Percy** (p e r s s i).
- 170 2) muidu k.: **Scott** (s k o t t, ingl. kirj. 1771 kuni — 1832), **Cromwell** (k r o m v e l, ingl. revolutsiooni päätegelane ja kuninga kukutaja), **Piccadilly** (p i k a d i l l i, pääuulits Londonis), **picnic** (p i k n i k, lõbusõit rohelisse).
- 171 **g** — 1) dž (vene ДЖ) e, i, y ees (aga ainult mitte-germaani nimedes ja sõnades): **George** (d ž o r d ž), **Gill** (d ž i l l), **Reginald** (r e d ž i n a l d), **Gerard** (d ž e r a r d), **Colridge** (k o o l r i d ž, ingl. luulet. 1772—1834), **Germany** (d ž ö r m ä n i, Saksamaa), **bridge** (b r i d ž, 1) sild, 2) üks kaardimäng), **gin** (d ž i n, üks viin).
- 172 2) muidu g.: **Gordon**, **God** (j u m a l), **Grant**, **garden** (a e d). NB. germaani sõnades ja nimedes ka e, i ja y ees: **Gilbson**, **Gilbert**, **girl** (g ö r l, tydruk).
- 173 **gu** (vokaali ees): **g** — **Guildhall** (g í l d h o o l, Londoni raekoda), **guardian** (g a r d j a n, kaitsja).
- 174 **gh** — 1) **g**: **ghost** (g o o s t, vaim, tont);
2) lõpus enamasti tumm: **high** (h a i, kõrge);
3) **f**: **laugh** (l a a f, naerma).
- 175 **j** — 1) dž (vene ДЖ): **John** (d ž o n), **Jack** (d ž ä k k), **James** (d ž e e m s), **Jim** (d ž i m), **Jenny** (d ž e n n i), **jockey** (d ž o k i).
- 176 **y** — j (vokaali ees): **York** (j o r k), **yankee** (j ä n k i, põhja-ameeriklane), **yes** (j e s s — jah).
- 177 **th** — isesugune inglisis keelele omane häälik, synnib sel kombel, et keele ots puudutab ylahammaste alumist äärt (minnes peaaegu hammaste vahele), nii et kõlab mingisugune s-taoline sisisev t, kusjuures üks on „kõva“ (selle märgiks siin ђ) ja teine „pehme“ (s. o. heliline) (märk ð): **Smith** (s m i ђ), **Goldsmith** (g o o l d s m i ð, ingl. kirj. 1728—1774), **Southey** (s o u ð i, ingl. kirj.), **Fothergill** (f o ð e r g i l), **the** (ð i, inglisis artikkel).

- Erandlikult hääldub th kui lihtne t: **Thomas** (to- 178
mas), **Thames** (tems, Temse jõe ingliskeelne nimetus),
Anthony (antoni).
- qu — 1) ku (kv): **Quentin** (kuentin, kventin, meester. 179
nimi), **Quebec** (kuebékk, kvebekk, linn Kanaa-
das).
2) harva k (prantsuse sõnus): **piquet** (piket).
- z, zz — mahe s (vene з): **Rozinante** (rosinant), **Tar-** 180
zan (tarsan), **Lizzy** (lisi), **gazette** (gäset,
ajaleht).
- ph — 1) f: **Philips** (filips), **Telegraph** (telegraf). 181
2) harva v: **Stephen** (stiiven), **nephew**
(nevju, onu-, tädipoeg).
- hv — (h)u, *v: **Whistler** (uisler, visler, ingl. maal. 182
1834—1903), **Whitman** (vitman, vitman,
ameer. luulet. 19. s. lõpul), **whisky** (viski, viski,
ingl. põletet viin), **whist** (vist, vist, üks kaardi-
mäng).
- rh — r: **Rhodes** (roods). 183
- kn — n: **Knox** (noks, šoti usupuhastaja 1505—72), 184
Knickerbocker (nikerboker, hollandi sugu new-
yorklane).
- wr — r: **Wren** (ren), **wrangler** (rängler, matemaatika 185
eksamis esimese astme saand ülikooli-lõpe-
taja); v. allpool (240) ka **Wright**, **writer**, **Wrong**,
Wriothsley jne.
- h sõna lõpus ei hääldu, see näitab vaid, et vokaalile jääb 186
ta loomulik hääldus: **savannah** (savanna), **rajah**
(raadža), **Utah** (juuta), ka sõna keskel konso-
nandi ees ei hääldu: **John** (džon).
- pt sõna alul — t: **Ptolemy** (tolemi, isiku nimi). 187
- ps sõna alul — s: **Psyche** (saiki). 188
- dd — d: **pudding** (puding). 189
- l — r sõnas **colonel** (kõrnel).

Vokaalid.

Diftongid (kaksikvokaalid).

- ee — ii: **street** (striit, uulits), **three** (šrii, kolm), 190
Green (griin), **Greenwich** (grinidž), **Leeds**
(liids, linn Ingl.), **Tennessee** (tennessii, osariik
Ameer.), **queen** (kuin, kuninganna), **Queenstown**

(kuuinstaun, linn Irimaal), **beefsteak** (biifsteik).

191 **oo** — uu (harvem u): **Liverpool** (líverpuul, linn Ingl.), **Cooper** (kuuper, ameer. kirj. 19. s.), **Yankee-Doodle** (jänkiduudl, yks rahvalaul Am. Yhendriiges), d ja k ees on harilikult lyhike u: **Wood** (uud, vud), **Hood** (hud), **Crookes** (kruks), **Cloomber** (klumber). Erandeid harva, nimelt oo erandlikult 1) a(õ) (v. 226-a): **Flood** (flad), **blood** (blad) jne.; 2) oo: **door** (door, uks), **Moore** (moor, ka muur).

192 **ai, ay** — ee (peaaegu ei, v. 209-a), kui pikk ja rõhuga; e (kui lyhike), ä (rees): **Gray** (gree), **Mark Twain** (tveen, ameer. naljakirj. 19. s.), **Taylor** (teilor, teelor), **Caine** (keen), **Saint** (seent, pyha), „**Daily Mail**“ (deeli meel, „Igapäevane post“, yhe ajalehe nimi), **sailor** (seelor, madrus), **fair** (fäär, ilus, aus), **fair play** (fäär plee, aus mäng); **railway** (reiluei, reeluee: raudtee).

193 **ei, ey** — 1) ee (peaaegu ei), kui pikk ja rõhuga: **Grey** (grei, gree).

2) i lõpus ja rõhuta: **Sidney** (sidni, linn Austraalias), **Stanley** (stänli, stanli, kuulus Afrika-reisija 19. s.), **Shelley** (shelli, ingl. luul. 1792—1822), **Kingsley** (kingsli, ingl. kirj. 19. s.), **Quincey** (kuinssi, kvinssi, ingl. kirj. 19. s.), **Whitney** (uitni, vitni).

194 **ea** — 1) ii (nii sagedamini): „**Kuningas Lear**“ (liir, yks Shakespeare'i näidend), **Keats** (kiits, ingl. luulet. 19. s.), **Beatty** (biiti), **beard** (biird), **Reade** (riid), **Peary** (piiri), **Chessapeake** (tšessapiik, laht Ameer.), **sea** (sii, meri), **east** (iist, ida), **steamer** (stiimer, aurik), **tea** (tii, tee), **speak** (spiik, rääkima), **reader** (riider, lugeja), **please** (pliis, palun, olge nii lahke), **guinea** (gini, yks ingl. raha) jne.; **Beardsley** (biirdsli).

195 2) e, ä (harvem): **Great Britain** (greetbrit(e)n, Suur-Britannia), **death** (deš, surm), **with pleasure** (uiš pležör, hää meelega), **Disraeli** (disreeli).

Yldse raske on teada, millal ea on ii ja millal e (ä). Siin tuleb see igas üksikus nimes endale märkida ja meeles pidada. Et ea on sagedamini i kui e, siis mõ-

nedes hääldamisõpetustes loetellakse need sõnad ja nimed, kus ea hääldub kui e.

- 3) ear — aar: **heart** (h a a r t, syda), **sweet-heart** (s u i i t h a a r t, kallim, armastetu). 196
- ie** — ii: **Field** (fiild, iiri komp.), **Bierce** (biirss, ameer. kirj.), **Beaconsfield** (biikonsfiild), **Fielding** (fiilding, ingl. kirj. 18. s.). 197
- au, aw** — 1) oo: **Maurice** (mooriss), **Maud** (mood, naist. nimi), **Chaucer** (tšooossär, ingl. kirj. 1340—1400), **Macaulay** (mäkooli, ingl. ajaloolane 19. s.), **Bernhard Shaw** (šoo), **Crawford** (crooford), **Austen** (oostin, oosten), **Lawrence** (loorens), **Mawson** (mooson, polaaruurija), **Milwaukee** (miluooki, milvooki, linn Yhendriiges), **lawyer** (loojer, advokaat), **lawntennis** (loontennis), **dreadnaught** (drédnoot, hiigla soomuslaev). 198

Märkus. — Õigupoolest see oo kõlab peaaegu kui ou, kuid lihtsustet hääldamises ei tarvitse seda järele teha.

- eu, ew** — 1) juu: **New York** (n j u u j o r k; new tähendab 'uus'), **Newton** (n j u u t o n, ingl. teadl. 1642—1727), **Matthew** (m ä ų j u), **Steward** (s t j u u a r d), **Bewick** (b j u u i k, maalikunstn. 18. s.), **Eugen** (j u u d ž e n), „Daily News“ (deeli n j u u s, „Igapäevased uudised“, üks ajaleht), **review** (r e v j u u, ajakiri), **interview** (i n t e r v j u u). 199
- 2) uu (l j a r järel): **Lewis** ehk **Louis** (l u u i s), **Andrew** (ä n d r u).

- ou, ow, owe** — 1) au (kõige sagedamini): **Brown** (b r a u n), **Browning** (b r a u n i n g), **Howard** (h a u a r d), **Fowler** (f a u l e r), **Lowndes** (l a u n d e s); — **Tower** (t a u e r, kindlus ja vangla Londonis), **Queenstown** (k u i i n s t a u n), **Newfoundland** (n j u f á u n l ä n d), **south** (s a u ų, lõuna), **house** (h a u s s, maja), **town** (t a u n, linn), **cowboy** (k a u b o i, lehmakarjus Ameer.), **rowdy** (r a u d i, kõrilõikaja hulgas). 200

- 2) o (eriti sõna lõpus): **yellow** (j e l o, kollane), **fellow** (f e l (l) o, seltsimees), **Longfellow** (l o n g f e l (l) o, ameer. kirj. 1807—82), **Beecher Stowe** (b i i t š e r s t o o, ameer. naiskirj. 1812—96), **Marlowe** (m a r l o), **Clarissa Harlowe** (h a r l o, yhe Richardsoni romaani kangelane), **Snowdon** (s n o u - 201

don, mägi Ingl.), Glasgow (glasgo, linn Šoti-
maal), Bowen (booen), Courth (koor²).

202 3) mõnes sõnas a (õ)¹): Young (jang, jõng),
Douglas (daglas, dõglas, duglas), aga: Courtenay
(koortni), country (kanti, maakond), sou-
thern (saðern, lõunapoolne, lõuna-), double (dabl,
kahekordne).

203 4) u: Missouri (missuuri, jõgi Ameer.),
Louisiana (luisiaana, osariik Yhendriiges),
Houston (huuston, ka: hjuuston), Wolfe
gulf, vulf), you (juu, teie).

204 oa — oo, o: toast (toost, tervitusjook), boat (boot,
paat), road (rood, tee, uulits), railroad (reel-
rood, raudtee), Broadway (broodve, pääuulits
New Yorgis).

205 eo — muidu eo, aga kui o nimes George (džordž), ja
lõpus -eon kui -õn: surgeon (sõrdžõn, haavaarst).

Yksikvokaalid.

206 Lyhike kokkuvõte.

{	1. ee (pikk, haril. lahtine ²), (peaaegu ei): Davis
(deevis)
	2. ä (lyhike, haril. kinnine ²): Jack (džäkk)
	3. o (ll ees ja w järel): Hall (hool), Watson (uot-
son, vatson)
	4. a (kinnisena r ees, ja samuti ss, st, unt ja vahel
ka nt'i ees, siis enamasti pikk): bar (baar),
Dark (dark), Castle (kaassl), pass
(paass), aunt (aant)
	5. rõhuta alg- ja lõppsilpides tume, segane ä, pea-
aegu õ, kuid lihtsuset hääldamises võib eesti
keeles ka a-ks lugeda: American (äméri-
kõn, amérikán).

{	1. ii (pikk, haril. lahtine): Regent (riidžent)
	2. e (lyhike, haril. kinnine): Penn (penn)
	3. a (erandlikult): Derby (darbi)
	4. lõpus ja vahel ka keskel tumm: George
(džordž), Shakespeare (šekspiir).

¹) a kohta vaata 224 (märkus).

²) Lahtine on vokaal, kui talle ei järgne samas silbis (silpide jaotamisel) konsonanti; kinnine on vokaal, millele samas silbis järgneb konsonant; Da-vis — a on lahtine, i on kinnine.

- i { 1. ai (pikk, haril. laht.): **Hide** (h a i d)
 2. i (lyhike, haril. kinnine): **Pitt** (p i t t)
 3. ö (kinnise r'i ees): **Bird** (b ö r d¹)
- u { 1. juu (pikk, lahtine): **Stuart** (s t j u u a r t) 208
 2. uu (pikk, lahtine): **Bruce** (b r u u s s)
 3. a (a ja õ vahel, lyhike, enamasti kinnine, pike-
 malt v. 224): **Hunt** (h a n t, hõnt)
 4. lyhike u (erandlikult): **Bulwer** (b u l v e r).
- o { 1. oo (pikk, haril. lahtine): **Hope** (h o o p)
 2. o (lyhik., haril. kinnine): **Proctor** (p r o k t o r)
 3. uu, u (erandlikult): **Wolfe** (u u l f, vulf)
 4. a (erandlikult): **come** (k a m, tule)

Yksikasjalisem esitus.

- a — 1) ee (praegu ei²); harilikult lahtises seisukohas): 209
lady (leedi, peenema seltskonna naisterahvas, daam), **James** (d ž e e m s), **Davis** (d e e v i s), **Mary** (m e e r i), **Shakespeare** (š e e k s p i i r, ingl. kirjan. 1564—1616), **Bacon** (b e e k o n, ingl. teadl. 1561—1626), **Jakobs** (d ž e e k o b s, ingl. kirjan.), **Bellamy** (b e l e m i, ameer. kirjan.), **Frazer** (f r e e s e r), **Chamberlain** (t š e e m b ä r l e n), **Graham** (g r e e ä m), **Avon** (e e v o n, linn Ingl.), **Cambridge** (k e e m b r i d ž, linn Ingl.), **newspaper** (n j u u s p e e p e r, ajaleht), **safe** (s e e f, kindel hoiukapp ehk kamber pankades), **angel** (e e n d ž e l, ingel), **made in Germany** (m e i d i n d ž ö ö r m ä n i, Saksamaal

¹) Lihtsustet hääldamises võiks vahest siiski ka selgeks i-ks hääldada: bird; inglisis järel-r on teissugune kui eesti r, ja selle inglisis teissuguse r-i mõjul ongi i muutund ö-ks, kusjuures r ise nõrgasti hääldub, peaaegu ära kaob, mille asemel vokaal pikeneb; seepärast on inglisis r-i ees ö loomulik, eesti r-i ees aga oleks ö eba-loomulik, i seevastu loomulik, sest inglisis nimede hääldamisel eesti keeles tarvitame muidugi eesti r-häälikut; selle inglisis r-i mõjul hääldub ka u ja e kui ö, mida me pärisnimedes ei tarvitse jäljendada.

²) ei on uueaegsem, ee vanem hääldamine, mis viimane (ee) on traditsiooniks saanud muil rahvail, samuti ka meil, sest meil hääldetakse „šEEKSPIIR“, mitte „šEIKSPIIR“; vahest oleks parem meie lihtsustet hääldamises „ee“ jätta, sest meie „ei“ ei ole täiesti see, kuidas kõlab seesugune a inglaste suus.

tehtud), **self-made man** (s é l f m e e d m ä n, „iseteh-
tud“, s. o. omal jõul rikkaks saand mees), **skating**
(s k e e t i n g), **acre** (e e k r, üks pindmõõt).

Raskus on ses, et lahtine rõhuline a mitte iga-
kord ei hääldu ee-ks, vaid vahel ka lyhikeseks ä-ks:
Savage (s ä v e d ž, ingl. kirjan.), **Catham** (k ä -
š ä m).

210 2) ä¹⁾ (lyhike, enamasti kinnine): **Jack**
(d ž ä k k), **Mac** (m ä k k), **Black** (b l ä k k, must),
Stanley (s t ä n l i, Afrika-reisija), **Shackleton**
(š ä k l t o n), **Thackeray** (š ä k e r i, ingl. kirjan.),
Catham (k ä š ä m), **Southampton** (s a u š ä m p -
t o n, sadamlinn Ingl.), **gentleman** (d ž e n t l m ä n,
mitmus: gentlemen).

211 3) a poole kalduv o (kinnise l-i ees ja w järel):
Hall (h o o l, hol), **Baltic** (b o l t i k), **Watson** (w o t -
s o n, watson)²⁾, **all** (o o l, ol, kõik), **allright** (o l -
r a i t), **water** (w o t e r).

212 4) a (r-i ees ja ka ss, st, th, -nc, -unt'i ees):
Park, **Hart**, **Dark**, **star** (s t a a r, täht), **Castle**
k a a s l), **Grant** (g r a a n t), **Path** (p a a š), **Chancel-
lor** (t š a a n s l o r, kantsler), **Stratford**, **far West**
(kauge lääs), **father** (f a a š e r), **trade mark**
(t r e e d m a r k, kaubamärk), **aunt** (a a n t, tädi),
dancing (d a a n s s i n g, tants), **darling** (d a a r -
l i n g, armas, lemmik).

Ka ah on — aa: **Susannah** (s j u s a n n a),
rajah (r a a d ž a, india vyrst).

213 e — 1) ii (pikk, harilikult lahtine): **Regent Street** (r i i d -
ž e n t s t r i i t, uulits Londonis), **Jesus** (d s i i s ö s),
Evens (i i v e n s, polaarreisija), **Stevenson** (s t i i -
v e n s o n, ingl. kirjan. 19. s.), **Cleveland** (k l i i v -
l ä n d, linn P.-Ameer.), **Eton** (i i t o n, linn Ingl.),
Evening News (i i v n i n g n j u u s, „õhtu-uudi-
sed“, ajaleht).

214 ¹⁾ See ä on a-st tulnud ja on a-le võrdlemisi lähedal. Seepärast
võiks paljudes pärisnimeses seda liiki a-d julgesti a-ks hääldada,
seda enam, kui a-ks hääldamine meil traditsiooniks saand, näit.
Hamlet, William (viljam), samuti ka Allan, Wallace, Haggard,
Stanley, Radcliff, Gladstone (gládston), Cleveland (kliivland) jne.;
milgi tingimusel aga ei tohi seda a-d e-ks hääldada, nagu meil seda
vene mõjul tehakse, hääldades „džekk“, pro „džäkk“ (nimi Jack).

215 ²⁾ Lihtsuset hääldamises võime pärisnimeses w järel oleva
a lihtsalt a-ks hääldada.

2) e (lyhike, haril. kinnine): **Jenny** (dženni), ²¹⁶
Clever (klever), **Besant** (besant), **Meredith**
 (meredið), **Eliot** (eljot, ingl. naiskirj.), **Car-**
negie (karnégi, ameer. miljardäär).

Raskus on siingi ses, et mitte iga kord ei ole lahtine rõhuline e kui ii, vaid vahel ka kui lyhike e (Besant, Clever, Herald, Meredith, kus e on lyhike ja hääldub e-ks).

Lyhike e hääldub ingliskeeles järgneva r-i mõjul kui mingisugune ö, näit. Percy (pörssi).

3) lõpus (v. 161) ja vahel ka keskel (v. 243) ²¹⁷
 tumm: **Harte** (hart), **Cleveland** (kliivländ),
Shakespeare (šEEKSPIIR).

i ja y — 1) ai (harilikult lahtine ja vanasti pikk i): „**Ti-** ²¹⁸
mes“ (taims, „Ajad“, suurim ingl. ajaleht), **Byron**
 (bairon, ing. luul. 1788—1824), **Hyde Park** (haid
 park, üks park Londonis), **White** (uait, vait),
Whitechapel (uaitšäpl, üks linnaosa Londonis),
White Hall (uaitho(o)l, vaithol, raekoda Lon-
 donis); **Ohio** (oháio, osariik Yhendriiges), **Clydes**
 (klaids, jõgi šotimaal), **Carlyle** (karlail, ingl.
 kirj. 19. s.), **Michael** (maikel), **Ivanhoe** (aiven-
 ho, üks Walter Scotti romaan), **Shylock**
 (šailok, yhe Shakespeare'i näidendi tege-
 lane), **Pryce** (prais); — **I** (ai, mina),
my (mai, minu), **my dear** (maidiiir, mu
 kallis), **esquire**, lyhend. **esq.** (eskvair, kirja-
 adressidel nime järel umbes sama mis meil „väga
 austet herra, proua“ nime ees), **Good-bye** (gud-
 bái, häd teed), **life** (laif, elu), **five o'clock tea**
 (faivoklokk tii, kell 5 ajal joodav tee, kylaliste
 vastuvõtt pääle-lõunat), **moonshine** (muunšain,
 kuuvalge). Erand: **magazine** (mägásiin, ma-
 gasiin, piltidega ajakiri).

Maakondade nimele lõpp **-shire** aga on harilikult
 -šör: **Hampshire** (hämšör), **Berkshire** (barkšör);
 yksikult aga hääldub „**shire**“ kui „šair“.

Lihtsustet hääldamises võib hääldada lihtsalt -šir:
 hamšir.

Aga ka mõnes kinnises silbis hääldub i(y) ai-ks: ²¹⁹
Christ (kraist, Kristus); siiski „**christian**“ (loe:
 kristjän). Pääleselle eriti järgmisis yhtumeis:

igh — ai: **right** (r a i t, õige), **all right** (o l r a i t, kõik õige, kõik korras), **high life** (h a i l a i f, kõrgema seltskonna elu), **Wright** (r a i t, üks saar), **Nightingale** (n a i t i n g e e l).

-ild, -ind enamasti aild, aind: **Oscar Wilde** (u a i l d, ingl. kirj. 19. s. lõpul), „**Child Harold**“ (t š a i l d h ä r o l d, üks Byroni poeem).

220 2) i (lyhike, enamasti kinnine): **Pitt, Kingsley** (k i n g s l i).

Raskus ongi jälle ses, et vahel ka lahtine rõhuline i(y) ei ole ai, vaid lühike i, näit. **Livingstone** (l i v i n g s t o n), **live** (l i v, elama). Siin kõiki juhtumeid loetella on võimatu.

221 3) ö (r-i ees): **Bird** (b ö r d) v. märkus 209—6. **-shire** kohta v. 218 lõpp.

222 **u** — 1) juu (lahtine, haril. pikk): **Stuart** (s t j u u a r t), **Tudor** (t j u u d o r), **Hume** (h j u u m, ingl. mõtteadl. 1711—1776), **Hugh** (h j u u, meester. nimi: Hugo), **Hughes** (h j u u s, Hugo), **Marmeduke** (m á r m e d j u u k), **Utah** (j u u t a, osariik Yhend.), **United States** (j u n a i t i d s t e e t s, Yhendriigid), **British Museum** (b r i t i š m j u s è u m), **music hall** (m j u u s i k h o o l, lõbustuskoht muusikaga), **fifth avenue** (f i f t ä v e n j u, 5-es bulvaar, kõige peenem New-Yorgis), **trade-union** (t r e e d j u u n j õ n, tööliste ametiyhing).

223 2) uu (l ja r järel: **blue** (b l u u, sinine), **Rule, Britannia** (r u u l B r., valitse Br.).

224 3) a (a ja õ vaheline¹): **Hunt** (h a n t, h õ n t), **Huxley** (h a k s l i, h õ k s l i, ingl. loodust. 1825—95),

¹ Selle hääliku hääldamise kujutamise ja märkimisega on lugu raske. Sakslasil ja prantslasil on traditsiooniks saand seda ö-ks hääldada ja selleks transkribeerida ja nii oli see viisiks meilgi; ka venelaste hääldamine ja transkribeerimine eeldab ö hääldamise Huxley = эхсли sest ö-d asendavad nad ə-ga, kuna nad a-hääldamise oleks pidand transkribeerima lihtsalt a-ga (эхсли лёнчъ). Vaheajal aga on selle u hääldamine muutund ja a-le lähenend, otse peaaegu a-ks saades, mida märgime greeka a-ga (mingi õ-värviline taga-a). Kuidas nyud eesti keeles selle hääliku hääldamine ja transkribeerimine kindlaks määrata? Kas jääda traditsionaalse ö juure (sel korral ö asemel kyll parem õ) või võtta a? Ses raamatus on antud mõlemad kõrvuti, esimeseks a (kui täpsem), teiseks õ (kui lihtsustet hääldamine); mõnes tuntud nimes võiks koguni lihtsalt u-ks hääldada (Kentucky, Bunyan, Duncan).

Bunyan (b a n j õ n, b õ n j õ n, b u n j a n, ingl. usu-line kirj. 1628—1688), **Russel** (r a s s e l), **Duncan** (d a n k õ n, d õ n k õ n, d u n k a n), **Humphry** (h a m f r i, h õ m f r i) — maakonnad: **Sunderland** (s a n d e r l ä n d), **Cumberland** (k a m b e r l ä n d), **Dun-dee** (d a n d í, d õ n d í, d u n d í, linn Shotim.), **Kentucky** (k e n t a k i, k e n t õ k i, k e n t u k i, osariik Yhisr.), **Buffalo** (b a f f ä l o, b õ f ä l o, b u f a l o, osar. Yhisr.); **Uncle Sam** (a n k l s ä m, õ n k l s ä m, yhisriiklaste pilkenimi); **lunch** (l a n t š, p r u u k o s t, e i n e), **sunlight** (s a n l a i t, s õ n l a i t, päikesevalgus), **struggle for life** (s t r a g l, s t r õ g l f o r l a i f, võitlus elu eest (Darwini õpetus)).

4) **ö** (r-i ees): **Burns** (b ö r n s, šoti luul. 1759—96), ²²⁵
Swinburne (s u i n b ö r n, ingl. luul. 19. s.),
Church (t š ö r t š, kirik), **Churchill** (t š ö r t š i l, poliit.), **Burnett** (b ö r n e t, kirj.).

Kahe r r e e s siiski a: **Murray** (m a r (r) e, m õ r r e, m u r r e).

5) **u** (erandlikult ka kinnises silbis): **Bulwer** (b u l u e r, ingl. kirj. 1803—1873), **John Bull** (d ž o n b ú l l, inglaste pilkenimetus), **pudding** (p u d i n g), **in full** (f u l l) **dress** (täielises piduylikonnas). ²²⁶

6) **i** (erandlikult): **business** (b i s n e s, äri).

7) **tumm** (erandlikult): **building** (b i l d i n g, ehitus, maja); ka yhendusis gu- on u enamasti **tumm** (v. 173): **Gulde-hall** (g i l d h o o l, hol).

o — 1) **oo** (rõhuline, siis enamasti lahtine): **Pope** (p o o p, ingl. kirj. 1688—1744); **Hope** (h o o p), **Stone** (s t o o n); ²²⁷

old = oold: **Gold** (g o o l d, kuld), **Goldsmith** (g o o l d s m i š, ingl. kirjan. 1728—1774), **Ghost** (g o o s t, vaim).

2) **uu, u** (erandlikult, enamasti w ja v mõjul): ²²⁸
Wolfe (u u l f, vulf), **Bolingbroke** (b ó l i n g b r u k, ingl. riigimees 1678—1751), **to** (t u, ees-sõnake, väljendades datiivi ja esinedes verbide ees, nagu saksa „zu“): **to move** (t u m u u v, liikuma), **to do** (d u u, tegema), **how do you do** (h a u d u u j u d u u, kuidas käsi käib).

3) **a** (õ): **love** (l a v, lõv, armastus, armastama), ²²⁹
brother Jonathan (b r a ð e r d ž ó n a š a n, vend

Joonatan, põhja-ameeriklase pilkenimetus); o hääl-
dub a-ks terves reas sõnus, näit. **come** (k a m, tule-
ma).

Hääldamist muutlevad lähiskonsonandid.

- 230 Mõned konsonandid, nimelt l, r, w avaldavad oma jä-
rel- või ees-olevate vokaalide hääldamisse mõju, teisenda-
vad, muudavad nende hääldamist.
- 231 **w** mõjul järel-a muutub o-ks: **Watt** (u o t t, vatt), **Watson**
(u o t s o n), **water** (u o t e r, vesi), **Ward** (u o r d).
Wallace (u o l l e s, kahe ingl. kirj. nimi).
Muidugi, lihtsustet hääldamises võib a lihtsalt a-ks
hääldada (vatt, watson).
- 232 **l** (eriti ll) mõju — a muutub o-ks¹): **Hall** (h o o l, hol),
all (o o l, ol, kõik), **Raleigh** (r o o l i, raalei); aga:
Pall Mall (p e l m e l, üks ajaleht).
- 233 **r** mõju ta ees olevasse vokaali:
a jääb a-ks: **Clark** (k l a r k), **Hardy** (h a r d i); **Yard**
(jard).
- 234 **i** läheb ö-ks: **Bird** (b ö r d), **sir** (s ö r, härra), **girl**
(g ö r l, tydruk).
- 235 **o** läheb ö-ks: **word** (u ö ö r d, sõna), **World**
(u ö (ö) r l d, maailm), **colonel** (k ö r n e l, v.
189) **Wordsworth** (u ö r d s u ö r d, ingl. luul.
1779—1850), **Worth** (u ö ö r d); mõnedes nime-
des o siiski jääb o-ks, näit. **Wilberforce** (u i l -
b e r f o r s s, vilberforss).
- 236 **ea** läheb ö-ks: **earl** (ö ö r l, krahv); **pearl** (p ö ö r l);
aga: **Beardsley** (b i i r d s l i); **Pearce** (p i i r s s).
- 237 Ka st, sp, ss avaldab mõju, nimelt eesolevasse a-sse,
mis seetõttu a-ks jääb: **castle** (k a a s s l, mitte käs),
Castlereagh (k á s l r e, kaslri); v. ka au-puhul 212.

Tummad konsonandid.

- 239 **(gh)**: **Right** (r a i t), **Raleigh** (r o o l i), **Broughton**
(b r a u t o n), **-borough** (b ö r o) lõpus: **Gainsbo-**
rough (g e e n s b ö r o, geensbro, inglis maaliija 18.

¹ Niisugune o-ks hääldetav a ei ole u-le lähenev kinnine (hele)
o (nagu sõnas „pool“), vaid enam a-le lähenev lahtine; seepärast
oleks kohasem niisugust o-d lihtsustet hääldamise järele lyhikeseks
hääldada, mis enam selle kõlaline (hol, ol, Pol).

s.), **Queensborough** (kuiinsbörö), **Brougham** (bruuäm); — **eight** (eit — kaheksa); **daughter** (dooter, tytar), **dreadnought** (drédnoot, suur soomuslaev); **Maugham** (mooäm).

(k)n: **Knox** (noks), **knight** (nait), **knee** (nii, põlv). 240

(w)r: **Wren** (ren), **Wright** (rait), **Wriothsley** (rotsli ehk rotesli, raiotsli).

(l): **half** (haaf, pool), **halfpence** (heepens), **cake** 241
walk (keek uok (e. vok), yks neegritants), **Lincoln** (linkön, Yhendr. president 1809—1861); **Hulme** ((h)juum); samuti sõnades: **calm** (kaam, vaikne), **could** (kud, võiks), **should** (šud, saaks), **would** (ud, tahaks).

(s): **Island** (ailänd, saar), **viscount** (vaikaunt). 242
Muud juhtumid (t): **castle** (kaasl, loss), **Grosvenor** (groovnörr), **mistress** (missis, proua), **Gloucester** (gloster, linn Ingl.), **Greenwich** (grinidž, vulidž), **Norwich** (noridž), **Woolwich** (ulidž, vulidž), **Worstead** (usted, vursted), **sovereign** (sovren, yks nael sterlingit); **Graham** (gree-äm), **Connecticut** (konnétikõt, või lihtsalt: konnéktikut).

(ch) **jacht** (jot, jaht).

(e) sõna keskel tumm, eriti kui nimi kahest sõnast või 243
sõnadest koosneb: **Foreland** (foorländ); **Shakespeare** (šeespiir), **Berkeley** (barkli, barkli), **Wolsey** (ulsl, vulsl).

Mitme tähe tummus: **Cholmondeley** (tšamli).

Teatavad lõppsilbid.

-bourne (-börn, -burn): **Melbourne** (melbörn, mel- 244
burn, Austraalia päälinn).

-borough (-börö, -boro): **Gainsborough** (geensbörö, 245
linn), aga: **Gainsborough** (geensbro, ingl. kunst-
maalija 1729—1788).

-bury (-böri, -uri): **Shaftesbury** (šaftsböri, -uri), 246
Salisbury (soolsböri, ingl. riigimees 1830—
1903).

-castle (-kasl): **Newcastle** (njuukasl). 247

-ham (häm, -äm, *-ham): **Birmingham** (börming- 248
häm, koguni börmingäm, lihtsust.: birmingham);
Windham (ündäm).

- 249 **-shire** (-š ö r, -shir)¹⁾: **Hampshire** (h ä m p š ö r), **Yorkshire** (j o r k š ö r, -šir).
- 250 **-mouth** (-m õ ʒ): **Plymouth** (p l i m õ ʒ), **Portsmouth** (p o o r t s m õ ʒ).
- 251 **-stead** (-sted): **Hamstead** (h ä m s t e d).
- 252 **-town** (-taun): **Queenstown** (k u i i n s t a u n).
- 253 Muud lõpud. Need ei ole nime, vaid harilikkuude sõnade lõpud, mille tundmine aga ka tarviline, sest et need võivad esineda kõnekäändudes ja ytlusis.
- 254 **-age**, **-ege** (-idž, -edž): **cottage** (k o t i d ž ehk k o t t e d ž, maamaja, villa), **college** (k o l i d ž, k o l l e d ž).
- 255 **-tion**, **-ssion** (-šön): **plantation** (p l ä n t e e š ö n, istandus), **edition** (e d i š ö n, väljaanne); aga ka: **fashion** (f ä š š ö n, mood).
- 256 Õigupoolest on-lõpus jääb o peaaegu tummaks: **fashion** (=fäšn), kuid lihtsustet hääldamises ei tarvitse tummaks jätta.
- 257 **-sion** (-šön ja -žön), **-gion** (-džön): **extension** (e k s t e n š ö n), **vision** (v i ž ö n), **religion** (r e l i d ž ö n).
- 258 Samuti: **-tional**, **-ssional** (-šönäl), **-sional** (žönäl): **professional** (p r o f e š š ö n ä l).
- 259 **-ture** (-tšö(r)): **culture** (k a l t š ö (r)), **nature** (n e i t š ö (r)).
- 260 **-ality** (-äliiti), **-ility** (-iliti), yldse **-ity** (-iti, rõhk selle eelmisel silbil, s. o. 3-ndal lõpust): **respectability** (r e s p e k t ä b i l i t i, auväarsus), **university** (j u n i v ö r s i t i), **moral insanity** (m o r ä l i n s ä n i t i), moraalne haiglikkus).
- 261 **-al** (-äl, peaaegu -õl): **moral** (m o r ä l, või -õl).
- 262 **-an**, **-ain** (-än, ka peaaegu -in): **gentleman** (d ž e n t l m ä n), **mountain** (m a u n t i n, mägi).
- 263 **-ian**, **-ean** (-jän, peaaegu -jõn): **Canadian** (k ä n ä d j ä n, -jõn).
- 264 **-ay**, **-ey** (-e, peaaegu kui i): **Sidney** (s i d n i, linn Austr.), **abbey** (ä b i, abtei), **Shelley** (š e l l i, ingl luul. 19. s. I poolel).
- 265 **-ous** (-õs): **ridiculous** (r i d i k j u l õ s, naeruväärne).
- 266 Yldse hääldavad inglased oma rõhuta (lõpp)silpide vokaalid tumedalt ja segaselt, nii et igasugune rõhuta a, o, e, u kõlab kui mingi e ja õ vaheline segane häälik. Seetõttu kõlavad rõhuta lõpud -er, -or, -our kõik yhesuguselt

1) Yksikult hääldub kui „šair“.

kui -õ(r) (sest ka r ei kõla), -al ja -an kui (-õl ja -õn); -lõpus kaob o vahel täiesti: **Byron** (b a i r n), **Bacon** (beikn).

Me, eesti keeles inglisis nimesid hääldades, ei tarvitse neid lõppusid nii segaselt hääldada, vaid meil tuleb selle asemel hääldada selgema vokaaliga, nii -or selgesti kui -or (näit. Proctor), -al ja -an selgesti -äl ja -än (võiks koguni -al ja -an), koguni -our kui -ur: **Balfour** (b a l f u r).

Veel mõned lõpud:

-tia, -cia, -sia (kui -šia, ka -ša): **Asia** (e e š i a), **Numantia** (n j u m ä n š ä).

-tient, -cient, -tiant, -ciant (-šent): **patient** (p e i š e n t).
-cious (-šös): **precious** (p r e š ö s).

Rõhu suhtes: -ic, -ical (rõhk on peaaegu alati nende lõppude eelmisel silbil): **Atlantic** (ä t l ä n t i k), **Pacific** (p ä s s i f i k), **psychological** (s a i k o l ó d ž i k ä l).

Ei ole huvituseta lisada, et greeka ja rooma nimeses lõpp -es loetakse kui -iis: **Alcibiades** (ä l s s i b á i ä d i i s).

Kahekordsed konsonandid.

Inglased hääldavad oma kahekordsed konsonandid yhekordseks, s. o. lyhikeseks; nii kõlavad ll, mm, nn, rr kui l, m, n, r ja tt, pp kui t, p; näit.: **Billy** (b i l i), **Bennett** (b é n e t), **Murray** (m a r i), **Kitty** (k i t i). Kuid samuti kui me saksa nimeses ll, mm, nn, rr ei häälda lyhikeseks, ei tarvitse me seda ka inglisis nimeses teha. See pärast: **Bennett** (b é n n e t). Iseasi on ingliskeelsed laused: sääl muidugi tuleb täpsemalt inglaste moodi hääldada. Tähenetagu, et tt, pp, cc, ck tuleb ka nimeses hääldada kui t, p, k (II välde), mitte III-ndas vältes.

Vead ja hoiatused.

ch — mitte hh (vene x), nagu saksa keeles, vaid tš (vene ч): **Richardson** (r i t š a r d s o n); erandlikult ka k: **Buchanan** (b j u k ä n ä n, bukánan).

j — mitte j, vaid dž (vene ДЖ): **John** (d ž o n); j-häälik märgitakse inglisis keeles y-ga: **yes** (j e s).

c — mitte ts (nagu saksa keeles), vaid ss (e, i ja y ees): **Cecil** (s é s s i l).

z — mitte ts (nagu saksa keeles), vaid pehme s (vene з).

- 279 **y** — mitte ü, vaid i (mis vahel ka kui ai või ö hääldub):
Pym (pim), **Daisy** deesi), **Byron** (bairon).
 280 **th** — mitte th või t, vaid isesugune hammashäälik, mille
 kirjeldus v. 177.
 281 **oi, oy** — mitte ua (nagu prantsuse keeles), vaid oi.
Jack, James mitte vene mõjul džekk, džems, vaid dzäkk,
 džeems; samuti **Chamberlain** (tšemberlen).

Kus a hääldub kui meie a?

- 282 Harilikult a hääldub ingliskeeles kui ee (või täpse-
 malt ei), kui ta pikk, või kui ä, kui ta lyhike (v. reeglid
 206 ja 209—212). Siiski a-l on erakordselt a-kõla järg-
 misis juhtumeis:
 1) r tähe ees, aga ainult siis, kui r silbi või sõna lõpus:
Dark (dark).
 283 2) ss ja st ees: **glass** (glass), **castle** (kaasl, kasl,
 loss).
 284 3) tumma l ees: **calm** (kaam).
 285 4) -augh, -aunt, -aunch, -anc yhtumeis: **laugh** (laaf),
aunt (aant, tädi), **dancing** (danssong).
 286 5) -ah: **rajah** (raadža), **Utah** (juuta). Järelikult h
 ei hääldu sõna lõpus, vaid märgib ainult, et a hääld-
 dub a-ks.
 287 6) mõningais vöörsonus, näit. **drama** (draama), **Chi-**
cago (šikaago).

Mõned ingliskeelsed ytlused,

288 mida rahvusvaheliselt tarvitetakse.

all right (olrait) — kõik õige, kõik korras, tubli.

fair play (fäärplee) — aus mäng.

fare well (fäärvell) — ela hästi!

five o'clock tea (faivoklokktee) — kell viie aegne
 tee), või lihtsalt **five o'clock** (faivoklökk) —
 kell viie aegne (s. o. pärastlõunane) vööraspidu.

God save the King ehk **Queen** (godseivðöking)
 (ehk kuin) — Jumal kaitsku (päästku) kuningat
 (ehk: kuningannat).

Goddam (godäm) — Jumal needku.

good-bye (gud-bai) — elage hästi!

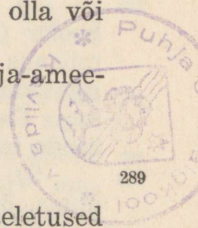
high-life (hailaif) — kõrgema seltskonna elu.

how do you do (haudujuudu) — kuidas elate, kui-
 das käsi käib?

- John Bull** (džonnbull) — inglaste pilkenimi.
in full dress (infulldress) — täies (pidu)riides.
last not least (laastnotliist) — viimne mitte kõige väiksem (ebatähtsam).
made in Germany (meedin džörmäni) — Saksa-maal tehtud.
moral insanity (morälinsäniti) — kõlbline haigus (hullus).
my dear (maidir) — mu armas; aga: **my lady** (milleedi) — armuline proua; **my lord** (milórd) — armuline herra.
never more (nevermoor) — ei iialgi enam.
professional beauty (profesšönäl bjuuti) — elukutseline iludus.
Rule, Britannia (ruul Br.) — valitse Br. (inglis hymn).
self-made man (selfmeid män) — omal jõul rikkaks saand mees.
struggle for life (stragl for laif) — võitlus elu eest.
that is the question (šätis de küéstšön) — see on kysimus (Shakespeare'i „Hamlet'ist“).
time is money (taimismani) — aeg on raha.
to be or not to be (tubii or not tubii) — olla või mitte olla (Shakespeare'i „Hamlet'ist“).
Uncle Sam (ankl sämm) — „onu Sam“ (põhja-ameeriklaste pilkenimetus).

Ingliskeelsed sõnad,

mis ses raamatus hääldamisnäitena käsitletud (seletused vaadata numbriga osutet paragrahves): acre 209, all 211, all right 211, 288, angel 209, attorney, aunt 206, 212 avenue 222, bar 206, beefsteak 190, blue 223, bluff boat 203, building 226, business 226, cake walk 241, calm 241, castle 206, 237, city 169, colonel 189, come 229, copyright, country 202, cowboy 200, cutaway 212. dancing 212, darling 212, daughter 239, double 202, dreadnought 198, 239, earl 236, east 194, edition 257, esquire 218, fair 192, far West 212, father 212, fellow 201, five o'clock 218, gentleman 210, girl 172, goddam 288, halfpence 241, hall 206, high 174, 294, home rule 161, interview 199, island 242, jockey 175, knee 240, lady 209, laugh 174, life 218, love 229, lunch 224, made 209, magazine 218, mistress 242, moonshine 218,

music-hall 222, newspaper 209, old 227, pass 206, picnic 170, plantation 257, please 194, pony 160, railroad 204, railway 192, respectability, review 199, road 204, rowdy 200, safe 209, sailor 192, self-made man 209, sir 234, shoking 165, sovereign 242, speech, speak 194, star 212, steamer 194, street 190, sunlight 224, sweetheart, the 177, to 228, toast 204, trademark 212, trade-union 221, viscount 242, water 211, 231, well 165, whisky, whist, would 241, writer 185, wrong 185, yacht 167, yankee 176, Yankee-Doodle 191, yellow 201, yes 176, you 203.

Mõned ingliskeele sõnad, mis on eesti keeles saand täielise kodanikuõiguse, kirjutetakse eesti keeles nii nagu meil hääldetakse: boikott, intervjuu, kloun, launtennis, lintšima, miiting, raut, streik, tšekk (ingl. keeles kirjutatakse: boycott, interview, clown, lunch, lawntennis, meeting, rout, strike, check). Meil tuleks kirjutada ka stjuuard, pooni, kveeker, džoki, piknik.

290

Mõned mõisted inglisis grammatikast.

Inglis grammatika, nimelt sõnade muutmise, on äärmiselt lihtne: sääl on väga vähe muutelõppusid. Ainult järgmised:

291

1) -s: — a) mitmuse lõpp: **book** (b u k) — raamat; **books** (b u k s) — raamatud; väga vähestel sõnadel on mitmus teisiti, näit. **gentleman** (d ž e n t l m ä n), mitm. **gentlemen**; b) -s on harvem ka genetiivi tähenduses: **Bishops Castle** (b i š o p s k a a s l) — piiskopi loss; c) verbi 3-nda isiku lõpp: **he learns** (h i i l ö ö r n s) — ta õpib.

292

2) -d, -ed (mineviku tunnus): **learned** (l ö ö r n d) — õppis, õppinud, õpitud.

293

3) -ing = eesti -v, -des, -mine: **dancing** (d a a n s s i n g) — tantsiv, tantsides, tantsimine.

294

Käänded väljendatakse eessõnadega: genet. of (o v); datiiv to (t u). Artikkel on **the** (ð i)¹⁾, mis kunagi ei muut. Asesõnad: **I** (a i) — mina, **he** (h i i) — tema (mees-sugu), **she** (š i i) — tema (naissugu), **we** (u i i) — me, **you** (j u u) — te, **they** (ð e i) — nad; „sina“ inglased ei tarvita. Kysimus ja eitus **do** (d u) abil: **do you speak English** (d u u j u s p i i k i n g l i š) — kas räägite inglisis keelt? — **I do not speak English** (a i d u u n o t (või lühendus: d o o n t) s p i i k i n g l i š) — ma ei räägi inglisis keelt.

¹⁾ Vokaalide ees ði, konsonantide ees ðð.

Arvsõnad: 1. **one** (u an), 2. **two** (tu u), 3. **three** 295
(õ rii), 4. **four** (foor), 5. **five** (faiv), 6. **six** (siks),
7. **seven** (sevn), 8. **eight** (eit), 9. **nine** (nain), 10.
ten, 11 **eleven** (elév n) 12. **twelve** (tuélv), 13. **thir-**
teen (õ rtiin), 14. **fourteen** (foortiin), 15. **fifteen**
(fiftiin), 16. **sixteen** (sikstiin), 17. **seventeen**
(sevntiin), 18. **eighteen** (eitiin), 19. **nineteen**
(naintiin), 20. **twenty** (tuénti), 30. **thirty** (õ öörti),
40. **forty** (foorti), 50. **fifty** (fifti) jne.; 100. **hundred**
(h andred), 1000. **thousand** (õ ausänd).

Itaalia keel.

Rõhk on itaalia keeles enamasti eelviimsel silbil: **Ma-** 296
rini (ma riini), **Mussolini** (mu ssoliini) jne.; harve-
mini kolmandal silbil lõpust: **Piccolomini** (pikoloo-
mini), **Medici** (meeditši), **Domenico** (e rõhuga),
„**Popolo Romano**“ („Rooma rahvas“, üks
ajaleht).

Kui rõhk on viimsel silbil — mis harva —, siis on 297
see rõhumärgiga ära tähendet: **Cantù** (ka ntu u), **Nicolò**
(nikoloo), **Pietà** (pietaa).

-io sõnadel on rõhk harilikult -io eelmisel silbil: **D'An-** 298
nunzio (da nnúntsio);

1) ia-lõpulistel maadenimedel on rõhk -ia-eelsel silbil: 299
Italia (itaalia); 2) ia-lõpulistel yldsõnadel i-l: **ma-**
lincolia (malinkoliia, melanhoolia), **astronomia**
(astronomiia), **cavalleria** (kavalleriia); aga
siiski: **commedia** (kommeedia).

Konsonandid.

z — ts: **Manzoni** (ma ntsooni, it. kirj. 18 a. s.), **cadenza** 300
(ka dentsa).

zz — ts: **Mazzini** (ma tsiini, it. revolutsinäär), **gazzetta** 301
(gatsetta, ajaleht), **pizzicato** (pitsikaato),
samuti: **intermezzo**, **mezzo soprano**.

c — 1) muidu kui k: **Cantù** (ka ntu u). 302

2) tš (e ja i ees): **cicerone** (tšitšeroone, 303
juht, seletaja kunstikogudes), **Vincenzo** (vintšen-

- ts o), **Francesca** (frantšeska), **Benvenuto Cellini** (tšelliini, it. skulptor ja gravöör 1500—71), **Leonardo da Vinci** (vintši, it. kunstmaaliija 1452—1514), **Toricelli** (-tšelli, it. teadl.), **Carducci** (kardutši, it. luulet. 19. sajand.), **De Amicis** (amiitšis, it. kirj. 19. sajand.), **Puccini** (putšiini, it. kompon.); — muusikas: **dolce** (doltše), **vivace** (vivaatše), **a piacere** (pjatšeere), **accelerando** (atšelerando), **concerto** (kontšerto). Järelikult mis juhtumeis (välja arvatud e ja i ees) hääldub c kui k.
- 304 **cia, cio, ciu** — tša, tšo, tšu: **Boccaccio** (bokatšo, it. kirj. 1313—1375), **Minccio** (mintšo); — muus.: **capriccio** (kapritšo), **capriccioso** (kapritšoosso), **alla marcia** (martša).
- 305 **g** — 1) **g**: **Goldoni** (it. kirj. 18. s.);
- 306 2) **dž** (vene ДЖ) e ja i ees: **Angelo** (ándželo), **Luigi** (luidži), **leggiero** (ledžjeero), **Il Messaggero** (messadžeero, „Sõnumitooja“, üks ajaleht).
- 307 **gia, gio** — **dža, džo** (vene ДЖА, ДЖО): **Giorgio** (džordžo), **Giulio** (džuulio), **Giacomo** (džakoomo, Jaakob), **Giuseppe** (džuseppe, Joosep), **Giovanni** (džovanni, Johann), **Gioconda** (džokónda), **Correggio** (korredžo, it. maal. 1494—1534), **Giotto** (džotto, it. maal. 1266—1337), **Gioja** (džooja, it. meresõitja 14. s.), **Giordano Bruno** (džordaaano b., it. filosoof 1548—1600), **Giolitti** (džoliti, it. riigimees); — muusik.: **adagio** (adaadžo), **arpeggio** (arpedžo); **giornale** (džornaale, ajaleht).
- 308 **gh** — **g** (ka e ja i ees): **Dante Alighieri** (aligjeeri, it. kirj., „Jumaliku komöödia“ autor 1265—1321), **Gheraldi** (geraldi); — **largetto** (largéto).
- 309 **ch** — **k**: **Michelangelo** (mikelándželo, it. maalikunstn. ja skulptor 1475—1564), **Stacchetti** (staketi, luulet. 19. a.-s.), **Cherubini** (kerubiini, helilooja 1760—1882), **Cività Vecchia** (tšivitaavekkia, linn It.).
- 310 **sch** — **sk**: **Schiaparelli** (skjaparelli, it. astron. 19. a.-s.); — muusik.: **scherzo** (skertso, lõbus osa heliteoses).

- sce, sci** — še, ši: **Scipione** (šipioone), **sciocco** (široko), **fascismo** (fašistismo); muus.: **cre-scendo** (kresšendo, paisudes).
- scia, scio, sciu** — ša, šo, šu: **Brescia** (breša, linn It.), **lasciate** (lašate, jätke). 311
- gn** — nj: **Bologna** (bolonja, linn It.), **Campagna** (kampanja, maakond It.), **Mascagni** (maskanji, it. helilooja 19. a.-s.), **Pugnani** (punjaani, it. viiulikunstn. 18. a.-s.), **segno** (senjo, märk), **ogni** (onji). 312
- gli** — lj: **Broglio** (broljo); **passacaglia** (passakälja), **imbroglio** (imbroljo). 313
- qu** — ku: **quattrocento** (kuatrotšénto, 15-nesajand it. kunstis), **cinquecento** (tšinkuetšénto, 16-nes a.-s. it. kunstis). 314
- ae** — mitte diftong, vaid eraldi a-e: **maestro** (ma-ést-ro); samuti: **più** (piuu, enam). 315

Itaalia keelest.

Itaalia keel — samuti kui muud romaani keeled (hispaania, portugali, prantsuse, rumeenia) — on võrsund lihtrahva ladina keelest ja kõlab kõige lähemalt ladina keelele. Siiski on syndind ysnagi suuri häälikumuutusi. Muu seas iseloomuline on konsonantlike teravuste kadu ja ymardumine ning lihtsustamine, mis annab keelele sulavama, pehmema, peaaegu liig pehme kõla. Nii on ladina *factum* muutund vormiks **fatto**, lad. *optimum* — it. **ottimo**, *hymnus* — it. **inno**. 316

x — ss: **Alessandro**; lad. fl-, pl- — it. fi-, pi-: lad. *plus* — 317
piu. Muutelõpud: *-are*: *amare* — armastama; *-ato*, *-eto*, *-ito*, *-to*, naissugu *-ta* (= eesti -tud, -tet, -nud): **amato** — armastet; määrussõna: **-mente** (eesti -sti, -ilt): **largamente** — laiasti; ülivõrre: **-issimo** (naissugu **-issima**): **fortissimo** — kõige tugevam.

Arvsõnad: 1. **uno**, (naissugu) **una**; 2. **duo**, **due**, 318
3. **tre**; 4. **quattro**; 5. **cinque** (tšinkve); 6. **sei**; 7. **sette**;
8. **otto**; 9. **nove**; 10. **dieci** (djeetši); 11. **undici** (ünditši); 12. **dodici** (dooditši); 13. **tredici** (tree-ditši); 14. **quattordici** (kuatórditši); 15. **quindici** (kuinditši); 16. **sedici** (seeditši); 17. **diciasette** (ditšasette), 18. **diciotto** (ditšotto); 20. **venti**,

30. trenta, 40. quaranta, 50. cinquanta, 60. sessanta, 70. settanta, 80. ottanta, 90. novanta, 100 cento (tšento), 1000. mille.

Ytlused.

- 319 **addio** (ad iio) — jumalaga.
anch' io sono pittore (ank.) — ka mina olen maalikunstnik.
a prima vista — esimesel nägemisel, lehelt (mängima).
a rivederci (arivedertši) — jälle nägemiseni.
a giorno (džorno) — päevheledasti (valgustet).
carissimo (naissugu -issima) — armsaim.
così fan tutti — nagu teevad kõik.
da capo — algusest.
dolce far niente (doltše..) — magus on mitte midagi teha.
eppur' si muove (eppuur..) — ometi liigub.
finita la commedia — lõpnud on kommet.
gaia scienza (šientsa) — lõbus teadus.
in petto — (rinnas), sydames, mõttes.
la donna è mobile — naisterahvas on muutlik.
lasciate ogni speranza (lašaaate onji sperantsa) — jätke iga lootus (Dante põrgu värava päälkiri).
se non è vero è ben trovato — kui ei ole tõsi, on ometi hästi välja mõeldud.
tempi passati — möödunud ajad.
tutti quanti — kõik.
vita nuova — uus elu (yks Dante luuletuskogu).

Hispaania keel.

- 320 Rõhk on vokaallõpulisil sõnul eelviimsel silbil: **Pereda** (pereeda), **Sarasate** (sarassaaate, hisp. viiulikunstnik 1844—1903); konsonantlõpulisil sõnul viimsel silbil: **toreador** (toreadór, härjavõitleja), väljaarvatud n- ja s-lõpulisel sõnad, mille rõhk on eelviimsel silbil: **Las Casas** (kaassas), **Dolores** (doloeres).

Sõnul, mille lõpp on -ia, -ie, -io, -ua, -ue jne., on rõhk nende lõppude eelsel silbil: **comedia** (komeedia).

Igasugune neist reeglitest kõrvalekalduv rõhutamise märgitakse hispaania keeles rõhumärgiga: **Alcalá, Bartolomé, José** (v. 324), **Manén**.

Häälikud.

- c** — 1) e, i ja y ees kui ingl. th (märgiks siin *ç*, Lõuna-Ameerikas kui ss): **Cervantes** (*çervántes, servantes¹⁾*), hisp. kirj. „Don Kihoti“ autor, 1547 kuni 1616), **Ciudad** (*çiudaad ehk ssiudaad*);
2) muidu kui k: **Calderón** (*Kalderón*, hisp. näitekirj. 1600—1681).
- z** — ikka kui ingl. th, Lõuna-Ameerikas kui ss: **Gómez** (rõhk o pääl), **Bazan** (*baçann, bassann*, hisp. naiskirj. 19. s.).
- ch** — tš: **Sancho Pansa** (*santšo, Don Kihoti kannupoiss*), **Echegaray** (*etšegarai, rõhk viimsel silbil*, hisp. kirj. 19. s.)
- j** — hh: **José** (*hhosse, Joosep*); **Don Quijote** (*kihhoté²⁾*), **Canalejas** (*kanaléhhas*), **Mejico** (*mehhiko³⁾*), **Tajo** (*tahho*).
- g** — 1) e, i, y ees kui hh: **gitano** (*hhitano*); 2) muidu **g: Gómez** (*gomeç, goomes*).
- qu** — k: **Don Quijote** (*kihhoté*); **conquistador** (*konkistadoor*, nii kutsuti esimesi Ameerika vallutajaid).
- ll** — lj: **Sevilla** (*sevilja, linn Hisp.*), **Murillo** (*muriljo, hisp. maalikunstn. 1617—1682*), **Castillo** (*kastiljo*), **Lorillo** (*loriljo*), **Ilanos** (*ljanos, rohtlaaned L.-Ameerikas*).
- ñ** — nj: **España** (*espanja, Hispaania*), **señor** (*senjoor, härra*), **señora** (*senjora, proua*), **señorita** (*senjoriita, preili*).
- y** — i, j: **y** (*i, tähend. „ja“*); **Goya** (*goia, hisp. maalikunstn. 1746—1828*).

¹⁾ Meil on traditsiooniks saand hääldada „servantes“, ja see võiks jääda, sest niisuguste väga yldtuttavaks saand võõrnimed hääldamises käib iga rahvas oma traditsionaalse hääldamise järele.

²⁾ Me võiksime seda nime hääldada ja koguni kirjutada lihtsalt Kihott.

³⁾ Vana kirjaviisi järele kirjuteti j asemel x (hääld. hh): Mexiko, millest ongi tulnud, et mõnes keeles (vene, inglise) on ses nimes h asemel valesti ks.

- 330 **h** ei hääldu sõna alguses: **Herrero** (ereero), **Henares** (enaares), **hermandad** (ermandaaδ, 'vendlus', mingisugune kaitseliit Hisp-s 15. sajandil (Pyha Hermandad), pärast politseiks või žandarme-riiks alla langend).
- 331 **b** hääldub sõna keskel kahe vokaali vahel kui v: **caballero** (kavaljeero); sõna algul ja lõpus kui b. Diftongides ue, uo, ie, ai, ao, au on rõhk häälikuil e, a, o: **buen tiempo** (buén tiémpo, ilus ilm); kui rõhk i-l või ul, siis on rõhumärgiga märgitud.
- 332 Häälikute välte kohta tähendetagu, et ka rõhulised vokaalid, kui kinnised (v. 206), hääldetakse lyhidalt: **Manén** (manén, mitte maneen), samuti kahekordsed konsonandid (näit. rr) on lyhikesed: **Herrero** (ereero).

Ytlused.

- 333 **difícil facilidad** (difíðil e. difíssil faðilidaad e. fassilidaad) — raske kergus.
- el Caballero de la Triste Figura** — kurvakujuuline ryytel (Don Kihoti nimetus).
- la vida es sueño** (suenjo) — elu on unenägu (yhe Calderon'i näidendi päälkiri).
- Arvsõnad: 1. **uno** (ehk un), naissugu **una**; 2. **dos**; 3. **tres**; 4. **cuarto**; 5. **cinco** (ðinkoe. ssinko); 6. **seis**; 7. **siete**; 8. **ocho** (otšo); 9. **nueve**; 10. **diez** (dieð ehk diess); 11. **once** (onðe e. onsse); 12. **doce** (doðe e. dosse); 13. **trece**; 14. **catorce**; 15. **quince** (kinðe e. kinsse); 16. **diez y seis**; 17. **diez y siete**; 18. **diez y ocho** ehk **dieciocho** (dieðiotšo); 19. **diez y nueve** ehk **diecinueve**; 20. **veinte**; 21. **veinte y uno** jne.; 30. **treinta**; 40. **cuarenta**; 50. **cincuenta**; 60. **sesenta**; 70. **setenta**; 80. **ochenta** (otšenta); 90. **noventa**; 100. **ciento** ehk **cient**; 1000. **mil**.

Portugali keel.

- 334 Rõhk vokaal- ja s-lõpulisil sõnul on, nagu hispaania keeles harilikult eelviimsel silbil: **Portalegre** (-légre), **Rodrigues** (rudrígeš); l- ja r-lõpulisil sõnul on rõhk viimsel (-al, -el, -il, -or, -ar) silbil: **Pimentel** (pimen-

tél), **senhor** (sinjór). Neist reegleist kõrvalekalduv rõhk märgitakse portugali kirjaviisis rõhumärgiga (° või ˇ): **José** (žosee), **Hipólito**, **Ábel**, **ananás** jne.; ninahääliku märgiga vokaal (ã õ, v. 350) on yhtlasi ka rõhuline.

Rõhk suuremat vokaalipikkust kaasa ei too, kuid eesti keeles võiks portugali nimedes rõhulise vokaali pigem pikaks hääldada: **Pimentel**, **senhor** (pimenteel, sinjoor).

Häälikud.

- ou** — rõhulisena kui **ou**: **sou** (sou), rõhuta silbis harilikult kui **o**: **doutor** (dotór); harvem kui **-u**: **Loulé** (lulee)¹. 385
- y** — **i**: **Sylvio** (silviu). 386
- b** — kahe vokaali vahel kui **v**: **beber** (beveer). 387
- c** — **e, i, y** ees kui **kõva s** (ss), muidu kui **k**: **Macedo** (masseedo (õigup. mässeedu), **Vicente** (visente), aga: **Caldas** (kaldaš). 388
- ç** — ikka kui **ss**: **Gonçalves** (gonssalveš), **Eça** (essa), **Lourenço** (lorenssu). 389
- ch** — **š**: **chamar** (šamar), **Monchique** (monšike); greeka keelest tulnud sõnus ja nimedes kui **k**: **Character**, **Christo** (karakter, Krištu). 390
- j** — **ž** (vene ж): **Ajuda** (ažuuda). 391
- g** — **e, i, y** ees kui **ž** (vene ж), muidu kui **g**: **Gil** (žil). 392
- gue-, gui-** — kui **ge-, gi**: **Guimarães** (gimaráens), **Guerra** (gerra), **Aguiar** (agiaar). 393
- qu** — harilikult kui **k**: **Albuquerque** (albukerke), **Vasques** (vaskeš), **Quental** (kãntaal); ainult mõningais ladina sõnus kui **kv**. 394
- lh, nh** — **lj, nj**: **Castilho** (kaštilju, port. luul. 19. s.), **Coelho** (kuelju), **Pinheiro** (pinjeiru), **Cunha**

¹) Mis puutub muisse vokaalesse, siis tähendetagu, et rõhuta a (ja vahel ka rõhuline) hääldub tumeda häälikuna a ja õ vahel, rõhuta o kui u (eriti sõna lõpus), rõhuta silbi e sageli i taoliselt: tomata (tumaatõ), escudo (iškuudu, portug. rahayksus), o (u, artikkel, mitmus los, loe: lus), senhor (sinjoor, härra). Kuid neid peenusi, mis muidugi tuleb hääldada portugali keelseis lauseis, hakatakse vaevalt tähele panema neis harvus ja juhuslikes portugali pärisnimedes, mis meil Eestis juhtuvad esinema. See pärast pärisnimedes võiks vahest leppida vähem täpse vokaalide hääldamisega, hääldades lihtsalt a a-ks, o u-ks, e e-ks. Ka rõhulis -al, -el, -ar jne. lõppsilpides võiks vokaalid hääldada pikaks.

- (kunj a), **Carvalho** (karvalju); **senhor** (sinjoor, härra), **senhora** (sinjoora, proua).
- 345 **h** — muidu ei hääldu: **Herculano** (erkulaanu).
- 346 **s** — muidu kõva (ss); kahe vokaali vahel pehme; sõna lõpus kui š (vene III): os (us, mitm. artikkel), **Dias** (diiaš), **Ramos** (raamoš), **Tomas** (tumáš).
- 347 **x** — 1) harilikult š (vene III): **baixo** (baišu), **Teixeira** (teišeira), **Xabregas** (šabrègas), **Xavier** (šavjeer); 2) harvemini ss: **Maximiliano** (massimiliaanu).
- 348 **z** — 1) silbi alguses vokaali ees ja kahe vokaali vahel kui mahe s (vene 3): **Gonzaga** (gonsaaga), **Azevedo** (aseveedu ganssilaasu), **Bezerra** (beserra); 2) lõpus kui kõva š (vene III): **Luiz** (luiš), **Pinez** (piineš), **Perez** (peeresh), **Queiroz** (keiroš), **Heinriques** (enriikeš).
- 349 **th** — t, ph — f: **Thomas** (tumáš), **Theóphilo** (teofilu).

Ninahäälikud.

350 Portugali keeles on ka ninahäälikud nagu prantsuse keeles, aga vähem tugevasti läbi nina (Ninahäälikute hääldamisviisist v. 117).

1) ã (loe: a_n(g)): **alemã** (alema_n(g)).

ão, ãe — a_n(g), a_n(g), aein(g) (s. o. kaksikvokaal au peaegu kui äu), ai läbi nina: **São Paulo** (sa_n(g) paulu, üks Brasiilia osariik Lõuna-Ameerikas), **João** (ža_n(g), **Magalhães** (magalja_nš, port. merisõitja 16. s.), **Camõens** (kamu_nš, port. luul. 1524—1580). NB. Kirjutetakse ka **Magalhães**, **Camóens**.

351 2) **am**, **an** — a_n(g); **em**, **en** — en(g); **im**, **in** — in(g); **om**, **on** — on(g); **um**, **un** — un(g): **Quental** (ken(g)taal, **Brandão** (br_n(g)da_n(g), rõhk teise silbi nina-a'l), **Afonso** (Afo_n(g)su), **Gonzaga** (go_n(g)saaga), **cinco** (si_n(g)ku). Tähendetagu, et ninahäälikuline vokaal on õigupoolest pikem kui harilik, sest et konsonandi (m, n) välde lisandub vokaalile, sellega yhte sulades. Punkt 2) all antud ninahäälikud võiks portugali

pärisnimede eesti hääldamises häälduda ka lihtsasti, ilma ninahäälikuta.

Portugali keel on hispaania keelele, osalt ka — oma 352
ninahäälikute tõttu — prantsuse keelele lähedal olev romaani keel. Pääle Portugali kõneldakse teda Brasiilias (Lõuna-Ameerikas). — Arvsõnad: 1. **um** (un(g)), naissugu **uma**; 2. **dois** (doiš) ehk **dous** (douš); 3. **três** (treš), 4. **quatro** (kʷátʀu); 5. **cinco** (ssin(g)-ku); 6. **seis** (seiš), 7. **sete**; 8. **oito** (oitu); 9. **nove**; 10. **dez** (deš); 11. **onze** (on(g)se); 12. **doze** (dose); 13. **treze** (trese); 14. **quatorze** (katorse); 15. **quinze** (kin(g)se); 16. **dezasais** (desasséiš); 17. **dezasete** (desasset); 18. **dezoito** (desóitu); 19. **dezenove** (desenóve); 20. **vinte** (vɨn(g)te); 21. **vinte-e-um** jne.; 30. **trinta**; 40. **quarenta** (kuaren(g)ta); 50. **cinquenta** (ssinkvän(g)ta); 60. **sessenta**; 70. **setenta**; 80. **oitenta**; 90. **noventa** (nuventa); 100. **cem** (sän) ja **cento** (ssäntu); 1000. **mil**.

Rumeenia keel.

Rõhk on konsonantlõpulisil nimedel enamasti viim- 353
sel silbil, vokaallõpulisil enamasti eelviimisel; väljaarvatud mõned erandid, ei lähe rõhk yle kolmanda silbi kaugemale lõpust; rõhk võib seega olla 1) lõppsilbil; 2) teisel lõpust; 3) kolmandal lõpust. Erandlikult neljandal silbil lõpust on rõhk mõnedel -ița lõpulistel nimedel: **Dimbovița**, **Jalomița** (hääldamine v. allpool).

â, î — vene ы (õ taoline ü): **România** ehk **Romînia** (ro- 354
mɨniã).

ă — õ: **Văcărescu** (võkõresku, rum. kirj. 1715—63).

ea — ja: **Bolintineanu** (bolintinjaanu, kirj. 1819 355
—72).

î — lõpus sageli tumm: **cinci** (tšintš, viis). 356

c — 1) tš (tsh) l, i ja î ees: **Slavici** (slaavitsh(i). 357
2) kui k muude tähtede ees ja veel l ja î ees ja sõna lõpus: **Tirga-Ocna** (okna); **Cogălniceanu** (kogõlnitšjaanu), **Bălcescu** (bõltšesku), **Aleksandri** (aleksandri).

- 358 **ch** — k: **Asachi** (a s a a k i, kirjan. 19. s. I pool.).
- 359 **g** — 1) dž, e, i ja i ees: 2) g muude tähtedega (a, o, u, ja ka ě ja i ees).
- 360 **gh** — alati g.
- 361 **j** — dž (vene ДЖ): **Joan** (dž o á n).
- 362 **ş** — ş: **Bucureşti** (bukurešt(i); **Hirşova** (h ы r - ş o v a), **Piteşti** (p ite št i); **Lăpuşnieni** (l õ p u ş - n j a a n i).
- 363 **t'** ehk **ţ** — ts: **Jalomiţa** (dž á l o m i t s a); **Dîmbroviţa** (d ы m b o v i t s a).
- 364 **z** — pehme s (vene з): **Lazar** (l a s a a r), **Hurmuzachi** (h u r m u s a a k i, kirjan. 1817—79).
- 365 Pääleselle on veel ee = eje, ie = ije, ue = uje, see = šte, sci = ští. Rumeenia keele õigekirjutus ei ole õigupoolest veel mitte täitsa kindlaks kujunend; sääl on paiguti mitu kirjutusviisi võistlemas.
- 366 Rumeenia enamasti -escu ja -eanu lõpulised liignimed on õigupoolest isanimed (patronüümikumid), vastates vene -ov, -itš ja saksa -sohn, -son lõppudelle.
- 367 Rumeenia keel on ladina algupära ja kuulub seega romaani keelte hulka, kuid slaavi, tyrgi ja greeka keeled on temasse mõju avaldand ja jälgi jätnud.
- 368 Uuemal ajal on Rumeenias ppytud oma keelt tagasi ladinastada, misläbi on tekkind mõnes suhtes meie oma meeletuletav keeleuendus ja osalt „ajalooline“ ortograafia, et ladina algupära olevate sõnade ladinakeelist kuju säilitada.
- 369 **Arvsõnad**: 1. **un**, 2. **doi**, 3. **trei**, 4. **patru**, 5. **cinci** (tšintš), 6. **şase** (šasse), 7. **şapte** (šapte), 8. **opt**, 9. **nouă** (nouõ), 10. **zece** (setše), 100 **sută** (sutõ), 1000. **mie** (miije).

Hollandi keel.

- 370 **v** — f: van (f a n, sama mis saksa ,von' nime ees).
- 371 **y** }
ij } — ei: nik 17. a.-s.); **mijnheer** ehk **mynheer** (meineer, mu härra), **Ryswijk** (reisveik),
- 372 **ie** — ii (nagu saksa keeles): **Mieris** (miiris, maalikunstn. 17. a.-s.), **De Vries** (friis, loodusteadl.).

- ae** — **aa** (pikk a): **Jordaens** (j ó r d a a n s, maalikunstn. 1593—1678), **Maeterlinck** (m a a t e r l i n c k, belgia-prants. kirj.), **Verhaeren** (v e r h a a r n, belgia-prants. luulet.). 373
 Pikad vokaalid kahekordse tähega (nagu eesti keeles) ¹⁾: **Hooff**, **Rees**, **Straaten**, **exporteeren** (eksporteerima). 374
- u** — **ü**: **Rubens** (r ü b e n s, holl. maalik. 1577—1640); **Metsu** (m e t s ü, maalik. 16. a.-s.), **natuur** (n a t ü ü r). 375
- oe** — **uu**: **boer** (b u u r), **Boerhaave** (b u u r h a a v e), **Hondecoeter** (h ó n d e k u u t e r, maalik. 17. s.). 376
- ui**, **uy** — **öü**: **Ruisdael** (r ö ü s d a a l, rõhk I silbil, **Suiders** (s ö ü d e r s, maalik. 16. a.-s.), **Huysman** (h ö ü s m a n). 377
- eu** — **ö**: **Breughel** (b r ö ö - e l, holl. maalik. 1525—1569), **Streuwels** (s t r ö ö v e l s), aga **nieuw** (n i i ü, uus), **nieuwe** (n i i ü v e). 378
- ou** — **au**: **van Houten** (f a n H a u t e n), **De Nieuwe Courant** (d e n i i ü v e k u r á n t; viimasel sõnas on erandlikult u). 379
- e** — **ss** (e, i, y ees), **midu** kui k: **Centraal - Afrika** (s e n t r a a l - a f r i k a). 380
- ch** — **hh**: **Hooch** (h o o h h). 381
- sch** — mitte š (nagu saksa keeles), vaid s-hh (lahus, nagu vene cx): **Schild** (s - h h i l d). 382
- z** — pehme s (vene з, mitte kui saksa z): **Zuidersee** (s ö ü d e r s e e, laht Hollandis). 383
- g** — **h** (hh): **Groot** (h r o o t), **Speegel** (s p e e h h e l). 383
- w** — sõna lõpus tumm: **nieuw** (n i i u, uus); **Mevrouw** (m e f r o u, mu proua), **Juffrouw** (j u f r o u, preili). 384
- tie** — **ssi**: **revolutie** (r e v o l ü ü s s i e, rõhk u-l, revolutsioon); **produktie** (p r o d ü k s i e, rõhk ü-l, produktsioon). Hollandi keelest on ka sõna aktsia, 385

¹⁾ Ses suhtes on hollandi õigekirjutus eesti oma sarnane, näit. **voordeel** (f o o r d e e l, saksa „Vorteil“), seetõttu — huvitav yhte-sattumus — sõna „postkaart“ on eesti ja hollandi keeles täiesti üks. Koguni võõrsõnus: **telegraaf**, **Centraal** (s e n t r a a l), **cultuur** (k ü l t ü ü r), **symbool**, **officieel** (o f i s s j e e l) jne. 386

mis on „aktsiooni“ hollandikeelne kuju (aktie, loe a k s i)¹⁾.

387 Belgia flaami keel on hollandi keelega peaaegu üks, seepärast tuleb flaamikeelseid Belgia nimesid hääldada hollandi keele reeglite järele (Maeterlinck, Verhaeren, v. 373).

Taani keel.

388 R õ h k on taani keeles harilikult esimesel silbil; erakordselt, eriti vöõrsõnus, ka kaugemal esimest silpi, näit. vöõrsõnus: **Politiken** (p o l i t i k e n, üks ajaleht).

389 Taani kirja hääldamise esitamine, mis kirjast ysna erinevaks ja seega keeruliseks kujunend, nõuaks peaaegu niisama palju reegleid kui prantsuse või inglise keel. Et aga pärisnimede hääldamises nii palju keerulisusi ei esine ja päälegi meil tuleb vähe tegemist taani nimedega ja neiski võib hääldamist teataval määral lihtsustada, s. o. paiguti kirjale lähemalt hääldada (v. 3)²⁾, siis näib meie otstarbeiks alljärgnevaist hääldamisreeglist kyllalt olevat.

390 y — ü: **Nyrop** (n ü ü r u p); -by (-b ü ü, alev, linn).

391 aa — oo, o: **Aasen** (o o s s e n), **Taarn** (t o o r n, turg).

392 æ — ä, e (sest ä hääldub sageli e-ks, nagu Saksa ä-gi): **Gyllingnæs** (g ü l l i n g n e s).

393 ø — ö: **øre** (ö ö r e, daani rahayksus, $\frac{1}{100}$ krooni), ø (ö ö, ikka pikk ö), tähend. „saar“, esineb sageli nimede lõppudes: **Bogø** (b o o g - ö ö, rõhk esim. silbil), **Fanø** (f a n - ö ö), **Læsø** (l ä s - ö ö).

¹⁾ Arvsõnad: 1. een, 2. twee, 3. drie (drii), 4. vier (fiir), 5. vijf (feif), 6. zes (sess), 7. zeven (sevn), 8. acht (aht), 9. negen (nehhen), 10. tien (tiin), 11. elf, 12. twaalf (tvaalf), 13. dertien (dertiin), 14. veertien jne.; 20. twintig (tvintih), 21. een en twintig, 22. twee en twintig jne.; 30. dertig (dertih), 40. veertig, 50. vijftig (veiftih), 60. zestig (sesh), 70. zeventig (sevntih), 80. tachtig (tahtih), 90. negentig (nehhentih), 100. honderd, 1000. duizend (döisend).

²⁾ Nii võiks eesti keeles taani nimesid hääldades i hääldada ikka i-ks, u u-ks ja kahekordselt kirjutet konsonandid pikalt, ehk kyll taanlased ise hääldavad lyhikese i vahel e-ks, u o-ks ja kahekordsed konsonandid lyhidalt.

Märkus 1. — Endises kirjaviisis tarviteti ö märkimiseks ka ö ehk oe märki, kuid uuemas on see maha jäetud; tähendetagu, et öe hääldub kui öö: **Bergsöe** (bergsöö).

Märkus 2. — Et Eesti trykikodades kõigis ei ole æ ja ø tähti, siis tuleb nende asemel vastavalt tarvitada ä ja ö.

- öe** — ö: **Bergsöe** (bergsöö, rõhk esim. silbil). 394
- ej** — äi: **Faareveje** (fooreväie), **Leire** (läire), **Sejrø** (säir-öö); yldse märgitakse i-lõpuline diftong j-ga: **aj**, **øj** (=ai, öi): **Højerup** (höierup). 395
- ie** — mitte ii (nagu Saksa keeles), vaid i-e, ja yhtumeis **gie**, **kie** koguni kui e: **Giellerup** (gel(lerup)). 396
- av, ev, iv, ov, øv** — au, eu, iu, ou, öu: **København** (københaun), **Haslev** (hasleu), **Livø** (liu-öö), **Gribskov** (gribskou), **Svinkløv** (svinklöu). 397
- c** — 1) kui ss e, i, y, æ, ø ees: **Citadellet** (ssitadellet), **Cirkus** (ssirkus), 2) muidu kui k (nagu muiski germaani keelis ja romaani keelis). 398
- ch** — k: **Drachmann** (drakmann); prantsuse ch 399
yle v. 408.
- s ja z** — ss: **Rosen** (roossen), **Vanløse** (vanlössse). 400

Tummad konsonandid. Samuti kui prantsuse keelele, on taani keelele iseloomuline nähtus tummad konsonandid, nimelt h, d, g, harvem t, mis teatavais seisukohis ei hääldu. 401

- hj** — j: **Hjælm** (jelm), **Hjørring** (jör(r)ing). 402
- hv** — v: **hvem** (vem, kes), **hvad** (va, mis). 403
- (g)** — näit. **Aaborg** (oobor), **Bovbjerg** (boubjær), yldse r järel sõna lõpus; **sig** (sai, ennast, endale). 404
- (d)** — l, m, n ja r järel sõna lõpus ja ka keskel: **Kierkegaard** (kerkegoor, taani kirj. ja usufilos. **Øresund** (ööressun), **Isefjord** (íssefjoor); **-strand** (-stran), **land** (lan), **Mand** (man); **Nordby** (noorbyy), **Svendborg** (svenbor), **Randers** (ranners), **Søndermarken** (sønnermarken), **Koldinghus** (kóllinghuuss). 405

t ja f on tummad sõnades at (o), af (a).

Pehmenevad konsonandid: k, p, t ja kk, 406
pp, tt häälduvad kahe vokaali vahel kui g, b, d, ja samuti

k, p, kui nende ees l, m, n, r; kuid seda iseärasust ei tarvitse arvestada taani pärisnimede hääldamisel eestikeelses tekstis või kõnes.

407 Pääle selle tähendetagu veel, et d kahe vokaali vahel ja vokaali järel lõpus hääldub peaaegu kui inglisis pehme th (märk δ): **Fredensborg** (f r e e δ e n s b o r), kuid need peenused on taani nimede eestikeelses hääldamises vahest tarbetumad.

408 š (vene ш) ja ž (vene ж) häälikut taani keeles ei ole; š esineb ainult võõrnimedes: **Charlottenlund** (š a r l o t n l u n), **Eremitagen** (e r e m i t a a š e n).

409 Arvsõnad: 1. een (mees- ja naissugu), eet (kesksugu: it), 2. to (too), 3. tre, 4. fire (fiire), 5. fem (fem), 6. seks (seks), 7. syv (süü), 8. otte (ote), 9. ni, 10. ti, 11. elleve (elve), 12. tolv (tol), 13. tretten (tredn), 14. fjorten (fjoordn), 15. femten (femdn), 16. seksten (säistn), 17. sytten (süttn), 18. atten (atn), 19. nitte (nitn), 20. tyve (tüüve), 21. een og tyve (eenotyve) jne.; 30. tredive (treðve, treive) 40. fyrretyve (företyyve), 50. halv tredsindstyve (haltressinstüüve), 60. tressindstyve (tressinstüüve), 70. halfjerds(indstyve) (halfjärssinstüüve), 80. firsindstyve (fiirssinstüüve), 90. halvfemsindstyve (halfemssinstüüve), 100. hundrede (hundrede), 1000. tusind (tuussin). — Nagu sellest näha, on taanlasil kymmendes veel muistne kahekymnesysteem olemas.

Norra keel.

411 Norralasil¹⁾ on taanlastega peaaegu yhine kirjakeel ja oli ka yhine õigekirjutus, ehk kyll norralased osalt teisiti hääldavad. Viimaseil aastakymneil on Norras liikumine tekkind, mis pyyab kirjakeeleks tõsta kohalikku rahvakeelt (landsmaal, loe: löndsmool), mis kirjakeelest

¹⁾ Soovitetavam vorm oleks õigupoolest norlasil, sest on kord Saksa — sakslane, Rootsi — rootslane, siis loomulikult ka Norra — norlane.

tunduvalt erineb. Yhes sellega on hakatud ka Taaniga yhise kirjakeele — rikksmaal'i (loe: riiksmool) — õigekirjutust norrastama, s. o. norra erineva hääldamise kohaselt muutma, nii et Norras praegu ses suhtes valitseb teatav mitmekesisus ja segadus. Tähendetagu, et Ibsen, Björnson ja Knut Hamsun omad teosed on kirjutatud taani keeles ja taani ortograafiaga rikksmaal'is.

Hulk hääldamise reegleid on taani keelega yhised, mispärast neid ainult lyhidalt mainitagu.

- y — ü: **Peer Gynt** (j ü n t). 412
 aa — o: **Aase** (o o s e), **Vaage** (v o o g e). 413
 æ — ä või e: **Færder** (f ä r d e r). 414
 ø — ö: **Skøien** (š ö i e n), **Støren** (s t ö ö r e n). 415
 o — sageli u¹⁾: **Oslo** (u s l u, Norra päälinna praegune nimi endise Kristiaania asemel), **Horn** (h u u r n), **Bodø** (b u u d ö), **Lom** (l u m); kuid meie lihtsustet hääldamises ei tarvitse u-ks hääldada, vaid parem on o-ks jätta (Oslo, Lom jne.). 416
 u — peaaegu kui ü (u ja ü vaheline häälik)²⁾: **hus** (h ü ü s s, maja), **Munch** (m u n k), **Numedal** (n ü ü medaal), **Fortun** (f o r t ü ü n). 417

Päris (hele) ü hääldus on y-l: **Ryvingen** (r ü ü v i n g e n).

Konsonandid.

- gj — j: **Gjeithus** (j e i t h ü ü s s), **Gjøvik** (j ö ö v i i k), **Giende** (j e n d e). 418
 g — 1) j, kui ta on e, i, y, æ, ø ees: **Geiranger** (j e i r a n g e r; yhtumis ng ei hääldu g j-ks). 419
 2) muidu g: **Gausta**.
 kj (ka ki vokaali ees) — tš: **Kjølen** (t š ö ö l e n), **Kieland** (t š e l l a n (d)). 420
 k — 1) e, i, y, æ, ø ees kui tš: **Kirsebær** (t š i r s e b ä r), **Kylling** (t š ü ü l i n g). 421
 2) muidu kui k: **Kolbotn**.
 s — ss: **Snaasen** (s n o o s s e n). 422

¹⁾ Lihtsustet hääldamises võiks hääldada o-ks.

²⁾ Lihtsustet hääldamises pigem u-ks hääldada.

- 423 **sj, skj** — š (saksa sch, vene ш): **Sjoa** (š u u a), **Norsjö** (n u u r š ö ö), **skjönt** (š ö ö n t).
- 424 **ske, ski, sky, skø** — še, ši, šü, šö: **Skeikampen** (š e i k a m - p e n), **Skild** (š i l (d)), **Skinnarbøl** (š i n n a r b ö ö l), **Skien** (š i - e n, š e - e n).
- 425 **gn** — ngn: **Sogn** (s o n g n, ka: soun).
- 426 **z** — ss: **Zone** (s s o n e).
- 427 **c** — mitte kui ts (e, i, y, æ, ø ees), vaid ss: **Citron** (s i t - r u u n).
- ch** — kui k.
- st** — mitte št (nagu saksa keeles), vaid st.
- tion** — šuun: **motion** (m u š u u n).

Tummad konsonandid.

- 428 a) sõna alguses:
- hj** — j: **Hjerkinn** (j ä r k i n), **Hjerte** (j ä r t e).
- hv** — v: **Hvittingfoss** (v i t i n g f o s s).
- lj** — j: **Ljan** (j a a n).
- 429 b) silbi ja sõna lõpus on g, d enamasti tummad (nagu taani keeles), ja ka t lõpus -et; eriti märgitagu seda lõpudes -**berg** (loe: -b ä r r), -**stad** (loe: -s t a a), **fjord** (loe: (f j u u r, -l a n d, -l u n d, -s u n d, -m u n d, -g r u n d, -f j e l d, -h a l d, -v o l d, -t i n d j n e. (loe: -l a n, -l ü n, -m ü n, -g r ü n, -f j e l, -h a l, -v o l, -t i n j n e.): **Faaberg** (f o o b ä r), **Elvestad** (é l v e s t a a), **Nordfjord** (n u u r f j u u r), **Hadeland**, **Aalesund**, **Filefjeld** (loe: h a a d e l a n, o o l e s ü n, f i i l e f j e l); **Fløifjeldet** (f l ö i f j e l d e).
- 430 c) sõna keskel tumm d: **Andelven** (a n e l v e n), **Andøen** (á n - ö ö e n); g tumm: **Gyrihaugen** (j ü ü r i h a u e n); sig (sei, ennast).
- Eestikeelses lihtsustet hääldamises ei teeks vahest siiski suuremat viga, kui ka niisugused tummad konsonandid hääldada.
- 431 Pikad vokaalid. Pikad ja lyhikesed vokaalid kirjutetakse mõlemad yhekordiste tähtedega, seepärast on mitte-norlasel sageli raske teada, kus vokaal pikk ja kus ta lyhike on. Märgitagu, et pika vokaaliga on järgmised lõpud: -**stad** (loe: -s t a a või lihtsustet hääldamisega -s t a a d), -**dal** (: - d a a l), -**hus** (: - h ü ü s s), -**vik** (:v i i k), -**ör** (:ö ö r), -**os** (:o o s), -**nes** (:n e e s s), **fjord** (: f j u u r), **ø** (: ö ö); pikk vokaal on ka sõnus **Nord** (n u u r), **Horn** (h u u r n): **Nordland** (n u u r l a n). —

Yldse pikk on vokaal, kui sellele järgneb vaid üks konsonant või mitte midagi, seepärast **Bodø** (b u u d ö ö); tuletagu meeles, et teise silbi pikkusest hoolimata on rõhk esimesel silbil.

Norlased hääldavad kahekordsed konsonandid (ll, mm, nn jne.) lyhemalt, kuid seda peenust ei tarvitse norra nimede eestikeelses hääldamises arvestada. 432

Nagu eelmisest selgub, norra keel, muidu nii sarnane taani keelele, erineb viimasest hääldamise suhtes muu seas selle poolest, et kõvu konsonante (k, p, t) ei pehmen deta, teiseks et o hääldub sageli kui u, ja u praaeagu kui ü.

Arvsõnad: 1. en (een), (kesksugu) et (ett), 2. to 433
(tuu), 3. tre, 4. fire (fiire), 5. fem, 6. seks, 7. syv (süüv), 8. otte (ote), 9. ni, 10. ti, 11. elleve (elve), 12. tolv (tol), 13. tretten (tretn), 14. fjorten (fjurt n), 15. femten, 16. seksten, 17. sytten (söt n), 18. atten, 19. nitten, 20. tyve (tüüve), 100. hundred (hundre), 1000. tusen (tüüss n).

Rootsi keel.

Rõhk on rootsi keeles nagu saksa keeleski enamasti 434
esimesel silbil, ainult -én, -in, -ell lõpulisil nimedel on rõhk neil silpidel (-een, -iin, -ell): **Favén** (faveen), **Hedin** (hediin), **Förssell**; e-vokaalil on niisugusel korral rõhk rõhumärgiga märgitud: é.

Vokaalide pikkust harilikult ei märgita; peab lihtsalt 435
igas nimes eraldi teadma, kas pikk või lyhike, näit. **Sven** (sven n, e lyhike), aga **Lager** (laager) jne.

å — o: **Åckerman** (okerman), **skål** (skool, tervi- 437
seks), **Ståhlberg** (stoolberg)¹).

y — ü: **Victor Rydberg** (rüü dberg (-bärj), rootsi luulet.) 438
; ainult slaavi nimede -sky lõpus hääldetakse y kui i: **Snoilsky** (-ski, rootsi luulet. 19. s.); **Dagens Nyheter** (daagens nüheter, „Päeva uudised“, üks ajaleht).

¹) Õigupoolest: stoolbärj, sest -berg hääldub rootsi keeles -bärj.

- 439 **(pikk) o** — u: **Lönbom** (lönbum), **Nord** (nuurd),
Lönrot (lönruut), **Krohn** (kruun).
- 440 **u** — peaaegu kui ü (u ja ü vaheline häälik): **Runeberg**
(rüüneberj, -berg, soome luulet.).
- 441 **é** — rõhuga pikkk ee: **Favén** (faveen); **Franzén** (fransseen).
- 442 **c** — 1) kui ss (e, i, ä, ö, y ees): **Cederberg** (sseederbärj).
2) muidu kui k: **Nicander** (nikänder).
- 443 **ge, gi, Gä, gö, gy** — je, ji, jä, jö, jy: **Geijerstam** (jeijärstam), **Gyldén** (jüldeen), **Gösta** (jösta).
Erand: **Lagerlöf** (láagerlööv), s. o. kui ge on rõhuta silbi alul.
- 444 **ke, ki, kä, kö, ky** — tše, tši, tšä, tšö, tšü (s. o. k on e, i, ä, y ees kui tš): **Kyrka** (tšürka, kirik), „**Kämp**“ (tšemp, hotell Helsingis), **Kerstin** (tšärstin), **Kina** (tšiina).
- 445 **ske, ski, sky, skä, skö** — še, ši, šü, šä, šö: **skepp** (šep), **skilling** (šilling), **Skytt** (šütt), **skön** (šöön), **skär** (šäär, väike saar, laid Rootsi rannas).
- 446 **sj-, skj-** — š: **Sjöberg** (šööberg, -bärj), **Nordenskjöld** (nuurdenšöld), **Hammarskjöld** (hammaršöld).
stj — š: **Hedenstjerna** (heedenšäärna, rõhk esim. silbil).
tj — tš: **Tjällman** (tšelman).
- 447 **hj** — j: **Hjelt** (jelt), **Hjärne** (jäärne), **Hjärta** (jäarta).
lj — j: **Ljunggren** (jünggreen).
- 448 **hv** — v: **hvilka** (vilka); uuemas kirjaviisis lihtsalt v kirjutet: vilka.
- 449 **fv** — v: **Svinhufvud** (sviin hüüvüd, rõhk esimesel silbil); „**Hufvudstadsbladet**“ (hüüvüdstaadsbladet, rõhk esim. silbil, „Päälinnaleht“, üks rootsikeelne ajaleht Helsingis).
- 450 **f** — mõne sõna lõpus pika vokaali järel v: **Selma Lagerlöf** (láagerlööv, rootsi naiskirj.), **af** (aav, vastab saksa „von“ sõnale, nyd ka „av“ kirjutet).
- 451 **ng** — ngn: **Tegnér** (tengneer, rootsi eepose „Fritjof-saga“ autor).

- qv — kv: Nordqvist (n u u r d k v i s t), Rydqvist (r ü ü d - 452
k v i s t).
- z — ss: Zakarias (s a k a r i i a s), Franzén (f r a n s - 453
s e e n).
- eu — öö: Kreug (k r ö ö g), Meurman (m ö ö r m a n); 454
aga: Creutz (k r o i t s), Eugen (e ü ž e e n).
- ie — ii: Fries (f r i i s s).
- h — pikendusmärk: Ahlqvist (a a l k v i s t), Dahlstjerna 455
(d a a l š ä ä r n a).
- th — t, tz — ts, ph — f, dt — tt, gh — g, ainult päris- 456
nimedes: Creutz (k r ö i t s), Båth (b o o t), Wetter-
bergh (-b ä r j).
- tion — tšuur: nation (n a t š u u n), realisation (r e a l i - 457
s a t š u u n).

Rootsi keelele on iseloomuliseks jooneks kahekordne 458
artikkel: üks ees (den, det, de), teine sõna lõppliite kujul
(-n, -t, -na), nii et on kolm võimalust: artiklita (flicka,
tydruk), lõppliitartikliga (flickan) ja mõlema artiklitega
(den vackra flickan).

Arvsõnad: 1. en (en), ett (kesksugu), 2. två
(tvoo), 3. tre, 4. fyra (füüra), 5. fem, 6. sex, 7. sju (süü),
8. åtta (otta), 9. nio (niiu ehk niie), 10. tio (tiiu
e. tiie), 11. elva, 12. tolv, 12. tretton, 14. fjorton (fjuur-
ton), 15. femton, 16. sexton, 17. sjutton (šütton),
18. aderton, 19. nitton, 20. tjugo (tšuugu), 21. tjugo
ett (tšuugu ett), 30. trettio (tretti), 40. fyrtio
(förti), 50. femtio (femti), 60. sextio (seksti),
70. sjuttio (šutti), 80. åttio (otti), 90. nittio (nitti),
100. hundra (hündra), 1000. tusen (tüüssen).

Ungari keel.

R õ h k on alati esimesel silbil.

459

' on vokaali pikkuse märk, mitte rõhu märk; seepä-
rast á = aa, é = ee, í = ii, ó = oo, ú = uu: Pál (p a a l,
Paul) ¹⁾, Jókai Mór ²⁾ (j o o k a i m o o r, ung. kirjan. 1825
—1904), Kéler Béla (k e e l ä r b e e l a, ung. helilooja),
éljen (e e j e n, elagu). Rõhk on esimesel silbil, isegi kui

¹⁾ Ungari eesnimed (ristinimed) on yld-euroopa nimedest väga ungaripärasteks moonutund.

²⁾ Ungaris ristinimi on liignime järel.

- kesk- või lõppsilp pika vokaaliga: **Molnár** (mólnaar, ung. kirj.).
- 460 **ö** — lyhike ö: **ödön** (ödön, Eduard).
- 461 **ó** — pikk öö: **Petőfi** (pätööfi¹), rõhk esimesel silbil, ung. luulet. 1822—1849).
- 462 **ü** — lyhike ü: **tükör**.
- í** — pikk üü: **tú** (tüü, nõel).
- 463 **s** — š (sh, vene ш): **Budapest** (budapäst), **Rákosi** (raakoši, ung. näitekirj.), **Andrássy** (ondraaši¹), **János** (janoš, Juhan), **István** (íštvaan, Juhan), **Miklós** (miklooš = Nikolai), **Sándor** (šaandor, Aleksander), **Vilmos** (vilmoš, Villem).
- 464 **sz** — kõva s (ss): **Tisza** (tissa, jõgi), **puszta** (pusta, ungari stepp), **Liszt** (list, klaverikunstn. ja helilooja 1811—1886), **László** (laasloo, ung. portretist).
- 465 **zs** — ž (pehme sh, vene ж): **József** (joožef), **Rezső** (rääžöö, Rudolf).
- 466 **cs** — tš (tsh, vene ч): **csárdás** (tšaardaaš, ung. rahvustants), **Munkácsy** (munkaatši).
- 467 **cz** — ts (vene ц): **Ferencz** (färents, Frants), **Rákóczy** (raakootsi), **Herczeg** (härtsäg).
- 468 **z** — pehme s (vene з): **Zóltán** (soltaan).
- 469 **y** — i: **Vörösmárty** (vöröšmaarty, ung. luulet. 1800—1855), **Garay** (gääråj), **Léváy** (leevai); i kõlaga on y ainult pärisnimedes, muidu on tal teine tähendus, nagu allpool selgub.
- 470 **gy** — dj; **ly** — (l)j; **ny** — nj; **ty** — tj (s. o. muljeerit (pehmendet) d, l, n, t, vene ДЬ, ЛЬ, НЬ, ТЬ): **magyar** (mådjàr, ungarlane, madjar), **Mihály** (mihaa(l)j), **Károly** (kaaro(l)j), **Gyula** (djula), **Kemény** (käämeenj), **Arany** (årånj), **Apponyi** (åpponji), **Szinnyi** (sinnjei).
- 471 **ch** — mõnedes nimedes tš (vana kirjaviis): **Széchenyi** (seetšenji), **Zichy** (sitši).
- 472 **th** — t (vana kirjaviis mõnedes pärisnimedes): **Kossuth** (koš(š)ut, ung. revoluts. juht 1802—1894), **Tóth** (toot).
- 473 **ew, eó** — ö (vana kirjaviis mõnedes pärisnimedes): **Thewrewk** (török), **Eötvös** (ötvöš).

¹) vt. 474.

Tähendetagu veel, et lyhike a kaldub o poole (märk ä) 474
ja lyhike e on ä. Pärinimede lihtsustet hääldamiseks ei
ole nii hädatarviline seda arvesse võtta.

Ungari keel on soome-ugri algkeele ugri haru ja seega 475
eesti keelele väga kauge sugulane, kuid suure ajalise ja
ruumilise kauguse tõttu (umbes 4000 aastat lahus, arva-
vad eriteadlased) on mõlemad keeled nii erisuguseiks are-
nend, et ainult keeleteadus yhiseid juursõnu ja vorme on
märgand. Mõned yhised juursõnad: **kéz** — käsi, **víz** —
vesi, **vaj** — või.

Ungari keelele (samuti kui mordva keelele) on iseloo- 476
muline nii-nimetet objektiivne konjugatsioon (s. o. ise-
sugused erilised vormid, kui verb objektiga) ja possessiiv-
sed suffiksids (nagu ka soome keeles). Soome-ugri ise-
loom ilmub ka esimese silbi rõhutamises ja sugude puudu-
mises (nii tähendab **ő** (tema) niihästi saksa „er“ kui
„sie“).

Arvsõnad: 1. **egy** (ä d j), 2. **kettő**, 3. **három**, 4. **négy**, 477
(need j), 5. **öt** (öt), 6. **hat**, 7. **hét**, 8. **nyolcz** (n j o l t s),
9. **kilencz** (kilänts), 10. **tíz** (tis), 100. **száz** (s a a s),
1000. **ezer** (ä ser).

Poola keel.

R õ h k harilikult eelviimsel silbil: **Lipiński** (lipín- 478
s ki), **Kurier** (k ú r j e r).

y — vene БИ (eesti õ taoline, aga ü poole kalduv): **Stry-** 479
kovski, „**Kurier Poranny**“ („Homniku kurjeer“, yks
ajaleht).

ó — u: **Król** (k r u l, kuningas). 480

ia, ie, io, iu — ja, je, jo, ju (õigupoolest i on siin eelseisva 481
konsonandi pehmendus (muljeerimis-)märgiks ja
ta hääldub seepärast nõrga j häälikuna või yldse
ei kuuldu): **Wieniawski** (v(j) e n j a (v) s k i ¹), poola
viulikunstnik 1835—1890).

c — alati kui ts (vene Ц): **Potocki** (p o t o t s k i), **Targo-** 482
wicy (t a r g o v í t s БИ), **Bohomolec** (b o h o m ó-
l e t s).

¹) Lõppudes -wski, -wska, -wsko õigupoolest ei hääldeta w-d, mispär. see niisugusel korral on transkriptsioonis klambritesse võetud; meil aga sellelõpuliste vene nimede eeskujul hääldetakse see ka neis poola nimede lõppudes.

- 483 **ś, ń, ć, ź** — peenendet (muljeeritud) ss, n, ts, s: **Ogiński** (helilooja), **Kraśiński** (poola luulet. 19. s. I poolel).
- 484 **cz** — tš (tsh, vene ч): **Mickiewicz** (mitsk(j)évitš, poola suurim luulet. 1798—1855), **Sienkiewicz** (s(j)enk(j)evitš, poola romaanikirjan. 1846—1916), **Czajkowski** (tšaiko(v)ski, poola kirjanik).
- 485 **ch** — hh: **Chłodowiecki** (hhlodov(j)etski), **Kochanowski** (kohhano(v)ski).
- 486 **s** — kõvas (ss): **Pasek** (passek), **Krasicki** (krassitski), **Kraśiński** (krassiński).
- 487 **z** — pehme s (vene з): **Bliziński** (blisiński, näitekirj.).
- 488 **ż** — pehme sh (ż, vene ж, prants. j): **Żeromski** (żeromski, poola kirjan. 19. s. II p.), **Kniaźnin** (knjažnin).
- 489 **sz** — š (sh, vene ш): **Kraszewski** (kraše(v)ski, poola romaanikirjan. 1812—1887), **Moszkowski** (moškovo(v)ski, poola helilooja), **Kościuszko** (koštsjuško, poola vabadusvõitleja kindral 1746—1817).
- 490 **szcz** — štš (shtsh, vene щ): **Stanisław Leszczyński** (leštšɫɪński, poola kuningas 1704—1735).
- 491 **rz** — pehme sh (ż, vene ж, r selles yhtumis ei hääldu: **Orzeszkowa** (ožeškóva¹), poola naiskirj. 19. s. II p.), **Rzewuski** (żevuski), **Wrześniowski** (vžesnjo(v)ski), **Rzeczpospolita** (žetšpospoo-lita, vabariik).
- 492 **prz** — pš (r ei hääldu): **Przybyszewski** (pšɫɪbɫɪše(v)ski, pšübüševski, poola kirjan. 1900 ymber).
- 493 **ł** — vene kõva l (Л): **Słowacki** (slovatski, poola luulet. 1809—1849), **Gawłowski** (poola luulet. 17. s.).
- 494 **ą** — ninahäälne o (prantsuse on²), peaaegu kui on: **Śmądecki** (smondetski).
- 495 **ę** — ninahäälne ä (prantsuse in²), peaaegu kui än, en: **Węgierski** (väng(j)erski), **Świętochowski** (sv(j)äntohho(v)ski), **Oblęgorek** (oblängórek).
- 496 Naissugu nimele lõpp pole mitte -aja, nagu vene keeles, vaid lihtne -a: **Marya Konopnicka** (marjako-nińska, poola naiskirjan.).

¹) -ówa on naissugu lõpp; võõrkeelis lihtsalt -o lõpp: Orzeszkó. Samuti ka naissugu -ska asemel võõrkeelis pigem -skl.

²) v. 177—123.

Slaavi keelena on poola keel vene keelele sugulaskeel, seepärast mõlemail palju yhiseid sõnu ja vorme. Poola keele iseärasused on: pysiv kindel rõhk (eelviimsel silbil), ninahäälikud (ą, ę); veel keerulisemad umbhäälikute kuhjumused; vokatiiv; omadussõna sageli nimisõna järel, nagu romaani keelis (**język polski** — poola keel, genetiiv: **języka polskiego** (j ä n s ы k a p o l s k j é g o), ajalehtede nimed: „Gazeta Warszawska“ (g a s é t a w a r š a (v) s k a), „Kurjer Polski“ (k ú r j e r p o l s k i), „Przegląd Wieczorny“ (p š é g l o n d v (j) e t š o r n ы, „Õhtune ыle-vaade“). Poola keel on yldse elegantsem ja uhkem kui vene keel. Mõned sõnad: **pan** — härra, **pani** — proua, **panna** — preili.

proszę panie (p r o š e p a n (j) e — palun härra, poola viisakusformel, mida ikka tarvitetakse kellegi võõraga kõneldes.

rzeczpospolita (ž e t š p o s p ó l i t a) — vabariik (nii nimetasid poolakad oma riiki koguni kuningate ajal).

Jeszcze Polska nie zginęła (j e š t š e p o ł s k a n (j) e s g i n e l a) — veel ei ole Poola hävinend (yhe poola isamaalaulu tuntud ja sageli tsiteeritud alg-sõnad).

Arvsõnad: 1. **jeden** (naissugu jedna, kesksugu jedno), 2. **dwa**, 3. **trzy** (t š ы), 4. **cztery** (t š t e r ы), 5. **pieć** (p (j) ä n t š), 6. **sześć** (š e š t š), 7. **sied(e)m** (s s (j) e d (e) m), 8. **osiem** (o š ś (j) e m), 9. **dziesięć** (d z (j) e v j ä n t š), 100. **sto**, 1000. **tyśiąc** (t ы s s (j) o n t s).

Hoiatusi ja märkusi.

ck — mitte kk (nagu saksa keeles), vaid tsk: **Potocki** (p o t o t s k i).

z — mitte ts (nagu saksa keeles), vaid pehme s (vene з).

y — mitte i, vaid vene ы (või pahemal korral ka eesti õ või ü).

Pehme **ż** (vene ж) väljendetakse kahel viisil: kord **ż** kord **rz**.

Tšehhi keel.

Rõhk esimesel silbil (ka siis kui mõni muu silp pikk): **Kubelik** (tšehhi viiulikunstnik), **Neruda**.

Rõhumärk vokaalil (á, é, í, ú, ý) ei tähenda sõna rõhku, vaid seda, et vokaal pikk on (aa, ee, ii, uu): **Hádek**

(h a a d e k), Jablonský, Dobrovský (tšehhi ja yldse slaavi keeleteaduse põhjemdaja).

- 502 **y** — harilikult **i**: **Tyl** (til, näitekirjanik).
- 503 **û** — pikk **u** (uu): **vûl** (v u ul, härg).
- 504 **ch** — hh: **Mácha** (m a a h h a, luulet.).
- 505 **c** — alati **ts**: **Palacký** (p a l a t s k i, teadlane), **Václav** (v a a t s l a v).
- 507 **s** — **ss**: **Masaryk** (m a s s a r i i k, rõhk ikka esimesel silbil).
- š** — **š**: **Hašek** (h a š e k).
- 508 **č** — **tš** (vene ч): **Čech** (t š e h h), **Ševčík** (š é v t š i i k).
- 509 **z** — **pehme s** (vene з): **Zajíc** (s á j i i t s).
- 510 **ž** — **pehme š** (vene ж): **Železo** (ж e l e z o).
- 511 **ř** — **ž, k, p, t** järel kui **š**: **Šafárik** (š á f a ž i i k, rõhk esimesel silbil, keeleteadl.), **Dvořák** (d v o ž á k), helilooja); **Příhoda** (p ř i h o d a).
- 512 **ě** — **je**: **Světlá** (s v j é t l a a, naiskirjan.), **Němcová** (n j é m t s o v a a, naiskirjan.), **Bozděch** (b o s , d j e h h, kirjan.).
- 513 **ň, d' ě** — muljeeritud **n** (nj), **dj, tj**: **luňák** (l u n j ā k), **labuť** (l a b u t j).
- 514 **l ja r** võivad sõna keskel esineda silpi moodustava häälikuna: **Vrchlický** (v r h - l i t s k i, kirjan.). Seetõttu tuleb ette pältnäha võimatuid konsonantide kuhjumusi, koguni seda, et sõnas ei ole yhtki vokaali (täishäälikut): **vlk** (hunt), **srp, krk**, sest et neis sõnus **l ja r** mängivad vokaali osa (peaaegu: **võlk, sõrp**).
- 515 Tšehhi keele viis sisisejaid häälikuid märkida (**š, ž, č**) on eeskujuks saand mitmele keelele — leedu, läti, soome ja ka eesti keelele, kus on hakatud neid samal kujul märkima.
- 516 Tšehhi keel kuulub slaavi keelte hulka ja pakub seega vene ja poola keelega palju yhist.
- 517 Arvsõnad: 1. **jeden** (meessugu), **jedna** (nais.), **jedno** (neutr.), 2. **dva** (meess.), **dvě** (naiss.) ja neutr.), 3. **tři** (t š i), 4. **čtyři** (t š t i ž i), 5. **pět** (p j e t), 6. **šest**, 7. **sedm**, 8. **osm**, 9. **devět**, 10. **deset**, 11. **jedenáct** (j e d e n a a t s t), 12. **dvanáct** jne., 20. **dvacet**, 30. **třicet**, 40.

čtyřicet, 50. padesát, 60. šedesát, 70. sedmsát, 80. osmdesát, 90. devadesát, 100. sto, 200. dvě stě, 300. tři sta, 400. čtyři sta, 500. pět set jne., 1000. tisíc.

Leedu keel.

Rõhk on leedu keeles erikohaline: 1) kolmandal silbil lõpust: **Labgava** (la a b g a v a), 2. teisel silbil lõpust: **Suvalkai** (s u v á l k a i), 3) viimsel silbil: **Palanga** (p a l a n g a a), **Lietuvà** (lietuvá); kuid hääldeakse ka kolmandal silbil lõpust. Yldse on leedu rõhureeglid keerulised.

è — ee (pikk e): **Peleđa** (peleeda, naiskirj.). 519

y — ii (pikk i): **Alytus** (aliitus), **Vytautas** (viitautas). 520

ie — ie: **Lietuva** (lietuvá, Leedumaa). 521

ũ — uu: **Petrašjūnas** (petrašjuunas). 522

s — kōva s, peaaegu ss: **Prusija** (prussia), **Rasyta** (rassiita). 523

š — š (vene ш): **Šešpė**. 524

z — pehme s, vene з: **zuikis** (suikis, jānes). 525

ž — ž (vene ж): **žemaitija** (yks maakond). 526

c — alati kui ts (vene ц): **Caras** (tsaaras), **Dancka** (dantska). 527

č — tš (vene ч): **česna** (tšäsna), **černius** (tšärnjus). 528

Tähendetegu, et vokaali ees olev i (ia, iu) õigupoolest ei häeldu, vaid on ainult eelmise konsonandi peenendusmärgiks, näit. **Vilnius** (vilnjus); sõna lõpus olev u on pikk u (uu) (see on ains. akusatiivi või mitmuse genetiivi lõpp), samuti a (= aa) akusatiivi lõpp, i = i; lyhike rõhuline e hääldeb peaaegu kui ä. 529

Leedu keeles on tähtsus vokaali pikkusel, mida aga kirjas igakord ei märgita, näit. **Subacius** (subaatšjus). Leedu keel on läti keelega sugulane keel, kuid läti keelest kaugemal kui soome keel eesti keelest. 530

Arvsõnad: 1. vienas, 2. du (naissugu dvi), 3. trys (triis), 4. keturi (keturí), 5. penki (penkí), 6. šeši 531

(š e š í), 7. septyni (septiini), 8. aštuoni, 9. devyni (deviini), 10. dešimt (dešimt), 11. vienuolika (vienuolika), 12. dvyłka (dviilika), 13. tryłka (triilika), 14. keturiolika (keturjoolika), 15. penkiolika (penkjoolika) jne., 20. dvidešimt (dvidešimt), 30. tridešimt, 40. keturiosdešimt, 50. penkiosdešimt, 60. šešiosdešimt, 70. septyniosdešimt (septiinjosdešimt), 80. aštuoniosdešimt, 90. devyniosdešimt (deviinjosdešimt), 100. šimtas, 200. du šimtu, 300. trys šimtai jne., 1000. tūkstantis (tuukstantis).

Läti keel.

Läti keeles valitseb praegu kaks kirjaviisi: vana, mida nii-nimetet gooti kirjas tarvitetakse (yldiselt veel ajalehis), ja uus, ainult ladina kirjas (uuemad raamatud).

532 R õ h k on alati esimesel silbil, ka võõrsõnul ja võõral pärisnimedel.

Vana kirjaviis.

533 ģ ei hääldu, vaid on ainult vokaali pikendusmärgiks, seega: ah = aa, eh = ee, ih — ii, uh — uu; o hääldub peaegu kui uo: ģahnis (jaanis), ģehkabs (jeekabs = Jaakob), weģi (veel = veel); ģoruks (puoruks); h hääldetakse ainult võõraste pärisnimede alguses: Heinrich.

534 ee — ie: ģedra (niedra, jutukirjan.), ģirsneefs (birsniek).

535 f — kōva s (ss): Sauleets (ssauliets, kirjan.).

536 f — pehme s (vene з): Seltmatis.

537 ģā — š (vene ш): ģpsiģu ģehkabs (apsišu jeekabs, läti kirj., synd. 1858).

538 ģā — ž (pehme š, vene ж): ģanna raģā (jauna raža, „Uus lõikus“).

539 z — ts: wezais (vätšais, vana).

Uus kirjaviis.

540 ģ asemel pikkuse märgiks kriipsuke tähe pääl: ā, ē, ī, ū (= aa, ee, ii, uu): Jānis.

- ee asemel ie: **Niedra.** 541
 s — s (kõva s): **Sauliets.** 542
 z — pehme s (vene з): **Zeltmatis, Dzimtene** (dsim- 543
 t e n e, kodumaa).
 š — š (sh, vene ш): **latvieši** („lätlased“). 544
 ž — ž (pehme sh, vene ж): **raža.** 545
 c — alati ts: **Vecais** (v ä t s a i s, vana), **cilvēks** (tsil- 546
 v ē k s, inimene).
 č — tš (vanas kirjaviisis tsch): **četri** (t š e t r i, neli). 547
 w asemel v: **Andrievs.**

Mõlemaile kirjaviisidelle yhine.

- l, ņ, r (l, n, r) — peenendet (muljeeritud) l, n, r (vene 548
 л, н, р): **Plavneeks** (pl(j) a w n i e k, kirjan.),
Klaustiniš¹⁾ (klaustiniš, kirjan.), „**Jaunakas**
Sinas“ (s s i n (j) a s, „Uuemad teated“).
 k — peenendet k, hääldub kui peenendet t(j) (vene дб); 549
Purapuķe (puraput(j)e), **Kēniņš** (t(j)eniniš),
Indriķis (indrit(j)is), **šķirīt** (št(j)iirīt).
 ģ — peenendet g, hääldub kui peenendet d (dj, vene дб): 550
Kleinbergis (-berd(j)is), **ģimene** (d(j)imene,
 perekond).

Vanas kirjaviisis on need tähekujud vastavalt ž ja ģ. 551
 o kõlab peaaegu kui uo (**Poruk** — puoruk), av, ev, iv
 peaaegu kui au, eu, iu: **divdesmit** (diudesmit).

Läti keelel ei ole ä, ö, õ, ü häälikuid; need esinevad 552
 ainult võõrnimesedes, samuti kui ch (= hh). Yldse on läti
 ortograafiale iseloomuline, et võõrnimed nii kirjutetakse.
 kuidas neid läti keeles hääldetakse: **Šillers, Ģete, Victors**
Igo (= Schiller, Goethe, Victor Hugo).

Läti keel yhes leedu keelega on slaavi (vene, poola 553
 jne.) keeltega sugulane keel, nii-ytelda nende täditytar;
 sellest rohkesti slaavi keeltega yhiseid tüvisõnu läti
 keeles.

A r v s õ n a d (uue kirjaviisi järele): 1. viens, 2. divi, 553
 3. trīs, 4. četri, 5. pieci, 6. seši, 7. septiņi, 8. astoņi, 9. deviņi,
 10. desmit, 11. vienpatsmit, 12. divpatsmit, 13. trīspats-

¹⁾ Meessugu sõnade ja nimede otsa liitub läti keeles -s: Bergs, 554
 Lautenbachs, Vebers, Ibsens, Dostojevskijs. Et lätlased ise selle s
 ära jätavad, kui nad oma nimesid võõrkeeles tarvitavad, siis võik-
 sime ka eesti keeles selle lõpp-s ära jätta nimesedes, seega Poruk, Blau-
 man, Eglit, Gailit (pro Poruks, Blaumans, Eglits, Gailits), -nin järel
 on läti keeles s asemel š (sch): Kēniņš (vana kirjaviis: Kēniņš);
 ka selle -š võiks eesti keeles ära jätta ja kirjutada lihtsalt Kēnin.

mit, 14. četrpatsmit, 15. piecpatsmit, 16. sešpatsmit, 17. septinpatsmit, 18. astonpatsmit, 19. devinpatsmit, 20. divdesmit, 30. trīsdesmit, 40. četrdesmit, 50. piecdesmit, 60. sešdesmit, 70. septīdesmit, 80. astondesmit, 90. devīdesmit, 100. simts, 200. divi simti, 300. trīs simt jne., 1000. tūkstsots, 2000. divi tūkstoši jne.

554 Lāti hymni alglause: Devs, svēti Latviju, mūs dārgo tēviju (Jumal, õnnista Latviat¹⁾, meie armast isamaad).

Soome keel.

555 Rõhk alati esimesel silbil, ka vöõrsõnul ja nimedel.

556 y — ü: Jyväskylä (j ü v ä s k ü l ä).

557 k, p, t — g, b, d²⁾: Alkio (algio), Mäkinen, Jokinen (mäginen, joginen), Tapio (tabio, soomlaste metsajumal), Punkaharju (pungaharju), Uusikaupunki (uusikaubungi), Setälä (sedälä), Kilpi (kilbi), Pietari Päivärinta (piedari päivärinda), Santeri (sanderi), Kanteletar (kandeletar), Sampo (sambo), kasvatus (kasvadus) jne.

558 Kahekordsed tähed kk, pp, tt on muidugi kõvad: Pakkala, Seppälä, Antti.

559 eu ei kõla kui balti-saksa öi, vaid selge e ja u järgemööda: Teuvo; ie mitte ii (nagu saksa keeles), vaid i ja e järgemööda.

560 Soome õigekirjutus on vist kyll kõige ideaalselt fo-

¹⁾ Lätlased kirjutavad „Latvija, Italiija, filosofija“ jne.; selle järele mõned eesti ajalehed omal ajal arvasid tarviliseks ka kirjutada „Latvija“, aga järjekindel olles oleksid nad siis pidand kirjutama ka „Italiija, filosoofija“.

²⁾ Soome k, p, t on siiski natuke energilisemad kui eesti g, b, d, siiski on õigem neid eesti g-ks, b-ks, d-ks hääldada kui vastavaiks kõvadeks (k, p, t). Sõna lõpus kõlab soome t alati kui eesti t: Neitsyt. Isesugune häälik on soome d, mis on eestlasile väga raske hääldada. See on nii-nimetet heliline d ja seda hääldades puudutab keele ots ylahambaid kõrgemalt kui eesti d juures. Eestlased hääldavad soome d harilikult eesti d-ks, mis kyll soomlase meelest kõlab suure veana, sest eesti d on soome t, näit. Eduskunta (eduskunda, soome riigikogu nimetus).

neetilisem ja järjekindlam maailmas. Teisel kohal järgneks läti ja kolmandal eesti.

Soome keel on eesti keelele lähedalt sugulane keel ja seepärast on ses palju eestiga yhiseid vorme ja sõnu. Nii on soome arvsõnad yhised eesti omadega jne. 561

Muud keeled.

Nende all on mõeldud pääasjalikult keeled, mis ei tarvita ladina tähestikku. Siia kuuluvad mõned slaavi keeled (vene, bulgaaria, serbia), greeka keel ja mitmed mitte-euroopalised keeled (tyrgi, armeenia, persia, araabia, jaapani, hiina keel ja India rahvaste keeled). Nende keelte nimesid ja sõnu tuleb meil, samuti kui seda teevad muud ladina tähestikuga rahvad, oma ladina tähestikuga kirjutada nii täpselt kui see sellega võimalik või traditsiooniks saand. Kuidas seda iga yksiku keele suhtes teha, ei ole enam selle raamatu ylesanne esitada. Siin puudutetagu vaid mõnd yldpõhimõtet. 562

Nagu juba eessõnas öeldud, asetume sellele seisukohale, et loomulikult võib kaugete rahvaste nimede hääldamine, mis päälegi harva esinevad, meil olla vähem täpne, s. o. ses võib leppida lihtsustet ja koguni ligikaudse transkriptsiooniga. See ongi sageli paratamatu, sest et meil puuduvad tähed ja tähemärgid kõiksugu hoopis erilaadiliste häälikute märkimiseks ja eristamiseks, mis esinevad neis eksootilisis keelis (nagu isemoodi kurkhäälikud idamaisis keelis, või näit. araabia keeles kaks erisugust t-häälikut). TähenDETAGU seejuures ka sellele, et mõnede eksootiliste nimede ladinakirjaline kirjutusviis on meil omandet mõne euroopa suurrahva (saksa, prantsuse, inglise) keelest, kes on need transkribeerind oma kirjaviisi kohaselt ja selle abinõudega, kuna me seda oma kirjaviisi kohaselt oleksime teisiti teind ja mõnes yksikasjas vahest täpseminigi. Nii tarvitavad inglased a-hääliku märkimiseks eksootilisis nimedes ah (kus h ei hääldu), näit. rajah (loe: radža). Siia kuulub ka persia nimi **Ahriman**, mis me võiksime kirjutada lihtsalt Aariman. Tarvitetakse ka 563

prantsuse ç (= ss), selle asemel võiksime kirjutada lihtsalt ss või s. Samuti ch asemel võiks kirjutada ka hh, kui ei taheta ch-ga märkida just mingit erisugust häälikut.

Vene keel.

564 Vene nimede ja sõnade suhtes on nende ridade kirjutaja jõudnud otsuselle, et nende kirjutamises eesti keeles ladina kirjaga tuleks talitada teatava kompromiss-süsteemi järele: osalt nii transkribeerida, nagu neid eesti keeles tuleb hääldada, osalt alal hoida ka mõned ortograafia mitte-foneetilised kirjutamisviisid, just nagu tarvitetaks vene keeleski ladina tähestikku.

565 Nii tuleks vene nimede kirjutamises eesti keeles säilitada:

566 1) vene tähe yhe- või kahekordsus, kuigi hääldamise järele tuleks vahel vastupidi kirjutada, näit.: **Grot** (meie ortograafia reegli järele õigupoolest Grott), **Iván** (loe: ivánn), **Karamsin** (loe: karamsín).

567 Järelikult ka rõhu tõttu pikad vokaalid tuleks osalt kirjutada yhekordse tähega: **Gógol** (loe: googol), **Sinaida Antónovna** (sinaiida antoonovna), **Deržávin** (loe: deržáavin), **Lénin** (leenin) jne.

Siiski seda põhimõtet ei saa ometi eranditult läbi viia. On juhtumeid, kus eesti keeles on otstarbekohasem vene yhekordse tähe asemel kaks kirjutada, nimelt:

a) ss kahe vokaali vahel: **Lomonóssov**, **Kossátkin** (Косаткин), sest et kahe vokaali vahel olevale vene c-le vastab eesti ss, kuna üks s vastaks vene 3-le: **Rósanov** (Розанов).

568 b) Mõnede eesnimede lyhendus- ja kodususvormides, kus kaksikkonsonandi ees eesti hääldamisel rõhuline vokaal kõlab pikalt: **Daarja**, **Vaanja**, **Soonja** jne.

569 c) geograafilisis nimedes, eriti tuntumais: **Neeva**, **Samaara**, **Saraatov**, **Kiiev**, **Poltaava**, **Bessaraabia**, **Amuur** jne.

2) Vene lõpud -ов, -ев kirjutada ka eesti keeles -ov, 570
-ev, kuigi need häälduvad -of, -ef: **Ivánov** (loe: i v a a
n o f), **Vassiljev** (v a s s í l j e f), **Pissarev** (p í s s a r e f).
Kirjutada -v on sellegipärast parem, et siis see on yht-
lane käändevormidega, kus nii-kui-nii peab v olema: **Iva-
novi**, **Piissarevil**.

Tähendetagu, et mitmeis muis keelis (prantsuse, ing- 571
lise, saksa jne.) kirjutetakse küll -off ja -eff; nii saksa
keeles: **Turgenjeff**, **Glasunoff**.

3) Siia kuulub ka kõigi muude „pehmete“ konsonan- 572
tide (g, b, d) alalhoidmine eesti ortograafias, kuigi need
häälduvad kõvuks: **Aleksandróvski** (loe: a l e k s a n d r
o f s k i), **Slobódka** (s l o b ó t k a).

4) o alalhoidmine, kuigi see vene keeles rõhu eel 573
hääldub a-ks: **Sologúb**, **Tolstói**; eesti keeles aga võiks seda
ka o-ks hääldada, nagu see meil ongi viisiks (**Tolstoi**).

Muud vene häälikud ja tähed tuleb järgmiselt trans- 574
kribeerida:

ы — **y**: **Пыпин** — **Pýpin**, **Давыдов** — **Davýdov**, **Крылов**
— **Krylóv** (k r y l o f f). See on parem kui sennine
viis õ- ja õi-ga; seda enam, et y-d tarvitavad **ы**
märkimiseks ka poola keel ja muud ladina tähesti-
kuga keeled.

ш — **š** (sh): **Пушкин** — **Púškin** (**Pushkin**); sh on para- 575
tamatu gooti kirjas ja yldse sääal, kus trykikojas
pole š-tähte.

ч — **tš** (tsh): **Чернышевский** — **Tšernyšévski** (**Tsherny-
shévski**); **Ivánovitš** (**Ivánovitsh**); mõned transkri- 576
beerivad ч ka č-ga.

щ — **štš** (shtsh): **Щедрин** — **štšedrin** (**Shtshed-
rín**), **štšerbakóv** (**Shtsh-**); kes vene ч kirjutavad 577
č-ga, kirjutavad щ — šč (**ščedrin**).

ж — **ž** (zh, sh): **Жуковский** — **Žukóvski**; kus trykikojas
pole ž tähte, tarvitetakse selle asemel sh (**Shu-
kovski**); parem oleks niisugusel korral zh (**Zhu-
kóvski**), sest et sh tähendab vene ш-d.

з — **s**: **Карамазов** — **Karamásov** (k a r a m a a s o f); mõ- 578
ned soovivad vene з märkimiseks z-i, kuid see on
tarbetu ja päalegi segav, sest et see meil tuntum
ts-häälikuna; seepärast parem **Glasunov** (mitte
Glazunov).

с — **s** või **ss** (kui kahe vokaali vahel): **Sergéi**, **Васильев** 579
— **Vassiljev**, **Некрасов** — **Nekrássov**.

- 580 **ц** — **ts**: Голицын — **Golítsyn** (loe: goliitsyn).
- 581 **х** — **h**, kahe vokaali vahel **hh**: **Homjakóv**, **Apúhtin**; **Tšéhhov**, **Šahhovskói**, **Mihhaíl**; **hh** ka lõpus rõhulise vokaali järel: **Monomahh**; ka **l**, **n**, **r** järel **hh**: **Kolhánov**. Mõeldav oleks ka **ch** vene **x** märkimiseks (**Tšéchov**, **Chomjakóv**).
- 582 **ю** — **ju**, **я** — **ja**: **Brjússov**, **Jaróvski**.
- 583 **ѣ** — et see täht kõlaliselt üks **e-ga**, siis seda samuti transkribeerida kui **e-d**.
- 584 **e ja ѣ** — 1) harilikult **e** (**Алексе́й** — **Alekséi**), 2) **e r a n d l i k u l t j e**, kui niisugusena kõlab, nimelt: a) sõna alguses ja keskel vokaali järel: **Егор** — **Jegór**, **Алексе́ев** — **Alekséjev**, **Андреев** — **Andréjev**; **Грибо́дов** — **Gribojédov**, **Достоевский** — **Dostojévski**; **Tsárskoje Seló**; b) **ь** järel: **Васильев** — **Vassiljev**; c) ka konsonandi järel **ев** — **jev**, kui see niisugusena kõlab: **Turgénjev**.
- 585 Yldse vene **e** (ja ka **i**) kõlab peenedet konsonantide järel natuke teisiti kui eesti **e** (ja **i**); eesti keeles tuleb seda ainult tarbekorral märkida **j-ga**. Liialdus oleks **B j e l i n s k i**; parem **Belinski**.
- 586 3) **e ja ё** — **jo** (kui nii kõlab): **Петр** — **Pjotr**, **Соловьёв** — **Solovjóf**.
- 587 **ь** (muljeerimise märk) märgitakse mõnes keeles (rootsi, soome) **j-ga**: **Горький** — **Górjki**, **Кольцов** — **Koljtsóf**, **Гоголь** — **Gógolj**; meil jäetakse see harilikult märkimata (**Górki**, **Koltsóf**, **Gógol**), kuid soovitav selle märkimine oleks, samuti kui mõnes eesti sõnas, aga siis pigem sellekohase diakriitilise märgiga tähe pääl või kõrval (**Gofki**, **Koflsov**, **Gogof**), samuti kui **palk**, **arm** (vrd. **palk**, **arm**), mis aga eeldab, et trykikojal on niisugused tähed.
- 588 Vene **и**, **i**, **й** kõik yhesuguselt **i**; **ий** = **lihtne i**, täiesti tarbetu on seda kirjutada **ij**, nagu mõned teevad (**Ostrovskij**, koguni **Tolstoj**; parem: **Ostróvski**, **Tolstói**), **ий** — **yi**: **Нарежный** — **Narežnyi**.
- 589 **Ho**iatus. — Eritiselt hoiatetaguga kirjutamast **-ski asemel -sky**, nagu mõned seda teevad saksa ja muude keelte eeskujul; järjekindlasti tehakse seda nimes „Tschaikovsky“ (nii on lugeda eesti kontserdi-

programmidel, nagu oleks see mõni slaavinimeline saks-lane), kuna õige eestikeelne kirjutusviis on **Tšaikovski** või vähemalt Tshaikovski. Selle puhul hoiatagu ka vene III-tähte märkimast saksapäraselt sch-ga, vaid see olgu eesti keeles š, või selle puudusel sh; lõpus -sky (pro -ski) on lihtsalt rumaluse ja edevuse y, mis on tekkind Lääne-Euroopas, et anda slaavi nimedele peenemat võõrapärasust, eksootilisemat kuju. Huvitav ja lõbus-tav seejuures on see, et rahvas, kelle nimedel kõige sagedamini -ski lõpp, nimelt poolakad, selle lõpu kirjutavad -ski, ei kunagi -sky.

Rõhk vene nimedel (nagu yldse vene keeles) on väga erikohaline ja tujukas: see võib olla alguses, keskel, lõpus. Kindlat lihtsat reeglit sellele määrata on võimatu. Antagu järgnevas siiski mõned näpunäited. 590

Rõhk on kindlakohaline järgmiselõpulisil nimedel: 591

-oi, mis alati rõhuga, nii et rõhk siis viimsel silbil: Tolstoi, Šahhovskoi, Trubetskoi.

-jov, mis alati rõhul.: Solovjov (loe: s o l o v j o f f), 592

-éjev, **-ájev**: Andréjev, Tšaadájev (t š a - a d a a - j e f).

Muu-lõpulisel nimed, millede rõhud on ainult enam-vähem kindlad: 593

-ski, rõhk harilikult eelviimsel silbil (Danilévski), harvemini 3-ndal lõpust: Kérenski, Píssemski, Roždestvenski, Arhhángelski, Kámenski j. m. m.

-ov, **-ev**, rõhk võib olla 1) lõpus: Koslów, Krylów; 2) eelviimsel, mis kõige sagedam: Ivánov, Turgénjev, Aksákov, Neždánov, Pobedonóstsev jne.; 3) 3-ndal silbil lõpust: Nóvikov, Bátjuškov, Mélnikov, Píssarev jne. 594

-in, rõhk a) harilikult eelviimsel silbil: Družínin, Deržávin, Vereštšágin jne.; b) harvem viimsel silbil: Karamín, Kusmín, Kuprín, štšedrín j. m. m. 595

-itš (-itsh), rõhk harilikult eelviimsel silbil: Grigoróvitš, Nemiróvitš, Puriškévítš (nii kõik -óvitš ja -évitš liig-nimed), Gnédítš. -itš-lõpulisil isanimedel pysib rõhk harilikult sel silbil, kus ta lihtnimel: Iván — Ivánovitš, Stepán — Stepánovitš, Sergéi — Sergéjevítš, Aleksánder — Aleksándrovítš; seepärast ka: Iljá — Iljítš, Kusmá — Kusmítš (rõhk viimsel silbil). 596

- 597 -enko: rõhk 1) eelviimsel silbil: Ševtšenko, Korolénko, Sidorénko jne.
2) kolmandal lõpust: Dántšenko, Potápenko, Avértšenko jne.
- 598 -ak, rõhk viimsel silbil: Sibirják jne.
-vna, -na, samuti ka naiste isanimede rõhk käib isaristinime rõhu järel: Pável — Pávlovna, Iván — Ivánovna¹⁾; aga Pjotr — Petróna.
- 599 Eesnimede meelitus- ja vähendusvormide rõhud: Serjóža, Soonja (niisuguseil harilikult eelviimsel silbil); Váretška, Sášenka (niisuguseil harilikult 3-ndal silbil); Vanjúša, Petrúša (eelviimsel silbil).

Lõppvaatlus.

- 600 Oleme lõpule jõudnud. Tagasivaatlikku pilku heites näeme väga kirju ja mitmekesise kogu. Vähe yhtlust eri rahvaste kirjaviiside vahel, otse mingisugune baabeli segadus ja anarhhia, ehk kyll kõik tarvitavad sama yhist ladina tähestikku. Aga iga rahvas annab samule tähtedelle eri kõlalise tähenduse. Et sellest erihäaldetavusest saada teadlikum ja lõikavam nägemus, vaadakem võrdlevalt mõnede tähtede ja täheyhtumite erisugust häaldamisviisi eri rahvail.
- 601 a — muidu a, aga inglisk. keeles sageli kui ä (Black), ungari k. lyhike a peaaegu kui o (Garay), daani-norra keeles pikk aa kui oo (Aase).
- e — muidu e, aga saksa keeles vahel kui ä (Berg), prantsuse k. teatud seisukohis kui ö (de, le), inglisk. sageli kui i (Eton).
- o — muidu o, aga inglisk. mõnikord kui u (do) ja samuti pikk o rootsi k. kui u (Nord).
- u — muidu u, aga prantsuse ja hollandi k. kui ü, inglisk. kord kui ju (Tudor), kord kui α (ö) (Hunt).

¹⁾ Järelikult selleks tuleb ristinimede rõhk teada. Et meil palju veneusulisi (nyyd apostlik-õigeusulisi) ja ka muidu veel palju vene keele tundmist vanema ja keskpõlve inimestel, siis on ka nende nimede rõhud tuntud või kergesti teada-saadavad.

- i** — muidu kui i, aga inglisk. vahel kui ai (Times), vahel kui ö (Bird).
- y** — soome keeles ja skandinaavia keeltes kui ü, prantsuse k. kui i (Sylvestre), inglisk. kord kui ai (Byron), kord kui i (Pym), poola k. kui vene ѣ, leedu keeles kui pikk ii (Alytus).
- ae** — saksa ja ladina keeles kui e või ä (Baer), aga hollandi keeles kui pikk a (Jordaens). 602
- eu** — saksa keeles kui öi (Saksamaal oi, Neumann), prantsuse keeles kui ö (Neuf), rootsi keeles samuti ö (Kreug), inglisk. keeles kord kui ju (Eugen, v. 199), kord kui u.
- oe** — saksa ja ladina keeles kui ö (Goethe), aga hollandi keeles kui u (boer), inglisk. keeles mõnikord ka kui u (shoe, loe: š u u), mõnikord kui o (Poe).
- oi** — muidu oi, aga prantsuse keeles kui ua (Roi).
- c** — saksa keeles e, i, y, ä, ö, ü ees kui ts (Cäcilie, Cäsar), aga samade vokaalide ees prantsuse, inglisk., portugali, rootsi, daani-norra, hollandi keeles kui ss (Cécil, César, Spencer, Vicente, Cederberg), itaalia keeles kui tš (Cellini), hispaania keeles kui inglisk. th-taoline häälik või ss (Cervantes). 603
- c** — saksa keeles ainult e, i, y, ä, ö, ü ees kui ts, muidu kui k (Carl, Clara, Marc), aga poola, tšehhi, leedu ja läti keeles alati kui ts (Potocki, Václav, Caras, Vecais).
- ch** — kui hh poola, tšehhi, hollandi ja enamasti ka saksa keeles (Kochanowski, Hooch, Heinrich), aga prantsuse, portugali ja rumeenia keeles kui š (Michel, Asachi), inglisk. ja hispaania keeles kui tš (Chaplin, Sancho); itaalia, daani, norra ja rootsi keeles ja erandlikes juhtumeis ka saksa, prantsuse ja inglisk. keeles kui k (Machiavelli, Drachmann, Christian, Sachs).
- z** — saksa ja itaalia keeles ts (Lenz, romanzo), aga prantsuse, inglisk., hollandi, ungari, poola, tšehhi, leedu ja läti keeles (läti uue kirjaviisi järele) kui pehme s (vene з): Zola, gazette, Zuidersee, Zoltán, Bliziński, Zeltmatis; läti vanas kirjaviisis hääldub z kui ts: Bezais), rootsi keeles kui ss (Franzén), hispaania keeles kui inglisk. th (Bazán, v. 322).
- g** — muidu kui g, aga prantsuse ja portugali keeles e, i, y ees kui ž (vene ж) (Gil), itaalia ja inglisk. keeles sa-

made vokaalide ees kui dž (Genelli, Germany) ja hispaania keeles kui hh (getano).

j — on saksa, skandinaavia, slaavi keelis ja itaalia keeles kuul meil, aga prantsuse ja portugali keeles kui ž (vene ж: Joseph), inglisis ja rumeenia keeles kui dž (John, Joan), hispaania keeles kui hh (Quijote, José).

qu — saksa ja skandinaavia keelis kui kv (Quanz), aga prantsuse ja hispaania keeles kui k (qui, Quinet, Quijote).

s — muidu kui s, aga ungari keeles kui š (vene ш: Vilmos, Budapest).

sz — poola keeles kui š (vene ш: Kraszewski), aga ungari keeles kui kõva s (ss: Tisza).

th — muis keelis kui lihtne t, aga inglisis keeles kui isesugune pool-s, pool-t taoline häälik (Smith, v. 177). Samuti on lugu veel mõne muu tähega.

⁶⁰⁵ **s, d, t, x**, mis muis keelis alati hääldetakse, prantsuse keeles harilikult ei hääldu sõnade ja nimede lõpus (välja arvatud mõned erandid): Dumas, Gounod, Marat, Bordeaux (v. 90). Ka inglisis keeles esineb erandlikult niisuguseid juhtumeid, kus teatavad konsonandid on tummad (v. 239—240) ja samuti daanimorra keeles (v. 401—404 ja 428—430).

⁶⁰⁶ Teiselt poolt mitmeil eri häälikuil ja häälikute yhtumeil võib samas keeles olla samasugune hääldamine. Nii prantsuse keeles o, au, eau häälduvad yhesuguselt kui o, ja im, in, ain, ein, eym, eyn kõlavad yhtviisi ninahäälikuna ä (v. 123).

⁶⁰⁷ Pääleselle tarvitab iga keel isesuguseid märke — jooni, punkte, ringe, looki — aabete pääl, all või neist läbi, kusjuures nendegi suhtes pole yhtlust. Nii tähendab ' ja ' itaalia ja hispaania keeles rõhku, ungari keeles mitte rõhku (sest säääl on rõhk alati esimesel silbil), vaid vokaali pikkust, prantsuse keeles ka mitte rõhku, vaid vokaali laadi, nimelt é heledat, „kõrget“ e-d, è enam ä-talist e-d. Poola keeles teeb ' o pääl (ó) o u-ks (Król). Rootsi keeles tähendab ring a pääl (å) o-d (Ståhlberg). Portugali keel märgib oma ninahäälikulise hääldamise märgiga vokaali pääl (São, v. 350), poola keel märgiga vokaali all (ą, ę, v. 494 ja 495), prantsuse keel lihtsa n-ga vokaali järel (an, on, in, v. 118—123).

Kirjaviiside suhtes võib keeled jagada kahte vastavasse laagrisse: yheda, millede kirjaviis on keeruline ja hääldamiselt tunduvalt erinev, teised foneetilisema, järjekindlama ja seega lihtsama, kergema kirjaviisiga. Esi-608messe kuuluvad ennekõike inglise keel, kõige keerulisema, ebafoneetilisema ja ebajärjekindlama ortograafiaga maailmas, siis prantsuse, daani ja rootsi keel, teises on itaalia, hispaania, ungari, poola, tšehhi, soome ja läti keel. Muud keeled, nagu saksa, on vahepeälsed. Kõige foneetilisema, lihtsama ja järjekindlama ja seega kergema ortograafiaga on kyll soome keel. Eesti keel tuleks asetada yheks järgnevaist¹⁾. Otse teatava turvalisve (julgeoleku) ja ka yleoleku tunne asub hinge, kui võrrelda inglise, prantsuse ja daani keele pööraselt keerulist ja naeruväärselt ebajärjekindlat kirjaviisi eesti oma peaaegu ideaalse lihtsuse ja selgusega. Kui hõlpus on õigekirjutust omandada meil, kui keeruline ja hälestetav-raske neil!

Kuidas aga on tekkind niisugused pöörased ja barbaarsed kirjaviisid, nagu seda on inglaste ja prantslaste oma? Päämiselt seeläbi, et neis keelis hääldamine on mõne saja aasta jooksul nii pööraselt muutund, kuna kirjaviis enam-vähem endisel kujul alale jäeti. Nii 13-ndal aastasajal hääldeti prantsuse keelt peaaegu nii nagu teda praegu kirjutetakse.609

Mis puutub eriti pärisnimedesse, nimelt isikunimedesse, siis valitseb veel iseäranis suur ortograafiline ebajärjekindlus ja segasus. Kuna sõnades on ortograafiat teataval määral yhtlustet ja uueaegistet, ollakse nimede õigekirjutuses individuaalsem ja alalhoidlikum: säilitetakse vahel vanem, vananend ja vigasem kirjaviis, et nimele anda nagu vanem algupära ja seega suursugusem jumi. Yldse võib ütelda, et isikunimed kirjutetakse nii, nagu neid nende omanikud ise kirjutavad. Seepärast prantsuse ja inglise nimedes ei või kõla järele peaaegu ialgi otsustada, kuidas nimi kirjutetakse. Sest näiteks prantsuse nime, mis kõlab (meie lihtsustet hääldamise järele) selee, võiks prantsuse keeles kirjutada järgmisel eri kujul: Sélé, Séléé, Sélai, Sélay, Séley, Sélet, Sélait,610

¹⁾ Eesti ortograafia olulisim puudus on see, et sellega ei saa märkida kõiki tarvilisi ja iseloomulisi häälikulisi nähtusi (näit. II-se ja III-nda välte vahet ('saada' ja 'saada') ja muljeeringut (peh- mendus: palk ja pal'k). Viimast märgib aga läti keel järjekindlasti.

Sélayt, Sélez, Célé, Célée, Célai, Célay, Céley, Célet, Célayt, Céleyt — Scélé, Scélee, Scélai, Scélay, Scéley, Scélet, Scélait, Scélayt, Scéleyt — Sellé, Sellée, Sellai, Sellay, Selley, Sellet, Sellait, Sellayt, Selleyt, Sellenz — Cellé, Cellée, Cellai jne., — Scellé, Scellee, Scellai, Scellay, Scelley, Scellet, Scellait, Scellayt, Scelleyt jne. Terveni poolsada eri kuju! Ja kõik need häälduvad yhesuguselt (kui arvesse võtta, et prantslased l ja ll häälduvad enamasti yhesuguselt lyhidalt) ¹⁾.

Peaaegu sarnaseid juhtumeid võiks pakkuda ka inglise keel. Seepärast kui inglaselle keegi esitellakse, siis võib ta kysida „How do you spell you?“ (Kuidas te oma nime kirjutate?), või esiteldu ytleb seda kohe ise või annab oma nimekaardi.

Mis õpetus ja hoiatus järgneb meile kõigest sellest? See nimelt, et me kõigest väest peame pyydma alal hoida oma ilusat ja mugavat häälendamisekohast kirjaviisi ega mitte sellest kõrvale kalduma. Siinamaani maksab meil see kuldne põhimõte, et nagu hääldatakse, nii ka kirjutatakse. Teatavasti aga on hääldamisel, eriti vähem haritud rahvakihtide omal, kaldumus aja jooksul muutuda, kuna kirjaviisi suhtes ollakse alalhoidlikum ²⁾. Seepärast et meil pysiks praegune kadestatavalt lihtne ja kerge ortograafia, tuleb meil teiselt poolt kõvasti kinni pidada ka vastupidisest printsipiist ja nõudest, et nii kuidas kirjutatakse, peab ka häälutama.

Kõige tarvitetavamad ladinakeelsed sõnad ja ytlused.

Ladina tsitaatsõnu ja -lauseid tuleb hääldata õige rõhu ja häälikutega pikkusega, seepärast vokaali pikkus on

¹⁾ Jutustatakse juhtum, kus keegi Pariisis pannud oma koerale oma poliitilise vastase nime. Kui viimane ta selle eest võtnud kohtulisele vastutusele, pyydnud kaebalune end sellega syyst õigeks vabandada, et ta koera nimel olevat teine ortograafia.

²⁾ Nii on mõnes murdes juba märgata järgsilpides a ja e tumenemist ja seetõttu segiminekut ja äravahetamist: pane saaped jalge, ja mine õua; rohkam; punasad (pro pane saapad jalga, rohkem, punased); unustõm(õ) (pro unustama). Kui nii edasi läheb, siis saja aasta pärast meilgi saab olema: kirjuta a, aga loe õ või e. Jumal hoidku selle eest!

märgitud kriipsukesega (ā = aa, ē = ee jne.), rõhk märgiga ' ; rõhk lühikest vokaali pikaks ei tee; kriipsuta vokaal on lühike. Muud hääldamisreeglid v. lk. 17. Märk * tähendab, et seda sõna või lauset võib ka ilma vokaalide pikkust ja lyhidust tähele panemata hääldada (nagu seda meil harilikult tehaksegi).

Kui diftong rõhuline, siis on rõhumärk diftongi esimesel vokaalil áu, éu ái jne; áe loe = ää; óe = öö. Kui sõnas ainult üks pikk vokaal (ā, ē jne.), siis on see vokaal yhtlasi ka rõhuline.

Tähendetagu, et harilikus kirjjas ladina keeles neid vokaalipikkuse kriipse ja rõhumärke ei tarviteta, vaid ainult siin õigema hääldamise osutamiseks.

ab óvō — ‚munast‘, algusest.

ad (eessõna ja eesliide) — juure, lisaks, -ks, -ni: ad absurdum — mõttetuseni, pentsikuseni, võimatuseni; ad caléndās gráecās — greeka kalendideni, s. o. mitte iialgi; ad hoc — just eriti selle jaoks; ad líbitum — tahtmist mööda, vabatahtlikult; ad pátrēs — isade juure, s. o. surnud.

ágnus déi — Jumala tall.

ālea jácta est — loos on langend.

álias — teisiti, teise nimega.

álma máter — ‚helde ema‘ (= ylikool).

*ā posterióri — (elu) äranägemise, kogemuse järele otustades.

approbātur — kiidetakse hääks, vastuvõetav, „rahuldav“ (hindamissõna eksamil).

*ā prióri — ilma tegeliku järelekatsumiseta või äranägemiseta, lihtsa loogilise oletuse põhjal.

áqua destillāta — keemiliselt puhastet vesi.

árbiter elegantiárum — peente kommete ja lõbustuste tooniandja (nimetus, mis Nero-aegsele hoovlasele Petroniusele olla antud).

ars poética — luulekunst.

audiātur et áltera pars — kuuldagu ka teist poolt.

aut Cáesar, aut nihil — kas Caesar või mitte midagi.

ávē Caesar, moritúri tē salútant — tere, Tsäasar, surminejad tervitavad sind (gladiaatorite tervituslause keisrile muinas-Rooma tsirkusvõitluses).

áve María — tere Maria.

béllum ómnium cóntrā ómnēs — kõigi sõda kõigi vastu.

- bis dat, quī cītō dat** — kaks korda annab, kes kohe annab.
bōnā fidē — hääs usus, ausasti.
- captātiō benevolēntiae** — (kuulajate, lugejate) häätahtlikkuse pyydmine (kõnepidaja, kirjaniku poolt).
- cārpe diēm** — ‚haara päeva‘, tarvita aega.
- cāsus béllī** — sõja juhus, sõja põhjus.
- cāveant cōnsulēs, v. videant consules.**
- céterum cēseō** — muide arvan (et Kartaago tuleb hävitada), lause, millega Cato Rooma senaadis alati meeletuletas Kartaago hävitamise tarvilisust; nyüd iga asja kohta tarvitet, mida ikka uuesti tahetakse meeletuletada.
- cōgitō, érgō sum** — ma mõtlen, järelikult olen olemas.
- conditio sine quā nōn** — tingimus, ilma milleta ei.
- contrādictiō in adjéctō** — vastolu lisasõnas, s. o. määratava mõiste ja ta määraja vahel (näit. ‚kuum jää‘).
- *cōrpus delicti** — pärast kuritööd leitud ainealine asi (tapariist, laip), mis seda tõestab, asitõestus.
- corpus jūris** — ‚õiguse keha“ (Rooma õiguse säaduste kogu, eriti keiser Justinianuse ajal 527—565).
- *crēdō** — ‚usun‘, usutunnistus; **crēdō, quia absurdum** — usun (just selle pärast), et see (mõistuselle) mõtetuna paistab.
- crīmen laesae majestātis** — majesteedi haavamise roim.
- cui bōnō** — kellele kasuks.
- cūjus régiō, illius religiō** — kelle maa, selle usk.
- cum laude (approbātur)** — kiitusega (tunnistetakse rahuldavaks; hindamissõna eksamil).
- currículum vitae** — (lyhike) elulugu.
- *dē factō** — tõsiasiuliselt, tegelikult.
- de gūstibus nōn est disputāndum** — maitsete üle ei maksa vaielda.
- *dē jūre** — õiguslikult, sääduslikult, juriidiliselt.
- dē mórtuis nil nisi béne** — surnuist ainult hääd.
- dē profūndis** — ‚sygavusest‘ (hyyan Sinu poole), leinapalvelaul katoliku kirikus.
- deus ex máchinā** — ‚jumal masinast‘, s. o. isiku või asjaolu ootamata vaheletulek, mis seisukorra päästab ja asjale annab hää pöörde (eriti näidendis).
- diem pérdidī** — olen päeva (asjata) kaotand.
- difficile est sátiram nōn scrībere** — raske on satiiri mitte kirjutada.
- dīra necēssitās** — hirmus, halastamatu vajadus.

divide et imperā — jaga ja valitse (s. o. tekita valitsetavais lahkmeelsust, siis on neid kerge oma võimu all hoida).

dixi — olen kõnelnud.

docēndō discimus — õpetades õpime.

dōminus — isand, härra, peremees; **d. vōbīscum** — Issand teiega.

dō, ut dēs — annan, et mulle (vastu) annaksid (teine kord).

dūlce et decōrum est pro patriā mōri — magus ja armas on isamaa eest surra.

***ēō ipsō** — sellesamaga, sellega yhtlasi.

errāre hūmānum est — eksida on inimlik.

etc. = **et cāetera** (saksa hääldamise järele 'etseetera' loetav) — ja nii edasi.

ex cāthedrā — õppetoolilt (ilma tegeliku kogemuseta).

***exhīsiivē**, lyhend. **excl.** — mitte kaasa arvatud.

ex est — otsas, lõpp.

exēgī monumētum — olen (endale) ausamba pystitand.

***ex librīs** — 'raamatuist', pildiline raamatumärk.

ex nihilo nihil — mitte millestki ei tule midagi.

ex officiō — ameti poolest.

ex ūngue leōnem — kyynest lõvi (tuntakse).

fēcit — tegi, on teind, valmistand.

ffat jūstītia, péreat mūndus — syndigu õigus, kuigi maailm seeläbi peaks hukka minema.

fórtiter in rē, suāviter in módō — kindel (järeleandmatu) asjas, oma nõudeis, aga mahedal viisil.

gaudeāmus igitur — rõõmutsegem seepärast (yhe yliõpilas-laulu algus).

grādus ad Parnássum — aste Parnassile (muusade, luulejumalannade mäele), s. o. salmitegemise õpperaamat.

Hānnibal ánte pórtās — H. värava taga.

hinc illae lácrimae — sellest need pisarad.

hōc sígnō vīncēs — v. in hoc signo.

hōmo hōminī lūpus — inimene on inimesele hundiks.

hōmo nōvus — uus inimene, tõusik; **hōmo sápiēns** — tark inimene (inimese loodusteaduslik nimetus).

hōmo sum, nihil hūmāni ā mē aliēnum pútō — olen inimene ega arva midagi inimlikku endale võõra olevat.

***honōris cáusā** — au pärast.

horribile dictū — hirmus ytelda.

hórror vacuī — hirm tyhjuse ees.

ib. = **ibīdem** — säälsamas.

id. = **īdem** — seesama (isik); **īdem per īdem** — ‚sama samaga‘, sama mõistet sama mõistega seletama, määrama.

ignōrābimus — seda ei saa me (kunagi) teadma.

imprimātur — ‚trykitagu‘, trykiluba.

in — sees, -s: **in corpore** — terves kogus ehk koosseisus, **in dulci jubilō** — magusas lõbutsemises (yhe kirikulaulu algus), **in effigiē** — pildis, kujus, **in embryō** — algeos, ***in extēnsō** — täies ulatuses, ilma lyhenduseta, **in extrēmīs** — äärmises seisukorras, suremas; **in flagrānti** — värskelt teolt (tabatud); **in fōliō** — kaheks volditud suure kirjutuspogna suuruses kaustas; **in hōc signō vincēs** — selle märgiga võidad (Konstantiin Suurele ilmud märk taeval); **in mediās rēs** — ‚asjade keskele‘, kohe keset syndmusi, ilma pikema sissejuhatusega; ***in nātūrā** — looduses, ainetega, asjadega (puhta raha vastand); **in nātūrālibus** — loomulikus olekus, alasti; **in nuce** — ‚pähklas‘, s. o. lyhikeses kokkuvõttes; ***in plēnō** — täies arvus; **in saecula saeculōrum** — igaveseks ajaks igavesti; **in spē** — lootuses; **in vīnō vēritās** — viinas on tõde.

***inclūsivē** (lyhend. **incl.**) — see yhes loetud.

īndex — nimekiri (eriti keeldud raamatute).

ītem — samuti.

jācta est ālea — loos on langend.

J. N. R. J. = **Jēsus Nazarēnus Rēx Jūdāeōrum** — Jeesus Naatsaretist Juuda rahva kuningas.

jūs gēntium — rahvastevaheline õigus.

jūs primae noctis — esimese öö õigus.

***lācrimae Christi** — Kristuse pisarad (yhe itaalia veini nimi).

lāpsus (loe: laapsus) — kogematu eksitus; **lāpsus cālami** — kogematu kirjutusviga; **lāpsus linguae** — kogemata kõnelemisviga („keelemekomistus“).

latērna mágica — nõialatern.

laudātur — ‚kiidetakse‘ (hindamissõna eksamil).

liberum arbitrium — vaba tahtmine, tahtevabadus; **liberum véto** — vaba voli ära keelda.

licēntia poētica — luulevabadus.

lócō citátō — tsiteeritud kohas.

lūmen — valgus.

***Māgna Chárta** — suur kaart, paber (inglise põhisäädus a. 1215).

mánia contrādictiōnis — vasturääkimise maania (haigus).

māter dolorōsa — valurikas ema (Neitsi Maria).

meméntō mórī — mõtle surma pääle; pea meeles, et sured.

mēns sāna in córpore sánō — terve vaim terves kehas.

míxtum compósitum — miski segaollustest kokkupandud, segu, sodi.

módus vivéndī — elamisviis, viis yksteisega läbi saada, kokku leppida.

moritūri tē salūtant v. Ave Caesar.

múndus vult decipi, érgō decipiātur — maailm tahab petetud saada, seepärast petetagu.

mūtātis mūtándis — tarviliste muutustega.

nātūrália nōn sunt túrpia — loomulikud asjad pole häbilised.

nātúra nōn fácit sáltūs — loodus ei tee hyppeid.

nec plūs últrā v. non plus ultra.

nēmō últrā pósse obligātur — keegi pole kohustet yle jõu tegema.

nérvus rērum — asjade närv, liikumapanev jõud.

nīl admirāre — mitte millegi üle imestada.

nólēns vólēns — tahes või tahtmata.

nōli mē tángere — ära puuduta mind.

nómen est ómen — nimi on eeltundemärk (nime järele võib isiku kohta otsustada).

nómīna sunt ódiōsa — nimed on vihatavad.

nōn liquet — ei ole selge.

nōn múlta, sed múltum — mitte palju, aga põhjalikult.

nōn ólet — ei haise.

nōn plūs últrā — mitte enam kaugemalle, äärmine piir.

nōn póssumus — me ei või.

nótā béne — märgi hästi, pane tähele.

nūlla díēs sine líneā — ei ykski päev (ärgu olgu) ilma joo-
neta (ilma väiksegi tööta).

nunc est bibéndum — nyud vaja juua.

ódī profānum vúlgu — vihkan labast, harimata massi (lihtrahvast).

ō jērum, jērum, jērum, quae est mūtátio rērum — o häda, häda, milline asjaolude muutus (yhe yliõpilas-laulu lõpprida).

ōrātiō obliqua — kaudne kõne.

ōrbis terrārum — maakera.

ō sāncta simplicitās — oh pyha lihtmeelsus.

ō tēmpora, ō mōrēs — oh ajad, oh kombed!

ōtium cum dignitāte — vanaduse puhkusaastad auga.

pānem et circēnsēs — leiba ja tsirkusmänge! (muinas-
Rooma rahva hyydlause).

pars prō tōtō — osa terviku asemel.

pāter familiās — perekonnaisa; **pāter, peccāvi** — isa,
olen pattu teind.

pāter nōster — meie isa (palve).

pāx vobiscum — rahu teiega.

per āspēra ad āstra — raskuste kaudu tähtede juure.

péreat — kadugu, hävigu.

periculum in mōrā — hädaoht viivituses.

* **perpétuum mōbile** (loe: perpétu-um) — igavesti liikuv
(masin).

per pēdēs apostolōrum — apostlite jalgade abil = jala.

persōna grāta — meeldiv, armualune isik.

petitiō principiī — järelduse tegemine mõttest, mis enne
ise vajab tõendust.

pīa dēsīdēria — vagad soovid; **pīa fraus** — vaga pettus;

pīae memōriae — vagaks, austavaks mälestuseks.

pīnxit — maalis, on maalind.

pīum dēsīdērium — vaga (kättesaamatu) soov.

plēnus vēnter nōn stūdet libēnter — täis kõht ei õpi hää-
meelega.

quod érat dēmōnstrāndum — mis tuli tõestada.

quod licet Jōvī, nōn licet bōvī — mis lubatav Jupiterile,
pole lubatav härjale.

quō ūsque tándem — kui kaua viimati (Cicero kõne al-
gus Catilina vastu), kärsituma ootuse väljendus-
hye.

quō vādis? — kuhu lähed?

rāra ávis (in térris) — haruldane lind (maa pääl):

redivīvus (naissugu: **redivīva**) — jälle elus, uuesti ellu
ärgand.

repetitiō est māter studiōrum — kordamine on õppimise
ema.

requiēscat in pāce — puhka rahus.

reservātiō mentālis — mõttes tehtud, aga väljaytlemata
tagasivõte, endalejäetavus.

reservātis reservādis — tarviliste tagasivõtetega, eranditega.

**respectivē* — vastavalt; lyhend. *resp.*

rīsum teneātis — pidage naeru.

sāeculum obscūrum — tume, harimatu aastasada, ajajärk.

sālvē — tere.

sapiēnti sat — targale kyllalt.

sēmpēr idem — ikka sama, samasugune.

sempervirēns — igihaljas, alatiroheline.

sic — (tõesti) nõnda, (mitte kogemata); *sic itur ad āstra* nii minnakse tähtedeni; *sic trānsit glōria mūndi* — nii läheb maailma au.

silēntium (saksa häädamise järele ka *silentsium*) — vaikus!

sī nātūra négat, fáciť indīgnātiō vérsūs — kui loodus pole annet annud, siis paneb meelepaha luuletama.

sine irā et stūdiō — ilma viha ja poolehoideta (erapooletumalt).

sint ut sunt, aut nōn sint — olgu nagu nad on, või ärgu olgu yldse.

si tacuissēs, philōsophus mānsissēs — kui oleksid vaikind, oleksid filosoofiks jäänd.

sit tibi terra lévis — olgu sulle muld kerge.

sī vīs pācem, párā béllum — kui tahad rahu, valmist end sõjaks.

spīró, spērō — hingan, loodan (nii kaua kui elan, loodan).

stātus in státū — riik riigis.

stātus quō — endine seisukord, endine olukord.

sub spēciē aeternitātis — igaviku seisukohalt.

sūi géneris — oma laadi, ainulaadne.

súmmā cum láude — ylima kiitusega (hindamissõna ek-samil).

súmma summārum — summade summa, yldsumma.

sūrsum córda — „sydamed ylespoole“, julgust!

súum cuique — igayhele oma, omakohaselt.

tábula rāsa — puhtaks, siledaks (kaabitud (vaha) tahvel, kuhu midagi ei ole kirjutet; *tabula rasa* tegema — maatasta tegema.

tāedium vítae — elutydimus.

tēmpora mūtántúr et nós mūtāmúr in illis — ajad muutuvad ja meie muutume nendes.

términus téchnicus — oskussõna, erisõna (mingil teadusel või tegevusel).

- térra incógnita** — tundmatu maa.
- tértium comparatiónis** — võrdluse kolmas liige, see, mis kahe teisega võrrelduna on yhine.
- ***thēsáurus** — „varandus“, suur põhjalik sõnaraamat või muu koguteos.
- testimónium paupertátis** — vaesuse, maksujõuetuse tunnistus (ka vaimses mõttes).
- trēs fáciunt collégium** — kolm moodustavad (nõu)kogu.
- ***Túsculum** — vaikne vaimse töö asukoht (Rooma kirjaniku Cicero mõisa järele).
- úbī béne, íbī pátria** — kus hää, sääl isamaa.
- última Thüle** — äärmine Thule, maailma äär (muinasroomlaste arvamise järele).
- úrbi et órbi** — linnale (Roomale) ja kogu maailmale.
- útile dúlcī** — kasulik magusaga, meeldivaga (yhenduses).
- últrá pósse nēmō obligātur** — keegi ei ole kohustet yle oma jõu võima.
- vae víctis** — häda võidetuile.
- válē** — jumalaga.
- vānitās vānitátum et omnia vānitās** — „tyhisuste tyhisus ja kõik on tyhisus“ (Salomoni koguja raamat 1, 2: Selge tyhi asi, kõik on tyhi asi).
- variātió (ehk varietās) dēléctat** — vaheldus, mitmekesisus on meeldiv.
- vēni, vídī, vícī** — tulin, nägin, võitsin.
- vértē** — kääna, pööra (lehte).
- více vérsā** — ymberpöördult, teisipidi.
- vídeant cónsulēs** — konsulid vaadaku (et riik kahju ei saaks).
- víribus únítis** — yhendet jõul.
- vīs cómica** — koomiline jõud, võim.
- vívat** — elagu (ta), **vívant** — elagu (nad).
- vívat, crēscat, flóreat** — elagu, kasvagu, õitsku.
- vōx hūmāna** — inimese hääl (inimese hääle taoline oreli-register).
- vōx pópulī, vōx déi** — rahva hääl, jumala hääl.
- vúlgō** — yldiselt.
- vúlgus** — lihtrahvas.

Lõppmärkus.

Käesolevas esineb paramatult mõningaid puudusi — ebatäpsusi, ebajärjekindlusi ja eksimusigi. Nii ei ole nina-häälikuid märgitud mitte kyllalt yhtlase transkriptsiooniga eri keelte nimedel ja samuti mitte igakord osutet ll, nn, rr hääldamist lyhikese l, n, r-na; pikki rõhulisi vokaale on märgitud kord kahekordse aapega (tähega), kord rõhu-märgiga varustet yhekordse aapega jne.

Kõiki neid puudusi vahest vabandetakse järgmiste põhjustega: 1) seesuguse teose uudus eesti kirjanduses ja vahest koguni maailmas; 2) teadete saamise raskus mõnede keelte hääldamise kohta, mida autor isiklikult ei oska või millega ta ainult osaliselt ja yldjoontes on tut-tav; sageli saadi eri isikuilt ja eri raamatuist yksteisest erinevaid andmeid ja seletusi; 3) eri keelte kirjas tarvi-tetavate aabete ja diakriitiliste märkidega varustet aabete hankimise raskus trykikojal, kus raamat trykiti, mille tõttu trykkimine viibis väga pikale; 4) raamatu trykki-mine teises linnas, mis ka raskendas korrektuuride tege-mist; 5) raamatu ladumine masinaga; selle tõttu lõplikus korrektuuris loobuti nii mitmete vähemoluliste vigade, ebajärjekindluste ja ebatäpsuste parandamisest, et mitte veelgi rohkem viivitada raamatu ilmumist ja mitte veelgi rohkem tõsta trykikulused, mis muidugi juba olid paisund väga suureks.

Peetagu ikka silmas, et selle raamatu eesmärk on pää-miselt osutada, kuidas võõrrahvaste pärisnimesid tuleb **ligikaudse täpsusega** hääldada eestikeelses kõnes ja teks-tis, mitte aga ei pretendeeri siin õpetama võõrkeelte täp-set hääldamist, nagu see antakse vastavais keeleõpikuis. Sellepärast on käesolevas raamatus teatavad hääldamise ebatäpsused ja ligikaudsused arusaadavad ja vabande-tavad.

Autor tahaks loota, et sel puudulikulgi kujul käesolev raamat suudab tuua teatavat kasu kirjandust ja aja-kirjandust lugevalle eesti publikulle, aidates teda natukenegi orienteeruda võõrkeeliste pärisnimede hääldamise suures rägastikus ¹⁾.

¹⁾ Raamatus on tarvitet ka mõningaid keeleuendusi, nagu -nd, -tet, -lle; sõna „(kirja)tähe“ asemel on ainult lõpupoole uus sõna „aabe“ (gen. aape), mis alles hiljuti loodi. Sõna „ingliskeel“ on erandlikult kokku kirjutet. Hääldamise märkimiseks on sellepärast tarvitet niipalju vene keele tähti, et käsikiri tehti ajal (enam kui 10 aastat tagasi), mil vene keele oskamine oli meil yldisem kui praegu.

Raamatus esinevate pärisnimede i n d e k s.

Nime järel olev number osutab paragrahvi.

- A.**
- Aaborg 404
 Aalesund 429
 Aase 413
 Aasen 391
 Abbaye 135
 Abel 337
 Ackermann 437
 Alfonso 351
 Aguiar 342
 Ahlqvist 455
 Ahriman 563
 Aisne 104
 Aix 95
 Ajuda 340
 Aksakov 594
 Albuquerque 343
 Alcalá 320
 Alcibiades 272
 Alfred 93
 Alecsandri 357
 Aleksandrovitš 596
 Aleksandrovski 572
 Aleksei 584
 Aleksejev 584
 Alessandro 317
 Alexander 41
 Alexandre 118
 Alighieri 308
 Alliance Française 118
 Alkio 557
 Alphonse 55
 Alytus 520
 Amalie 22
 American 206
 Amicis, de 303
 Amiens 124
 Amor 76-a
 Amuur 569
 Anchor 167
- Andelven 430
 Andøen 430
 Andrásy 463
 Andrejev 584, 592
 Andrev 199
 Andrievs 547
 Angelo 306
 Anthony 178
 Antiochus 64
 Antonovna 567
 Antti 558
 Apponyi 470
 Apuhtin 581
 Apsichu Jehkabs 537
 Arago 77
 Aranyi 470
 Archibald 166
 Arhhangelski 593
 Arnauld 94
 Arndt 45
 Asachi 358
 Asia 76-a, 268
 Askin 424
 Atlantic 271
 Auch 108
 Augier 11
 Augergne 129
 Austen 198
 Auxerre 136
 Auxonne 136
 Avdotja 568
 Avertšenko 597
 Avesne 104
 Avignon 129
 Avon 209
 Azevedo 348
- B.**
- Bacon 3, 209, 266
 Baer 26
 Balcescu 357
 Balfour 267
 Ballot 138
 Baltic 210
 Balzac 115
 Barbey 84
 Barrès 91, 136, 138
 Bartolomé 320
 Bâth 456
 Bataignolles 129
 Batjuškov 594
 Baudelaire 87
 Baudissin 55, 123
 Bazan 322
 Beakonsfield 197
 Beardsley 194
 Beatty 194
 Beaulieu 87
 Beaumarchais 108
 Beecher Stowe 201
 Behrens 21
 Bellamy 209
 Belleville 78
 Bellevue 82
 Bennet 274
 Béranger 118
 Bergerac, Cyrano de
 111
 Berg 46
 Bergsöe 393, 394
 Bériot 92
 Berkeley 243
 Berkshire 218
 Berliin 14
 Berlioz 115
 Berthelot 102
 Berthollet 102
 Besançon 107, 121
 Besant 216
 Bessaraabia 569
 Bewick 199
 Beyle 84

- Bezerra 348
 Bierce 197
 Billy 274
 Bird 207, 221
 Birmingham 248
 Birsneek 534
 Rismarck 34
 Bizet 115
 Blanc, Louis 119
 Blanche 118
 Bliziński 487
 Boccaccio 304
 Bogø 416, 431
 Boerhaave 376
 Bogø 393
 Bohomolec 482
 Boileau 87
 Bolingbroke 228
 Bolintineanu 355
 Bologna 312
 Bonheur 101
 Bordeaux 95
 Bossuet 92
 Bougival 111
 Boulogne 129
 Bourgeois 112
 Bovljaerg 404
 Boven 201
 Bozděch 512
 Brandão 351
 Brescia 311
 Bretagne 129
 Bret Harte 161
 Breughel 378
 British Museum 222
 Brjussov 582
 Broadway 204
 Broglio 313
 Brougham 239
 Broughton 239
 Brown 200
 Browning 200
 Bruce 208
 Bruxelles 136
 Buchanan 167, 275
 Budapest 463
 Buffalo 223
 Buffon 121
 București 362
 Buloz 115
 Bulwer 208, 226
 Bunyan 223
 Burdsley 225
 Burnett 225
- Burns 225
 Buxhoevdén 27
 Bär 23
 Böhlau 21
 Bötien 51
 Bürger 24
 Bylow 33-b
 Byron 2, 159, 218, 266,
 279
- C.**
- Caecilia 63
 Caen 127
 Caesar 56, 58, 63, 76-a
 Caine 192
 Caius 62
 Calas 106
 Calais 106
 Caldas 337
 Calderón 321
 Cambridge 209
 Camõens 350
 Campagna 312
 Campbell
 Canadian 264
 Canalejas 2, 324
 Cantú 297, 302
 Caprivi 30, 53
 Caras 527
 Carducci 303
 Carl 33-a
 Carlyle 218
 Carmagnole 129
 Carnegie 216
 Carvalho 344
 Castilho 327
 Castlereagh 237
 Catham 210
 Catulle Mendès 118
 čech 506
 Cecil 277
 Cécile 106
 Cederberg 442
 Cellini, Benvenuto 303
 Centraal-Afrika 230
 černius 528
 Cervantes 321
 česna 528
 Chamberlain 209, 281
 Chamisso 55
 Chantilly 132
 Charles 108
- Charlotte 55
 Charlottenlund 408
 Chat Noir 108
 Chateaubriand 119
 Chateaudun 126
 Chateau-Lafitte 108
 Chateaufneuf 108
 Chaucer 198
 Chenier, André de 108
 Cherbuliez 116
 Cherubini 309
 Chessapeake 194
 Chicago 166, 287
 Child Harold 219
 Chlodowiecki 485
 Cholmondeley 243
 Chomjakov 581
 Chopin 123
 Christ 219
 Christian 37
 Christo 64, 76-a
 Churchill 225
 Cicero 56, 63, 75, 76-a
 Cid 93
 Citadellet 398
 Citron 427
 City 169
 Ciudad 321
 Cività Cecchia 309
 Clara 33-a
 Claire 106
 Clare 233
 Claude 106
 Cleveland 213, 217
 Clever 216
 Cloomber 191
 Clydes 218
 Coelestinus 63
 Coelestis 59
 Coelho 344
 Cogălniceanu 357
 Collins, Wilkie 43
 Colomb 97, 121
 Colridge 171
 Comte Auguste 121
 Condillac 132
 Connecticut 242
 Conradi 53
 Conscience 118
 Constantinopolis 76-a
 Constantinus 56, 74
 Cooper 191
 Corneille 131
 Correggio 307

Courbet 106
 Cousin 123
 Courtenay 202
 Courtenay, Baudouin
 de 123
 Courth 201
 Crawford 198
 Crebillon 132
 Creutz 454, 456
 Cromwell 170
 Crookes 191
 Cumberland 223
 Cunha 344
 Cuvier 106
 Cäsar 33
 Cäcilie 33
 Cyr 114
 Cyril 33
 Cyrus 70
 Czajkowski 484

D.

Daarja 568
 Dagens Nyheter 438
 Daguerre 113
 Dahlstjerna 455
 Dahn 21
 Daily Mail 192
 Daily News 199
 Daisy 279
 D'Alembert 118
 Danska 527
 D'Annunzio 298
 Danton 121
 Dantšenko 597
 Darwin 159
 Dauphiné 103
 D'Aureville, Barbey
 87
 Davydov 574
 Davis 206, 209
 Defoe 161
 Delavigne 129
 Delteil
 De Nieuwe Courant
 379
 Derby 207
 Deržavin 567, 595
 Desbordes 104
 Descartes 104
 Deschamps 104, 119
 Des Esseintes 96, 123
 Desfontaines 104

Desforges 111
 Desjardins 104, 123
 Deslys 104
 Desmoulins, Camille
 104, 123
 Dias 346
 Dickens 168
 Diderot 92
 Dierk 95
 Dimbovița 353, 363
 D'Indy, Vincent 123
 Disraeli 195
 Dobrovský 501
 Dolores 320
 Domenico 296
 Don Juan 110
 Don Quijote 324, 326
 Doré 79
 Dostojevski 584
 Doubs 97
 Douglas 202
 Doumergue 113
 Doumic 106
 Doyle 161
 Drachmann 399
 Dreiser
 Družinin 595
 Dubarry 82
 Du Bellay 84
 Dubois-Reymond 53,
 121
 Dubourg 96
 Duc 106
 Ducamp 119
 Duchamp 97
 Ducis 104
 Dufresnoy 104
 Duhamel 101
 Dumas 91, 96
 Dumesnil 104
 Duncan 223
 Dundee 223
 Duquesne 104
 Dvořak 511
 Dyck, van 371

E.

Eça 338
 Echegaray 323
 Edda 47
 Edmond 121
 Eliot 216
 Elvestad 429

Émile 79
 Emmeline 128
 Enghien 124
 Ephraïm 128
 Eremitagen 408
 Ernest 92
 España 328
 Etienne 128
 Eton 213
 Eugen 199
 Eugène 111
 Eugénie 111
 Eupolis 67
 Evening News 213
 Evens 213
 Eötvös 473

F.

Faaberg 429
 Faareveje 395
 Faehlmann 26
 Faerder 414
 Faguet 113
 Fanny 29, 33-b
 Fanø 393
 Favén 434, 441
 Félicien 124
 Fenelon 121, 124
 Ferencz 467
 Feullet 133
 Feydeau 87
 Fichte 35
 Field 197
 Fielding 197
 Figaro 77
 Filefjeld 429
 Flaubert 92
 Flood 191
 Fløifjeldet 429
 Foch 108
 Folies-Bergère 111
 Foreland 243
 Forsell 434
 Fortun 417
 Fothergill 177
 Fowler 200
 Foy 85
 Fragonard 93
 France, Anatole 118
 Francesca 303
 Franzén 441, 453
 Frazer 209
 Fredensborg 407

- Freiligrath 34
 Frey 29, 54
 Fries 454
 Fuchs 36
 Fählmann 1, 23
- G.**
- Gainsborough 239, 245
 Galsworthy
 Gancilazo 348
 Garay 469
 Gare du Nord 93
 Gardinas 530
 Gatham 209
 Gausta 419
 Gautier, Théophile 99, 105
 Gavarni 77
 Gawlowski 493
 Gay-Lussac 106
 Gazeta Warszawska 497
 Geijerstam 443
 Geiranger 419
 Geoffrey 112
 George 112, 171, 205, 207
 Georges 112
 Georges Sand 120
 Gérard 111, 171
 Géricault 111
 Germany 171
 Gerstäcker 24
 Gervais 111
 Gheraldi 308
 Giacomo 307
 Gide
 Giellerup 396
 Giende 418
 Gilbert 172
 Gilbson 172
 Gil 341
 Gill 171
 Gioconda 307
 Gioja 307
 Giolitti 307
 Giordano, Bruno 307
 Giorgio 307
 Giotto 307
 Giovanni 307
 Giraudoux
 Giulio 307
- Giuseppe 307
 Gjeithus 418
 Gjøvik 418
 Glasgow 201
 Gloucester 242
 Gneditš 596
 Goethe 1, 11, 27
 Gogol 567, 587
 Goldoni 305
 Goldsmith 177, 227
 Golitsyn 580
 Gómez 325
 Gonçalves 338
 Goncourt 121
 Gonzaga 348, 351
 Gordon 172
 Gorki 587
 Gounod 93, 113
 Goya 329
 Grabbe 45
 Graham 209, 242
 Grand Hôtel 120
 Grant 172, 212
 Gray 192
 Great Britain 195
 Green 190
 Greenwich 190, 242
 Grenoble 113
 Gray 193
 Gribojedov 584
 Gribskov 397
 Grigorovitš 596
 Groot 383
 Grosvenor 242
 Gross 25-a, 39
 Grot 566
 Grün 22-a
 Gryphius 42
 Guadeloupe 113
 Guernesey 113
 Guerra 342
 Guerra 342
 Guesde 104
 Guigne 129
 Guilde-Hall 226
 Guillaume 113, 132
 Guimarães 342
 Guise 113
 Guizot 115
 Gustave 82
 Guy 113
 Guyau 113
 Guyenne 114
 Göckingk 49
 Gösta 443
- Gylden 443
 Gyllingnaes 392
 Gyrihaugen 430
 Gyulay 470
- H.**
- Hádek 501
 Hadeland 429
 Hall 206, 210
 Hälström 437
 Hammerskiöld 446
 Hampshire 218, 250
 Hamstead 251
 Hanau 10
 Hanaux 10
 Haneau 10
 Hanot 10
 Hans 52
 Hardy 233
 Harlowe 201
 Harry 33-b
 Hart 212
 Harte 217
 Hašek 507
 Hasenclever 30
 Haslev 397
 Hauptmann 21
 Hebbel 47
 Hedenstjerna 446
 Hedin 434
 Hegel 22-a
 Heidegg 47
 Heine 54
 Heinrich 35, 533
 Henriques 348
 Héloïse 85
 Helvétius 91
 Hemingway
 Henares 330
 Henri 118
 Henry 160
 Herculano 345
 Herczeg 467
 Herder 24
 Hermann 24
 Herrero 330, 332
 Hervegh 48
 Heyse 29
 Hichens 166
 Hide 207
 Hipólito 334
 Hippolyte 81, 148
 Hiršova 362

Hjaelm 402
 Hjelt 447
 Hjerkinm 428
 Hjärne 447
 Hjärta 447
 Hjörning 402
 Hobbes 162
 Hoffmannsthal 43
 Højerup 395
 Holmes 162
 Homjakov 581
 Hondecoeter 376
 Hooch 381
 Hood 191
 Hooft 374
 Hope 208, 227, 161
 Horatius 76-a
 Horn 416, 431
 Houston 203
 Houten, van 379
 Howard 200
 Hubert 92
 Huene 28
 Hufvudstadsbladet 449
 Hugh 222
 Hughes 222
 Hugo, Victor 10, 82
 Hugues 113
 Hulme 241
 Humboldt 45
 Hume 222
 Humpry 223
 Hunt 208, 223
 Hurmuzachi 364
 Huxley 223
 Huysman 377
 Huysmans 91
 Hvittingfoss 428
 Häckel 23
 Häring 23
 Hölty 29
 Hyde Park 218

I.

Ilja 576, 598
 Iljina 598
 Iljitš 596
 Il Messaggero 306
 Indriķis 549
 Iphigenie 42
 Isefjord 405
 Iseult 94

István 463
 Italia 76-a, 299
 Ivan 566, 596, 598
 Ivanhoe 218
 Ivanov 570, 594
 Ivanovitš 576, 596
 Ivanovna 598

J.

Jablonský 501
 Jack 175, 206, 210, 281
 Jacobs 209
 Jacotot 110
 Jacques 114
 Jahnis 533
 Jakobowský 29, 33b
 Jalomița 353, 363
 James 175, 209, 281
 Jānis 540
 János 463
 Jarovski 582
 Jauna rascha 538
 Jaunakās Sinas 548
 Jaurès 110
 Jean 118
 Jean-Baptiste 136
 Jeanne D'Arc 110
 Jean Paul 55
 Jegor 584
 Jehkabs 533
 Jenny 175, 216
 Jesus 213
 Jésus-Christ 136
 Jim 175
 Joachim 123
 Joan 361
 João 350
 John 175, 186, 276
 John Bull 226
 Jókai Mór 459
 Jokinen 557
 Jonathan 229
 Jordaens 373
 José 320, 324, 334
 Joseph 110
 Joyce
 József 465
 Jules 110
 Juliette 110
 Julius 62
 Justus 76a
 Jyväskylä 556

K.

Kamenski 593
 Kanteletar 557
 Karamasov 578
 Karamsin 566, 595
 Károly 470
 Karthago 67
 Keats 194
 Kéler Béla 459
 Kemeny 470
 Kenin 549
 Kentucky 223
 Kerenski 593
 Kerstin 444
 Kielland 420
 Kierkegaard 2, 405, 406
 Kiiev 569
 Kilpi 557
 Kina 444
 Kingsley 190, 220
 Kirsebaer 421
 Kitchener 166
 Kitzberg 46
 Kitty 274
 Kjølén 420
 Klaustiniš 548
 Kleinbergis 550
 Klopstock 32, 34
 Kniaźnin 488
 Knickerbocker 184
 Knigge 47
 Knox 184, 240
 København 397
 Kochanowski 485
 Kolbotn 421
 Koldinghus 405
 Kolhhanov 581
 Koltsov 587
 Korolenko 597
 Kościuszko 489
 Koslov 594
 Kossatkin 567
 Kossuth 472
 Krasicki 486
 Krasiński 483, 486
 Kraszewski 489
 Kreuzwald 25, 44, 33-b.
 Krohn 439
 Krylov 574, 594
 Kubelik 501
 Kuprin 595
 Kurier 478
 Kurier Polski 497

- Kurier Poranny 479
 Kurtz, Kurz 10
 Kusma 596
 Kusmin 595, 598
 Kusmina 598
 Kusmitš 596
 Kämp 444
 Kyber 29
 Kydd 160
 Kylling 421
 Kyvel 29
- L.**
- La Bruyère 82
 La Fayette 81
 La Fontaine 121
 La Harpe 148
 La Rochefoucauld 94, 108
 Labgava 518
 Laërtes 60
 Læsø 393
 Lager 435
 Lagerlöf 448, 450
 Lamarck 77
 Lamartine 78
 Laon 127
 Lăpuşneani 362
 Laronge 55
 Larousse 83
 Las Casas 320
 Laval 140
 Lavallière 80
 Lavater 30
 Lavoisier 99
 Lawrence 198
 Lazar
 László 464
 Lear 194
 Lebel 78, 140
 Leboeuf 86
 Lebrun 126
 Leclercq 114
 Lecoq 114
 Leeds 190
 Lefèbvre 136
 Leire 395
 Lemoyne 85
 L'Enclos, Ninon de 121
 Lenin 567
 Lens 91, 136
- Lenz 38
 Leroux 95
 Leroy 85
 Les Hermies 96
 Lesueur 86
 Lescziński 490
 Levay 469
 Leverrier 99
 Lévy 81
 Lewis 199
 Lheureux 95
 Lichtenberger 118
 Liège 111
 Lietuva 518, 521
 Lietuvis 529
 Liliencron 22
 Lille 78, 132
 Lincoln 241
 Lipinski 478
 L'Isle-Adam, Villiers de 118, 119
 Liszt 464
 Liverpool 191
 Livingstone 220
 Livø 397
 Lizzy 180
 Ljan 428
 Ljunggren 447
 Locke 168
 Loire 85
 Løkken 406
 Lom 416
 Lomonossov 567
 Longfellow 201
 Lorillo 327
 Loti 77
 Louis 91, 199
 Louise 55, 83
 Louisiana 203
 Loulé 335
 Lourdes 91
 Lourenço 338
 Lourps 97
 Louvre 83
 Lowndes 200
 Lucien 124
 Luigi 306
 Luiz 348
 Lulli 82
 Lunéville 82
 Luther 43
 Lönbom 439
 Lönrot 439
 Lyon 117, 121
- M.**
- Mabile 132
 Mac 210
 Macaulay 198
 Macdonald 159
 Macedo 337
 Macha 504
 Maeterlinck 373
 Magalhães 350
 Maler 22a
 Manchester 167
 Mand 405
 Manén 320, 332
 Manzoni 300
 Marat 92, 96
 Marcel 106
 Marcus 76a
 Marie 78
 Marini 296
 Marivaux 95
 Marlowe 201
 Marmeduke 222
 Marne 78
 Mars 52, 76a, 91
 Marseilles 131
 Mary 209
 Marya Konopnicka 496
 Masaryk 507
 Mascagni 312
 Masefield
 Matin 123
 Matthew 199
 Maud 198, 405
 Maugham 239
 Maurice 106, 198
 Mawson 198
 Maximiliano 347
 Maximus 69
 Mazzini 301
 Meaux 95
 Medici 296
 Meilhac 101
 Mejico 324
 Melbourne 244
 Melnikov 594
 Mendelssohn 21
 Mendès 118, 123-a
 Meredith 216
 MÉRIMÉE 79
 Metsù 375
 Meung 126
 Meunier 99
 Meurmann 454

- Meuse 86
 Meyer 29
 Meyrac 106
 Michael 218
 Michel 108
 Michelangelo 309
 Michelet 108
 Michigan 166
 Mickiewicz 2, 484
 Mieris 372
 Mignard 129
 Mignon 129
 Mihály 470
 Mihhail 581
 Miklós 463
 Miltiades 76
 Milton 159
 Milwaukee 198
 Minccio 304
 Mirabeau 87
 Missouri 203
 Molière 80
 Molnár 459
 Monchique 339
 Mongolfier 121
 Monomahh 581
 Montaine 129
 Mont-Blanc 121
 Montherlant, Henri
 Montmartre 121
 Montesquieu 121
 Moore 191
 Morand
 Mortimer 3
 Moszkowski 489
 Motte-Fouqué, de la 55
 Moulin Rouge 123
 Munch 417
 Munkácsy 466
 Murger 111
 Murillo 327
 Murray 225, 274
 Musset 92
 Mussolini 296
 Mystik 29
 Mäkinen 557
- N.**
- Narežnyi 588
 Needra 534
 Neeva 569
 Nekrassov 579
- Nelly 160
 Němcová 512
 Nemirovitš 596
 Nero 76-a
 Neruda 501
 Neufchâtel 105
 Nevers 100
 Newcastle 247
 Newfoundland 200
 Newton 199
 New York 14, 199
 Neždanov 594
 Nhil 50
 Nicander 442
 Nicolas 106
 Nicolo 297
 Niedra 541
 Nietzsche 38
 Niižni 568
 Noailles 130
 Nord 431, 439
 Nordby 405
 Nordenskiöld 2, 446
 Nordfjord 429
 Nordland 431
 Nordqvist 452
 Norsjö 423
 Norvins 91, 123, 136
 Norwich 242
 Novalis 30
 Novikov 594
 Numantia 56, 74, 75,
 76-a, 268
 Numedal 417
 Nyrop 390
- O.**
- Oblęgorek 495
 O'Connel 159
 Odysseus 29
 Oedipus 76
 Ogiński 483
 Ohio 218
 Ohnet 101
 Omer 100
 Opitz 38
 Orleans 119
 Orzeszkówa 491
 Oslo 416
 Ottilie 22
 Ourcq 114
- Overbeck 30
 Ovidius 76-a
- P.**
- Pacific 271
 Pakkala 558
 Pál 459
 Palacky 505
 Palais Royal 91
 Palanga 518
 Pall Mall 232
 Parius 14
 Pascal 106
 Pasek 486
 Pasteur 86
 Path 212
 Paul 87
 Pavel 598
 Pavlovna 598
 Peary 194
 Peer Gynt 412
 Peléda 519
 Penn 207
 Percy 169
 Pereda 320
 Père-Lachaise 108
 Perez 348
 Perrault 94
 Petrašjūnas 522
 Petrovna 598
 Petruša 599
 Petöfi 461
 Philipp 42
 Philippe 103
 Philips 181
 Philopoemen 66
 Piccadilly 170
 Piccolomini 296
 Pierre 78
 Pierrot 92
 Pietá 297
 Pimentel 334
 Pinez 348
 Pinheiro 344
 Pissarev 570, 594
 Piśsemski 568, 593
 Pitești 362
 Pitt 207, 220
 Pjotr 586, 598
 Pławneek 548
 Plymouth 249
 Pobedonóstsev 594
 Poe 161

- Poincaré 125
 Poitiers 99
 Politiken 388
 Poltaava 569
 Pompadour 83, 121
 Pope 161, 227
 Popolo Romano 296
 Portalegre 234
 Portsmouth 249
 Poruk 551
 Poruks 583
 Potapenko 597
 Potocki 482, 500
 Prévost 92
 Proctor 3, 208
 Proust
 Prudhomme, Sully 101
 Prusija 523
 Pryce 218
 Przegląd Wieczorny 497
 Przybyszewski 492
 Psyche 188
 Ptolemy 187
 Puccini 303
 Pugnani 312
 Punkaharju 557
 Purapuķe 549
 Puriškevitš 596
 Puškin 575
 Puy 82
 Päivärinta, Pietari 557
 Pym 279
 Pypin 574
- Q.**
- Quaestor 65
 Quantz 40
 Quartier Latin 123
 Quebec 179
 Queensborough 239
 Queenstown 190, 200, 252
 Queiroz 348
 Quental 343, 351
 Quentin 179
 Quesnay 114
 Quesne 114
 Quinault 114
 Quincey 193
 Quincke 40
 Quinet 27
- Quintus 65
 Quitzow 40
 Quotidien 124
- R.**
- Rabelais 91
 Racine 106
 Rákóczy 467
 Rákosi 463
 Raleigh 232, 239
 Ramos 346
 Randers 405
 Raoul 83
 Rasyta 523
 Reade 194
 Rees 374
 Regent 207
 Regent-Street 213
 Reginald 171
 Regnault 129
 Régnier 129
 Reims 91, 123
 Reine 84
 Reinhold 21
 Réjane 128
 Remi 78
 Renan 118
 République Française 155
 Rets 92
 Retz 136
 Reuter 25
 Rezsö 465
 Rhein 43
 Rhenus 67
 Rhodes 183
 Rhône 102
 Richard 35, 166
 Richardson 166, 275
 Richelieu 108
 Richepin 123
 Riehl 25-a
 Robespierre 78
 Roch 109
 Roche 108, 109
 Rodolphe 103
 Rodrigues 334
 Roger 111
 România 354
 Romînia 354
 Rosanov 567
 Rosen 400
 Rosny 104
- Rostand, Edmond de 121
 Roth 22-a
 Rousseau 1, 45, 87
 Royal 85
 Roždestvenski 593
 Rozinante 180
 Rubens 375
 Ruggen 550
 Ruisdael 377
 Runeberg 440
 Russel 223
 Rückert 34
 Rydberg, Victor 438
 Rydqvist 452
 Rysviik 2, 371
 Ryvingen 417
 Rzewuski 491
- S.**
- Saar 25-a
 Sachs 36
 Sacy, Sylvestre de 106
 Šafarik 511
 Šahhovskoi 581, 591
 Sainte-Beuve 123
 Saint-Germain 123
 Saint-Hilaire 123
 Saint-Pierre, Bernardin de 123
 Saint-Quentin 123
 Saint-Simon 123
 Saint-Saëns 123, 127
 Salisbury 246
 Sallustius 76-a
 Samaara 569
 Sampo 557
 Sancho Pansa 323
 Sand 93
 Sándor 2, 463
 Santeri 557
 Saône 89, 139
 São Paulo 350
 Sarasate 320
 Saratov 569
 Sašenka 599
 Sauleets 535
 Sauliets 542
 Savage 209
 Schaefer 26
 Schiaparelli 310
 Schild 382

- Schiller 3, 11, 31, 54
 Schmidt 45
 Schultz 38
 Schurer 100, 109
 Scipione 310
 Scilly 106
 Scott 3, 170
 Sébastien 124
 Seeberg 25-a
 Seemann 25-a.
 Ségur 113
 Seignobos 91
 Seine 84
 Sejvø 395
 Seltmatis 536
 Senlis 136
 Seppälä 558
 Sergei 579, 596
 Sergejevič 596
 Serjoža 599
 Sešpè 524
 Setälä 557
 ševčik 508
 Sevilla 327
 Shaftensbury 246
 Shakespeare 1, 207,
 209, 217, 243
 Shakleton 210
 Shaw, Bernard 198
 Shelley 193, 265
 Sheridan 165
 Shylock 218
 Sibirjak 598
 Sicilia 76-a
 Sidorenko 597
 Sidney 193, 265
 Siegfried 21
 Sienkiewicz 484
 Sjoa 423
 Sjöberg 446
 Skagerak 407
 Skeikampen 424
 Skien 424
 Skild 424
 Skinnar bøl 424
 Skøien 415
 Skytt 445
 Slavici 357
 Slobodka 572
 Slottet 406
 Slowacki 493
 Smądecki 494
 Smith 177
 Snaasen 422
 Snoilsky 438
 Snowdon 201
 Socrates 76
 Sogn 425
 Sologub 573
 Solovjov 586, 592
 Søndermarken 405
 Soulié 83
 Southey 177
 Southampton 210
 Spencer 169
 Spielhagen 32
 Sprenk-Läte 10
 Stacchetti 309
 Staël 89, 136
 Ståhlberg 437
 Stalholm 406
 Stanislav 490
 Stanley 193, 210
 Stendhal 101, 118,
 123-a
 Stein 32
 Stepan 596
 Stepanovič 596
 Stephan 42
 Stephanie 42
 Stephen 181
 Sterne 161
 Sternfeldt 45
 Stevenson 213
 Steward 199
 Stone 227
 Støren 415
 Storm 32
 Straaten 374
 Strachey, Lytton
 Strassburg 46
 Stratford 212
 Strauss 32
 Streuwels 378
 Strykowski 479
 štšedrin 577, 595
 štšerbakov 577
 Stuart 208, 222
 Stürgkh 49
 Sue 82
 Suetonius 73
 Suiders 377
 Sunderland 223
 Susannah 212
 Suvalkai 518
 Sven 435
 Svendberg 405
 Světlá 512
 Svinhufvud 449
 Svinkløv 397
 Świętochowski 495
 Swift 163
 Swinburne 225
 Sylvio 335
 Széchenyi 2, 471
 Szinnyi 470

T.

- Taage 407
 Taine 84
 Tajo 324
 Talleyrand 136
 Tapio 557
 Targowicy 482
 Tarzan 180
 Taylor 192
 Tegnér 451
 Teixeira 347
 Temps 149
 Tennessee 190
 Tennyson 160
 Teuvo 89
 Thackeray 210
 Thames 178
 Théophile 349
 Thesaurus 7
 Thewrewk 473
 Thibaut 102
 Thierry 102
 Thiers 100, 102
 Thomas 43, 178, 349
 Thomé 102
 Tieck 34
 Times 162, 218
 Tirga-Ocna 357
 Tissa 464
 Tjällmän 446
 Toepffer 88
 Tolstoi 73, 591
 Tomas 346
 Toricelli 303
 Toth 472
 Toulon 117, 121
 Toulouse 83
 Tower 200
 Trubetskoi 591
 Tšaadajev 592
 Tšaikovski 33 b, 589
 Tsarskoje Seló 584
 Tšehhov 581

Tšernyševski 576
 Tudor 222
 Turgenjev 584, 594
 Turgot 92
 Twain, Mark 192
 Tyl 502
 Tyndal 160

U.

Uexküll 28
 Uhland 44
 United States 222
 Utah 186, 222
 Uusikaupunki 557

V.

Vaage 413
 Vaanja 568
 Vaarja 568
 Văcărescu 354
 Václav 505
 Valéry
 Valmy 81
 Vanløse 400
 Vanjuša 599
 Varnhagen 30, 53-a
 Vasques 343
 Vassiljev 579, 570,
 584
 Veit 30
 Vejellus 68
 Venus 76-a
 Verdun 126
 Vereštšagin 595.
 Viaud 93
 Vergilius 76-a
 Verhaeren 373
 Verne 78
 Versailles 130
 Vicente 337
 Viebig 11, 30
 Vieuxtemps 119
 Vigny, Alfred de 129
 Viin 14
 Villiers 99
 Vilmar 30
 Vilmos 463
 Vincenzo 303
 Vinci, Leonardo da
 303

Virginia
 Virhow 30
 Vischer 30
 Volkelt 30
 Volkmann 30
 Voltaire 1, 84
 Voss 30
 Vrchlický 514
 Vries, de 372
 Vörösmárty 469
 Vytautas 520

W.

Wallace 231
 Walter 3
 Ward 231
 Warrens 91, 120,
 123-a
 Washington 3, 165
 Watt 3, 231
 Watson 164, 206, 210,
 231
 Watteau 87
 Wedde 47
 Węsierski 495
 Werner 24
 Wetterbergh 456
 Whistler 182
 Whitechapel 218
 Whitehall 218
 Whitman 182
 Whitney 193
 Wieland 22
 Wieniawski 481
 Wigh 174
 Wilberforce 235
 Wilde 33-b
 Wilde, Oscar 219
 Wilhelm 21
 Wilkie Collins 163
 Woilseley 243
 Wolfe 228
 Wolzogen 43-a
 Wood 191
 Woolwich 242
 Wordsworth 235
 Worstead 242
 Worth 235
 Woulfe 203
 Wren 185, 240
 Wright 185, 240

Wriotherley 185, 219,
 240
 Wrzesniowski 491
 Wundt 45
 Wyndham 248

Ö.

Ödön 460
 Öresund 405

X.

Xabregas 347
 Xaintrailles 136
 Xaver 41
 Xavier 347
 Xérès 136

Y.

Yard 54
 York 176
 Yorkshire 250
 Yoroura 114
 Young 202
 Yvonne 81
 Yvones 91

Z.

Zacharias 38
 Zahn 38
 Zajíc 509
 Zakarias 453
 Zama 71
 Železo 510
 Zeltmatis 543
 Žemaitija 526
 Žeromski 488
 ževtšenko 597
 Zichy 471
 Zola 115
 Zóltán 468
 Zone 426
 Zoroastres 71
 Zuidersee 382
 Žukovski 577.
 Zukunft 38

A.

à 149
 à la française 107
 a piacere 303
 Abbey 265
 accelerando 303
 acre 209
 actus 76-a
 adagio 307
 adieu 86
 af 450
 agenda 75
 agitatio 76-a
 aktie 386
 album 140
 alemã 350
 all 210, 232
 alla marcia 304
 allright 210, 219
 amato 317
 ananás 334
 angel 209
 arpeggio 307
 astronomia 299
 aunt 206, 212, 285
 avec 149
 avec plaisir 149
 avenue 82
 aye 32

B.

baixo 347
 bar 206
 beber 336
 beard 194
 beaucoup 97
 beefsteak 190
 bellevédère 80
 berceuse 106
 bien 124
 bird 207, 234
 black 210
 blood 191
 blue 223
 boat 204
 boer 376
 bon 121
 bonjour 121
 book 291
 bridge 171

brother Jonathan 229
 buen tiempo 331
 building 226
 business 226

C.

ça ira 107
 caballero 331
 cadenza 300
 café chantant 118
 cake walk 241
 calm 241, 284
 capriccio 304
 capriccioso 304
 caprice 106
 castle 206, 212, 237, 242, 283
 cavalleria 299
 censor 76a
 chamar 339
 chambre séparée 118
 chancellor 212
 character 339
 chargé d'affaires 111
 château 108
 chef 105
 chef-d'œuvre 105
 cher 100
 chevalier 108
 chic 108
 christian 219
 chronicle 167
 church 225
 cicerone 303
 cilveks 546
 cincí 356
 cinco 351
 cinquecento 314
 circus 398
 college 256
 colonel 189, 235
 come 208, 229
 comedia 320
 commedia 299
 comtesse 121
 concerto 303
 conquistador 326
 concierge 121
 consilium 75
 consolation 139
 consul 63, 76a

corps 97
 cottage 256
 country 262
 cowboy 200
 crescendo 310
 crescens 76a
 croix 95
 czárdás 466
 cultura 75
 culture 260
 cultuur 386
 curaçao 136

D.

dance macabre 118
 dancing 212, 285, 293
 dans 149
 dark 206, 212, 282
 darling 212
 daughter 239
 de 149
 death 195
 des 150
 dieu 86
 dîner 99
 directrice 106
 dolce 303
 doutor 335
 door 191
 double 202
 drama 287
 dreadnought 198, 239
 dzimtene 543

E.

earl 236
 east 194
 edition 257
 eduskunta 559
 egyptien 124
 eight 239
 éljen 460
 enfin 123
 ennui 128
 entente 118
 esprit 92
 esquire 218
 étude 82
 exporteeren 374
 extension 258

- F.**
 fantaisie 118
 fair 1, 192
 fair play 192
 far West 212
 fascistid 310
 fashion 257
 father 212
 faubourg 96
 fellow 201
 femme 78a
 fer 100
 feuille d'album 140
 fifth avenue 222
 fire 3
 five o'clock tea 218
 fjord 431
 fortissimo 317
 français 118
- G.**
 garden 172
 gazette 180
 gazetta 301
 gentleman 210, 263,
 291
 ghost 174, 227
 gimene 550
 gin 171
 giornale 307
 girl 172, 234
 gitano 325
 glass 283
 god 172
 gold 227
 good-bye 218
 guardian 173
 guinea 194
- H.**
 half 241
 halfpense 241
 hall 232
 három 81
 hart 212
 heart 196
 hermandad 330
 héros 148
 hic 63
 high 174
 high life 219
- home 161
 homerule 161
 house 200
 hus 417
 hvilka 448
- I.**
 imbroglio 313
 impromptu 123
 in full dress 226
 ingénue 123
 inno 316
 institutio 76a
 intermezzo 301
 interview 199
 island 242
 isle 104
- J.**
 jacht 242
 jamais 110
 język polski 497
 jockey 175
 journal 110
 juffrouw 384
 jus 76a
- K.**
 kasvatus 557
 kéz 471
 knee 240
 knight 240
 krk 514
 król 480
 kyrka 444
- L.**
 la 146
 la langue française
 155
 la mode de Paris 149
 labut' 513
 lady 209
 l'ami 147
 l'âme 147
 land 405
 landeswehr 21
 largamente 317
 larghetto 308
 latvieši 544
- lasciate 311
 laugh 174, 285
 lawntennis 198
 lawyer 198
 le 146
 leggiero 306
 légion d'honneur 121
 les 148
 l'homme 148
 lingua 72
 life 218
 lis 92, 136
 livre 143
 llanos 327
 love 229
 louis d'or 91
 loup 97
 luňák 513
 lunch 223
- M.**
 ma chère 108
 madame 78
 made in Germany
 209, 288
 mademoiselle 85
 maestro 315
 magazine 218
 magnus 76a
 magyar 470
 main 149
 maire 84
 malincolia 299
 marche 108
 marche militaire 108
 maximus 76a
 mejnheer 371
 merci 106 f
 mesdames 104
 mesdemoiselles 104
 messe 78a
 messieurs 99, 122
 mevrouw 384
 mezzosoprano 301
 minimus 76a
 minus 76b
 mistress 242
 mon cher 121
 mon Dieu 121
 monsieur 99, 122
 moonshine 218
 moral 262

moral insanity 261,
288
motion 427
mountain 263
musette 82
music-hall 222
my dear 218, 288
mynheer 371

N.

nasturtium 74
nation 139, 457
national 51
nature 260
nature morte 82
natuur 375
nephew 181
neuf 105
newspaper 209
nez 98
nieuw 378
nieuwe 384
nightingale 219
nocturne 82
now 76a
nouveau 87
nouvelle 83
nullus 76a
nympha 70

O.

œuvre posthume 102
ogni 312
old 227
øre 393
ottimo 316

P.

pan 497
pani 497
panna 497
paon 127
pardon 121
parfum 126
park 212
pas 91
pastor 76a
pass 206
passacaglia 313
patient 269

peste 78a
picnic 170
pince-nez 123
piquet 179
piu 315
pizzicato 301
plantation 257
please 194
plus 76b
polonaise 82
pont neuf 121
pony 160
prélude 82
precious 270
pretium 76a
prix 95
procurator 75
produktie 385
professional 259
pryce 218
psychological 271
pudding 189, 226
puszta 464

Q.

quattrocento 314
queen 190

R.

railroad 204
rajah 186, 212, 286
raža 545
reader 194
realisation 457
regina 75
religion 258
rendez-vous 118
repetitio 74
respectability 261
respublica 76a
review 199
revolutie 385
rez-de-chaussée 136
ridiculous 266
rien 124
right 219, 239
road 204
romance 118
rouge et noir 111
rowdy 200

rule, Britannia 223,
288
rzecz pospolita 491,
498

S.

safe 209
sailor 192
saint 123, 192
savannah 186
scène 106
scherzo 310
scirocco 310
sea 194
segno 312
self-made man 209, 288
sénéschal 109
senhor 334, 344
senhora 344
señor 328
señora 328
señorita 328
shocking 165, 168
sir 234
skål 437
skating 209
skepp 445
skilling 445
škírít 549
skjönt 423
skön 445
skär 445
socius 75
sonate pathétique 114
sou 335
souper 99
south 200
southern 202
souvenir 83
sovereign 242
speak 194
speegel 383
srp 514
star 212
steamer 194
street 190
struggle for life 223
suavis 73
succès 106
sunlight 223
surgeon 205
suzerain 123
sweetheart 196
symbol 386

T.

taarn 391
 table d'hôte 147
 tea 194
 telegraph 181
 the 177
 three 190
 toast 204
 toilette 85
 toreador 320
 town 200
 trademark 212
 trade-union 220
 tükör 462
 tysiäc 83

U.

unguis 72
 uncle Sam 223, 288
 university 261

V.

vaj 475
 valse 78
 variation 139
 vecais 546
 véz 471
 vicomte 121
 ville 132
 vis-à-vis 144
 viscount 242
 vision 258
 vivace 303
 vlk 514
 voix céleste 106
 vül 503

W.

water 210, 231
 wehl 533
 well 163
 with pleasure 195

white 218
 whisky 182
 whist 182
 wood 191
 word 235
 world 235
 wrangler 185
 wezais 539

Y.

yacht 167, 242
 yankee 176
 yankee-doodle 191
 yard 233
 yellow 201
 yes 16, 176, 276
 you 203

Z.

zeitung 38
 zuikis 525

29.50

A

8725⁰✓

196671